

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1976 VE SONRASI: ARJANTİN’DE DEMOKRASİ SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
GAMZE YILDIRIM

EKİM 2020

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1976 VE SONRASI: ARJANTİN’DE DEMOKRASİ SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
GAMZE YILDIRIM

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH BAYRAM

EKİM 2020

İMZA SAYFASI

Gamze Yıldırım tarafından hazırlanan “1976 ve Sonrası: Arjantin’de Demokrasi Süreci” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Bayram
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

.....

Üyeler:

Doç. Dr., İsmail Ermağan
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

.....

Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Şakir Yılmaz
İbn Haldun Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 28/ 10 / 2020

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Gamze Yıldırım

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Bayram

ÖN SÖZ

Tez çalışmam boyunca, sabrı, ilgisi, bilgisi ve entelektüel birikimiyle hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, motivasyon kaynağım kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih Bayram’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Değerli Jüri Üyelerim Doç. Dr. İsmail Ermağan ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şakir Yılmaz hocalarıma savunma esnasında verdikleri değerli geri bildirimleri ve ilgili teze yapmış oldukları çok kıymetli katkıları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

1976 VE SONRASI: ARJANTİN’DE DEMOKRASİ SÜRECİ

Yıldırım, Gamze

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih Bayram

Ekim, 2020. 131 Sayfa.

Arjantin, Latin Amerika’daki diğer ülkelerde olduğu gibi, geçmişte askeri darbeler vasıtasıyla demokrasinin birçok kez kesintiye uğradığı bir ülkedir. Buradan yola çıkarak, bu tezin konusunu, bağımsızlığını kazandığı günden bugüne, Arjantin’de demokrasi sürecinin nasıl ilerlediği oluşturmaktadır. Bu kapsamda, tezin ilk bölümünde, demokrasinin nasıl ve nerede ortaya çıktığı ve demokrasinin bugünkü haline evrilene kadar hangi aşamalardan geçtiğinden bahsedilmesine ek olarak, demokrasiyi kesintiye uğratan “askeri darbe” kavramından ve bu darbelerin kapsamından söz edilmiştir. Özellikle Latin Amerika’nın birçok kez deneyimlediği askeri darbeler, neden-sonuç ilişkisi bakımından analiz edilmiştir. Tezin ikinci bölümünde, Latin Amerika’nın sömürgeleştirilme ve bağımsızlık süreçleri detaylı bir şekilde ele alınmış ve birtakım veriler ışığında, bölgede, demokrasinin bugün ne durumda olduğu değerlendirilmiştir. Tezin üçüncü ve son bölümünde, tezin esas inceleme konusunu oluşturan Arjantin’in, bağımsızlığını kazandığı günden bugüne kadar, siyasal hayatının nasıl ilerlediği incelenmiştir. Arjantin siyasal hayatını şekillendiren ideolojiler, liderler, askeri darbeler, ayaklanmalar, ekonomi politikaları ve ülkenin deneyimlediği sosyal ya da siyasal olaylar demokrasi yönünden ele alınmıştır. Tezin amacı, 1976 yılında, Arjantin’de askeri cunta hükümetinin ülkeyi sürüklemiş olduğu Kirli Savaş’ın, Arjantin demokrasisi için ne ifade ettiğini ve Arjantin’in siyasal hayatının şekillenmesinde ne gibi etkileri olduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Askeri Darbeler, Latin Amerika, Arjantin, Kirli Savaş

ABSTRACT

1976 AND AFTER: THE DEMOCRACY PROCESS IN ARGENTINA

Yıldırım, Gamze

Master's Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Asst. Prof. Fatih Bayram

October 2020. 131 Pages.

Argentina, like other countries in Latin America, is a country where democracy has been interrupted many times in the past through military coups. Based on this, the analysis of this thesis consists of how the democracy process has progressed in Argentina since the day it gained its independence. In this context, in the first part of the thesis, in addition to mentioning how and where democracy emerged and what stages it went through until it evolved into its present form, the concept of military coup that interrupted democracy and the scope of these coups were discussed. In particular, military coups experienced by Latin America many times have been analyzed in terms of cause and effect relationship. In the second part of the thesis, the colonization and independence processes of Latin America are discussed in detail and in the light of several data, today's state of democracy in the region is evaluated. In the third and last part of the thesis, the progress of the political life in Argentina, which constitutes the main study of the thesis, since the day it gained its independence, is examined. Ideologies, leaders, military coups, uprisings, economic policies that shape Argentina's political life and social or political events experienced by the country are discussed in terms of democracy. The purpose of the thesis is to demonstrate what the Dirty War, which the military junta government dragged the country in 1976, meant for Argentina's democracy and what effects it had on the shaping of Argentina's political life.

Key Words: Democracy, Military Coups, Latin America, Argentina, Dirty War

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Gamze Yıldırım

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 1992, İstanbul

Elektronik Posta: gamzeozgu@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Yalova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler (İngilizce)	2015
Yüksek Lisans	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2015-2017	Türkiye İş Bankası	Memur
2017- Devam etmekte	Türk Hava Yolları	Uzman

YABANCI DİLLER

İngilizce (İleri)

İÇİNDEKİLER

İMZA SAYFASI.....	i
BİLDİRİM	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
EKLER.....	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

DEMOKRASİ ÜZERİNE: TARİHSEL SÜREÇ VE TANIMLAR.....	6
1.1. TARİHSEL SÜREÇTE DEMOKRASİ	6
1.2. DEMOKRATİKLEŞMEYİ MÜMKÜN KILAN UNSURLAR	13
1.3. DEMOKRASİNİN DEMOKRATİKLEŞTİRİLME KAVGASI: ASKERİ DARBELER	15

BÖLÜM II

LATİN AMERİKA: SÖMÜRGEDEN DEMOKRASİYE.....	20
2.1. BEYAZ ADAMIN YENİ DÜNYA İLE KARŞILAŞMASI.....	20
2.2. LATİN AMERİKA ÜLKELERİNİN BAĞIMSIZLIK SÜREÇLERİ	28
2.3. MİLLİYETÇİLİK VE LATİN AMERİKA	33
2.3.1. Latin Amerika'daki Etnik Çeşitlilik: Kızılderililerden Karma Irklara	35
2.3.2. Milliyetçilik ve Yeni Sömürgecilik.....	35
2.3.3. Bilimsel Irkçılık ve Mestizo Milliyetçiliği	36
2.4. LATİN AMERİKA'NIN DEMOKRASİ YOLCULUĞU.....	37
2.4.1. Latin Amerika'nın Demokrasi Yolculuğunda Amerika Birleşik Devletleri'nin Rolü	44

2.5. LATİN AMERİKA’NIN TEORİK GÜCÜ VE PRATİK GÜÇSÜZLÜĞÜ.....	48
BÖLÜM III	
ARJANTİN’DE DEMOKRATİKLEŞME	56
3.1. 1976 ÖNCESİ ARJANTİN SİYASAL TARİHİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: DEMOKRASİYE GİDEN KANLI YOLDA 19. YÜZYIL	56
3.1.1. Justo Jose de Urquiza ve Arjantin Konfederasyonu’nun Kurulması	60
3.1.2. Arjantin Cumhuriyeti’nin Kurulması ve Arjantin’in Altın Çağı.....	62
3.1.3. 1853 Anayasası ve Göçler Ülkesi Arjantin.....	67
3.2. KİRLİ SAVAŞ’A DOĞRU: 1900-1975 YILLARI ARASINDA ARJANTİN SİYASAL TARİHİ.....	72
3.2.1. Radikallerin Yükselişi: Hipolito Yrigoyen ve Popülizm.....	73
3.2.2. Década Infame: Kötü Şöhretli On Yıl, 1930-1943.....	79
3.2.3. Kitlelerin Lideri Juan Domingo Perón ve Peronizm: 1946-1955.....	82
3.2.4. Askeri Hükümetler ve Kırılgan Sivil Hükümetler: 1955-1975	87
3.3 KİRLİ SAVAŞ: 1976-1983 TARİHLERİ ARASINDA ARJANTİN.....	96
3.4. DEMOKRASİYE DÖNÜŞ: KİRLİ SAVAŞ’IN İZLERİ VE 1983’TEN 2020’YE ARJANTİN’İN SİYASAL HAYATI.....	102
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	116
EKLER.....	128

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Latin Amerika Ülkelerinin Özgürlük Karnesi - 2019.....	40
Tablo 2. Latin Amerika Ülkelerinin İnternet Üzerinden Bilgiye Erişimi – 2019.....	41
Tablo 3. Latin Amerika Ülkelerinin Demokrasi Endeksi – 2020.....	43
Tablo 4. Latin Amerika Ülkelerinde Kişi Başına Düşen GSYİH (\$) -2018.....	50
Tablo 5. Latin Amerika ve Karayipler’de Temel Sosyoekonomik Göstergeler.....	52

EKLER

Ek-1. Araştırmacının 2019 Yılındaki Arjantin Seyahatinden Fotoğraflar.....	128
---	-----

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BTI: Bertelsmann Transformation Index / Bertelsmann Vakfı'nın Dönüşüm Endeksi

CIA: Central Intelligence Agency / Merkezi İstihbarat Teşkilatı

CONADEP: La Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas / Kayıpların Akibetini Soruşturma Komisyonu

ECLAC/CEPAL: Economic Commission for Latin America and the Caribbean / Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu

ERP: Ejército Revolucionario del Pueblo / Devrimci Halk Ordusu

GOU: Grupo de Oficiales Unidos / Birleşik Subaylar Grubu

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

HRW: Human Rights Watch / İnsan Hakları İzleme Örgütü

IAPI: Instituto Argentino de Promoción del Intercambio / Arjantin Borsayı Teşvik Enstitüsü

IMF: International Monetary Fund / Uluslararası Para Fonu

OAS: Organization of American States / Amerikan Devletleri Örgütü

PAN: Partido Autonomista Nacional / Ulusal Otonomist Parti

PDN: Partido Demócrata Nacional / Ulusal Demokrat Parti

PJ: Partido Justicialista / Adaletçi Parti

PRO: Propuesta Republicana / Cumhuriyetçi Öneri Partisi

UCR: Unión Cívica Radical / Radikal Sivil Birlik Partisi

UCR-A: Union Civica Radical-Antipersonalista

UCR-I: Unión Cívica Radical Intransigente

UCR-P: Union Civica Radical del Pueblo

UFCO: United Fruit Company

WDI: World Development Indicators

WTO: World Trade Organization / Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Demokrasi en genel tabiri ile halkın kendi kendini yönetmesi anlamına gelir ve esasında kendisini oluşturan birçok unsurun toplamından oluşan bir süreçtir. Demokrasinin bir süreç olması, birbirini izleyen birtakım değişim ve gelişimin sonucunda ortaya çıkmasından ileri gelmektedir. Askeri darbeler ise demokratik süreçleri sekteye uğratan en önemli etkenlerden biridir. Latin Amerika ülkeleri askeri darbeleri çok kez deneyimlediğinden, bu konuda uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi gibi alanlar için önemli bir araştırma sahasıdır. Örneğin, tek başına Bolivya yaklaşık 190 darbenin yaşandığı bir Latin Amerika ülkesidir. Buna ek olarak, 1960 ve 1972 yılları arasında bölgede arka arkaya birçok askeri darbe meydana gelmiştir. 1962 yılında Peru’da, ordu seçim sonuçlarını değiştirmek için müdahalelerde bulunmuş, bir sonraki yıl ancak ordunun uygun gördüğü bir sivil hükümet göreve getirilmiş fakat o da 1968 yılında bir askeri darbe ile devrilmiştir. 1964 yılında Bolivya ve Brezilya’da askeri darbeler sivil yönetimleri devirmiştir. 1966 yılında Arjantin, 1972 yılında ise Ekvador’da askeri darbeler vuku bulmuştur (Huntington, 1991/1996: 17).

Arjantin ise hem Latin Amerika bölgesinde hem de dünya çapında spesifik bir darbe örneği ile karşımıza çıkmaktadır. 1955 yılında darbe ile iktidara gelen General Lonardi çok kısa bir süre sonra yeni bir askeri darbe ile yerini General Aramburu’ya bırakmış, bir askeri darbe içerisinde başka bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Bu hususta iki önemli sorunun cevabı aranmaktadır: Birincisi, Latin Amerika ülkelerinde meydana gelen darbelerin Latin Amerika tarihindeki yeri ve bu darbelerin dinamikleri nelerdir? İkincisi, Arjantin özelinde demokratikleşme süreci nasıl ilerlemiş ve ne şekilde kesintiye uğramıştır?

Askeri darbe, bu darbeyi meydana getiren dinamikler ve sonuçlar bakımından her bölgede hatta her ülkede farklılık gösterebilir. Örneğin, Afrika’da meydana gelen darbeler, çoğunlukla askeri üyeler ve siyasi seçkinler arasındaki etnik farklılıklara dayanırken,

Avrupa’da askeri üyeler ve siyasi seçkinler arasındaki ideolojik farklılıklar darbelere sebebiyet vermiştir (Singh, 2014: 19). Bu kapsamda, birinci soruya öncelikle bölgesel dinamikler üzerinden cevap aranmaktadır. Bunun yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri, 1800’lü yıllardan bu yana Latin Amerika tarihinde etkili bir figür olmuştur. Buna dayanarak, ilgili konu dış müdahaleler çerçevesinde de değerlendirilmektedir.

İkinci soruya Arjantin’in siyasal hayatını şekillendiren ideolojiler, siyasi liderler, askeri darbeler, ülke ekonomisi ve deneyimlenen sosyal ve siyasal olaylar üzerinden yanıt aranmaktadır ve bu kapsamda Arjantin’in deneyimlediği hem sosyal ve siyasal hem de ideolojik bir vaka olan “Kirli Savaş” üçüncü bir soru olarak ortaya çıkmaktadır.

Kirli Savaş 1976 darbesi ile başlamıştır ve bu darbe Arjantin toplumunun temellerini derinlemesine dönüştürmeyi amaçlayan bir darbe olmuştur. Cunta hükümeti; terörizmi yoketmek, ekonomiyi devlet müdahalesinden kurtararak ekonominin yeniden canlanmasını sağlamak ve toplumu disipline etmek gibi amaçları olduğunu duyurmuştur (Corradi, 1985: 141). Bu kapsamda binlerce kişi tutuklanmış, işkence görmüş, öldürülmüş ya da ortadan kaybolmuştur. Cunta hükümetinin, Ulusal Yeniden Yapılanma olarak adlandırdığı süreç, devlet terörünün hakim olduğu bir sürece dönüşmüştür. 1976-1983 yılları arasında, askeri cunta hükümetinin yürüttüğü “Kirli Savaş” bir yandan ülkede toplumsal bir travma yaratırken bir yandan da demokrasinin geri gelmesinde nasıl etkili olabilmiştir? Üçüncü soru, Kirli Savaş’ı, Arjantin siyasal hayatının dinamikleri üzerinden okuyarak cevaplanmaktadır.

Tezin amacı, Kirli Savaş’ın Arjantin’de demokrasi sürecini ne şekilde etkilediği ve Arjantin’in siyasal hayatının şekillenmesinde nasıl bir yer tuttuğunu ortaya koymak ve 1976’dan sonra gelen hükümetlerin, Kirli Savaş ile ilgili tutumlarının Arjantin siyasal hayatına nasıl yön verdiğini incelemektir.

Bu tez oluşturulurken, çoğunlukla ikincil ve birtakım birincil kaynaklardan, Türkçe literatürün sınırlı olması sebebi ile, sınırlı sayıda Türkçe kaynaktan, birçok İngilizce kaynaktan, kısmen İspanyolca kaynaklardan ve internet siteleri vasıtasıyla ulaşılabilen makaleler, raporlar, istatistikler ve gazete haberlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca,

araştırmacının Latin Amerika’da bulunduğu süre içinde yapmış olduğu gözlemlere dipnot olarak yer verilmiş ve ekler bölümüne araştırmacının kendi çekmiş olduğu fotoğraflar eklenmiştir.

Uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve tarih alanlarında konu ile ilgili olarak Türkiye’de Arjantin’in ekonomi politiğı, Arjantin ve Türkiye ilişkilerinin değerdendirilmesi, Arjantin’de Peronizm, Türkiye ve Arjantin’in askeri darbeler bakımından karşılaştırılması, Arjantin demokratikleşmesinde sivil-asker ilişkileri, İngiltere-Arjantin ilişkileri kapsamında Falkland Savaşı’nın değerdendirilmesi ve Arjantin ile Osmanlı Devleti’nin ilişkilerinin incelenmesi hususunda tez çalışmaları yapılmıştır. Bu tezin, bağımsızlığını kazandığı günden bugüne demokrasi kapsamında Arjantin’in siyasal hayatını ve 1976 yılında ülkede meydana gelen Kirli Savaş’ın demokratikleşme sürecinde ne gibi bir etkisi olduğunu, ayrıca 1976 sonrasında Arjantin siyasal hayatının şekillenmesinde Kirli Savaş’ın nasıl bir rol oynadığını incelemesi bakımından, ulaşılabilen literatürde daha önce ele alınmamış bir konuyu değerdendirdiğı saptanmaktadır.

Tezin organizasyonu “Demokrasi”, “Latin Amerika” ve “Arjantin” temalı üç bölüm üzerinden oluşturulmuştur. Birinci bölüm, Antik Yunan’dan günümüze dek demokrasinin nasıl bir değışim ve gelişim gösterdiğini, hangi süreçlerden geçerek modern halini aldığını ve zaman zaman hangi süreçler ile kesintiye uğradığını incelemektedir. Buna ek olarak, demokratik süreçleri sekteye uğratan en önemli unsurlardan biri olan askeri darbelerin ne şekilde ortaya çıktığı ve dinamiklerinin ne olduğundan söz edilmekte, askeri darbeler konusunda geniş bir çalışma alanı sağlayan Latin Amerika’da askeri darbelerin nedenleri incelenmektedir. Bu inceleme yapılırken, iki parametreden yararlanılmaktadır. Bunlardan birincisi toplum ve hükümet ilişkisi, ikincisi ise ordu ve hükümet ilişkisidir. Bu parametrelerin değerdendirilmesi, tezin temel inceleme konusu olan Arjantin üzerinden yapılmaktadır.

Ülkelerin demokrasi süreçleri geçmişlerinden bağımsız değerdendirilemeyeceğı için, Arjantin’in demokrasi süreci incelenirken; hem Arjantin’in geçmişı hem de ortak bir tarihi paylaştığı diğerd Latin Amerika ülkelerinin geçmişıleri dikkate alınmıştır. Bu kapsamda,

tezin ikinci bölümü Latin Amerika ülkelerinin nasıl sömürgeleştirildiğinden ve buradaki ülkelerin bağımsızlıklarını nasıl kazandıklarından bahsetmektedir. Bugünkü modern sınırlarıyla bildiğimiz Arjantin topraklarının bir kısmı, geçmişte İnka İmparatorluğu sınırları içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla, Arjantin, bu bölümde, Latin Amerika'dan bağımsız bir şekilde değil, bütünsel bir perspektif ile değerlendirilmektedir. Buna ek olarak ikinci bölümde, sömürgeleştirilme sürecinin bir sonucu olarak Latin Amerika'da ortaya çıkan karma ırklardan ve bölgedeki milliyetçilik anlayışından söz edilmektedir.

Aynı zamanda, tezin ikinci bölümünde, bağımsızlıktan sonra Latin Amerika ülkelerinde demokrasinin nasıl ilerlediğinden ve nasıl birçok kez kesintiye uğradığından bahsedilmekte, bölgede demokrasiye kesintiye uğratan olaylar ve durumlar incelenmektedir. Bu kapsamda Latin Amerika ülkelerinin demokrasi süreçlerinde meydana gelen kesintilerde, ABD'nin nasıl bir rolü olduğu değerlendirilmektedir. Bu incelemeden sonra, bugün Latin Amerika'nın demokrasi noktasında nerede olduğu ve nasıl değerlendirildiği birtakım veriler ışığında ele alınmaktadır. İkinci bölüm, Latin Amerika ülkelerinin önemli ekonomik kaynaklarından yola çıkarak mevcut refah seviyesinin incelenmesi ve bunun siyasi süreçlerle olan ilgisinin ele alınması ile son bulmaktadır.

Tezin üçüncü ve son bölümü Arjantin'in bağımsızlığını kazandığı günden bugüne kadarki siyasal hayatının, demokrasi kapsamında incelenmesinden oluşmaktadır. Bu kapsamda öncelikle 19. yüzyılda Arjantin'in siyasi dinamiklerinin ne olduğu, bu süreçte yaşanan gelişmelerin demokrasi açısından ne anlama geldiği değerlendirilmiş ve Arjantin'in dönem itibarıyla en önemli siyasi dinamiklerinden biri olan göç meselesi ayrı bir başlık altında incelenmiştir. İkinci olarak 1900-1975 tarihleri arasındaki süreç demokrasi bağlamında ve siyasal bağlamda incelenmiş, bu dönemde Hipolito Yrigoyen ve Juan Domingo Perón gibi önemli siyasi figürlerin ortaya çıkışından ve popülist yönetim şekillerinden bahsedilmiştir. Üçüncü ve son bölümde, 1976-1983 yılları arasında, askeri cunta hükümetinin başlattığı ideoloji savaşının ve buna bağlı olarak insanlık suçu kapsamında değerlendirilen eylemlerin ne boyutta olduğunun değerlendirilmesi ve ülkede Kirli Savaş'ın başlatılmasına gerekçe olarak gösterilen gerilla probleminin detaylı bir

incelemesi yapılırken, bir yandan ÷lkede toplumsal bir travma yaratan Kirli Savaş'ın bir yandan da demokrasinin geri gelmesinde ne ölçüde etkili olduğu ele alınmaktadır. Buna ek olarak üçüncü bölümde 1983'ten günümüze kadarki Arjantin siyasal hayatına ve bu dönemdeki liderlerin siyasi ve ekonomik faaliyetlerine yer verilmiştir ve bu bölüm liderlerin siyasi faaliyetleri kapsamında, Kirli Savaş ile ilgili tutumlarının, Arjantin siyasal hayatında nasıl bir etkisi olduğunu incelemektedir.

Üçüncü bölüm de dâhil olmak üzere, tezin tüm bölümleri anlaşılabilme ve neden-sonuç ilişkisi kurabilme konusunda kolaylık sağlayabilmek adına kronolojik bir çerçeve kapsamında ilerlemektedir.

BÖLÜM I

DEMOKRASİ ÜZERİNE: TARİHSEL SÜREÇ VE TANIMLAR

1.1.TARİHSEL SÜREÇTE DEMOKRASİ

Demokrasi medeniyetlerin varoluşu ile birlikte, farklı formlarda geçmişten günümüze kadar gelmiş bir yönetim biçimidir. Bugün dünyanın birçok ülkesinde bir yönetim biçimi olarak yerini alan demokrasi, var olduğu ilk andan son halini alıncaya dek yavaş yavaş biçim değiştirerek uzun bir yol katetmiştir.

Demokrasi tarihi, dümdüz ve neredeyse sonsuz, sonunda onu bugünkü yüksekliğine getirecek olan uzun tırmanışa geçinceye kadar sadece birkaç tepe olan bir çölü aşan gezginin yoluna benzer (Dahl, 2010: 16).

Bu yönetim biçiminin bir kavram olarak, Yunan filozoflarına kadar dayanan köklü bir geçmişi vardır. Modern anlamda kullanılması ise, Batı medeniyetlerinde 1900’lü yılların sonunda ortaya çıkan devrimci değişimlerle birlikte olmuştur (Huntington, 1991/1996: 3).

Kelime anlamıyla demokrasi, Yunanca’da iki kelimenin kombinasyonu ile oluşur, ‘‘demos’’ halk anlamına gelirken, ‘‘kratos’’ yönetmek anlamına gelir. Dolayısıyla demokrasi kelimesi sözlük anlamı ile, halkın yönetimi demektir (Capen, 1875: 21). Demokrasinin ne olduğu ile ilgili siyaset bilimcilerin birbirinden farklı tanımlamaları olmuş ve en genel geçer hali ile, halkın yöneticisini özgür iradesiyle seçebildiği bir yönetim biçimi olarak tanımlanmıştır.

Antik Yunan’da ortaya çıkan ilk demokratik devinimler günümüzde demokrasinin geldiği noktadan oldukça farklı olsa da, demokrasinin tarihsel süreci açısından değerlendirildiğinde, bu sürecin başlangıcı sayılabilir.

Bu demokratik devinimlerin neden Antik Yunan’da ortaya çıktığı ile ilgili John Dunn’un tespiti şu yöndedir: Atina’da demokrasi, toprak sahibi olmayan veya bir şekilde sahip olduğu toprakları kaybetmiş ya da kaybetme riski bulunan insanların, yani bu sebeplerin beraberinde getirdiği borçların ödenmesi için köle olarak çalıştırılması söz konusu olan

fakir insanların ve toprak sahibi olan zengin insanların mücadelesinden doğmuştur (Dunn, 2017: 36).

Burada doğan demokrasiden bahsedecek olursak: İlk demokratik devletler, M.Ö. 6. yüzyılda Yunan şehir devletlerinde ortaya çıkmaya başlamıştır (Robinson, 2008: 7). Antik Yunan tüm vatandaşların tek bir devlet altında bulunduğu, yalnızca bir hükümetle yönetildiği bir ülke olmaktan ziyade, birbirinden bağımsız şehirlerden oluşmuştur. Dünyanın geri kalanında hakim olan ulus devlet anlayışından farklı olarak, Yunanistan'daki bağımsız şehirler, bünyesinde şehir devletlerini barındırmaktadır (Dahl, 2010: 19).

Şehir devletlerinin her biri kendine has bir geçmişe ve kendine has kurumlara sahip olmuştur. Bu kurumlar; merkezi yürütme, vatandaşlar meclisi ve oligarşik konseyden oluşur ancak bu şehir devletlerini tamamı ile bir demokrasi olarak tanımlamadan önce, düşünülmesi gereken bir gerçek vardır: Atina'da yaşayan nüfusun hemen hemen yarısı kölelerden oluşmaktaydı ve bu köleler Atina halkının yönetsel süreçler dışında kalan rutin işleriyle uğraşmakla yükümlü, kişisel bir eşya gibi sahiplenilen insanlardı. Atina'da yaşayan köleler sayesinde, Atina halkının kamu politikalarına katılması kolaylaşıyordu. Aynı zamanda vatandaşların eşleri, çocukları ve Atina'da ikamet eden yabancılar yurttaşlık hakkından mahrum bırakılmaktaydı. Bu anlamda Antik Yunan'da ortaya çıkan demokrasi anlayışını bütünüyle olgunlaşmış bir demokrasi olarak tasavvur ederek, demokrasinin kaynağı olarak değerlendirmek konusunda hala şüpheli yaklaşımlar bulunmaktadır (Tilly, 2007/2014: 53).

Antik Yunan'da yönetsel süreçlere katılma hususunda tüm vatandaşlar eşit haklara sahip değildi ve bu konuda mutlak bir özgürlükten söz etmek neredeyse imkansızdı. Nitekim Platon'un "Devlet" adlı eserinde özgürlüğe olan yaklaşımı Tilly'i destekler niteliktedir:

Özgürlük, demokratik bir devlette tüm insanların istediği şeydir (Platon, 2018 :292).

Antik Yunan'ın yanı sıra halkçı yönetim anlayışını benimseyen yönetim sistemlerinin Roma'da da var olduğunu görürüz. Roma'da monarşik bir yönetim anlayışı vardı ve zamanla bu monarşik yönetim anlayışı demokrasiye evrildi.

Romalılar oluşturdukları yönetim sistemi için kelime anlamı cumhuriyet olan republic adını kullanmayı tercih etmiştir (Dahl, 2010: 21). Demokrasi veya cumhuriyet, dilin suistimal edilmesini bir kenara bırakacak olursak birbirleri ile eş anlamlı iki kelimedir (Dunn, 2017: 146). Latince'de ilişki veya şey anlamına gelen res kelimesi ile halk anlamına gelen publicus kelimesinin birleşmesi ile oluşan Res Publica kavramı halka ait olan şey anlamına gelir. Bu yönetim biçiminde söz sahibi olanlar ilk etapta aristokratlar veya soylulardı, uzun ve zorlu uğraşların ardından pleb olarak adlandırılan ve sıradan insanlardan oluşan halk da yönetime katıldı (Dahl, 2010: 21). Sıradan insanların da yönetimde söz sahibi olması hem hukuksal açıdan değerlendirildiğinde, hem de demokrasi açısından değerlendirildiğinde önemli bir adımdır.

Aynı zamanda M.S. 212. yılda, Roma İmparatoru Caracalla tarafından yayınlanan Caracalla Fermanı'nın, Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan tüm özgür insanları Roma vatandaşı olarak kabul etmesi (Boin, 2018: 69), Roma Cumhuriyetçiliğinin üzerinde durduğu eşitlik ilkesi (Dinçkol, 2017: 763) açısından önemlidir.

Roma yasaları eski demokrasilerin görkemini gösteren en iyi örnek olduğu gibi, bu yasaların ve yönetim anlayışının günümüzde hala bütün ulusların meclislerinde de etkisi görülmektedir (Capen, 1875: 45). Dünyadaki hukuk sistemi ve demokrasiler için hala bir örnek teşkil eden Roma hukuku, Roma demokrasisini ayakta tutmaya yetmemiş ve Roma cumhuriyetçiliği iç karışıklıklarından dolayı tekrar monarşiye evrilmiştir. Roma cumhuriyetçiliği ve demokrasisini demokrasi tarihi kapsamında değerlendirdikten sonra, yine bu çerçevede değerlendirilmesi gereken bir konu da Magna Carta'dır. Magna Carta'nın da demokrasinin gelişmesi konusunda önemli bir yer tuttuğu aşikardır.

1215 yılında İngiltere'de yayımlanan Magna Carta –sözlük anlamı Büyük Ferman- esasında İngiliz baronların ve üst düzey kilise mensuplarının, kralın mutlak bir monark haline gelmesinden tedirgin olmalarından dolayı Kral John üzerinde baskı kurarak, Kral

John'un bu fermanı kabule mecbur bırakılması ile ortaya çıkmıştır. Baronlar ve kilise mensupları etkin olduğu bölgelerde feodal adetleri sürdürmeye devam ederken, bu adetlerin onlara sunduğu hakları, kralın ihlal edebileceği ihtimali ile kralın yetkilerini sınırlandırmak istemişlerdir. Demokrasinin güçlü bir dokümanı olan Magna Carta, bu açıdan bakıldığında tepkisel ve feodal olarak değerlendirilebilir. Ancak demokrasi açısından değerlendirildiğinde Magna Carta'yı önemli kılan detay şudur: Magna Carta kralın yetkilerini sınırlamaktadır ve kralın yalnızca hukuk çerçevesinde hareket edebileceğini temin etmektedir. İngiliz baronların ve üst düzey kilise yetkilerinin başlangıçta kendi çıkarlarını korumak adına giriştiği bu mücadele bugünkü temsili demokrasinin ve sivil hakların temelini atmıştır. Bugün Amerikan ve İngiliz demokrasileri, İngiliz baronların kişisel çıkarlarını korumak için başlattığı bu mücadeleye çok şey borçludur (Roskin, 2007/2013: 25).

Demokrasinin bu uzun ve meşakkatli hikayesinde, modern demokrasiye doğru yol alırken tam da bu noktada hikayenin köşetaşlarını oluşturan iki önemli olay daha vardır.

Dinamikleri, parametreleri, sebepleri ve sonuçları birbirinden farklı olsa bile her ikisi de demokrasi tarihine damgasını vurmaya başarmıştır (Dunn, 2017: 91). Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali.

Demokrasinin üç dalga halinde yayıldığını ileri süren Samuel Huntington. Birinci dalgayı Amerikan ve Fransız Devrimlerinden başlatıp, Birinci Dünya Savaşı ile noktalamıştır (Roskin, 2007/2013: 9). Alexis de Tocqueville kolonileşmenin başladığı zamanlarda bile Amerika'nın toplum ortamının açık bir demokrasi olduğunu vurgular ve halkın egemenliği ilkesinin Anglo-Amerikan siyasi düzenini oluşturduğunu savunur (Tocqueville, 1956/1994:42-50). Amerika'daki on üç koloninin Büyük Britanya Krallığı'na karşı bağımsızlığını ilan ettiği ve 4 Temmuz 1776 yılında kongre tarafından onaylanarak yayımlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi bu anlamda önemli bir yer teşkil eder. Thomas Jefferson tarafından hazırlanan bu bildirme, tüm insanların eşit olarak yaratıldığını, insanların yaşama, özgürlük ve mutluluğa erişme gibi devredilemez haklarının olduğunu deklere eder. Bu bildirme yayımlandığı sırada, aslında Amerika'da literatüre Amerikan Devrimi olarak geçecek bir devrim baş göstereli birkaç yıl olmuştur.

Amerika'nın devrimi aslında bir müddettir var olan özgürlükleri zaman geçtikçe yerleşecek olan demokrasi kültürü ile garanti altına alarak, bu özgürlüklere gelecek herhangi bir tehdidi bertaraf etmek için verilmiş bir tepkidir (Dunn, 2017: 92). Amerika'daki kolonilerde yaşayan köylüler, gelirlerinin büyük bir kısmı ile vergi ödemekteydi. Monarşinin finansal sıkıntıları bu devrimin sebepleri arasındadır ve bardağı taşıran son damla olmuştur. Fransa'nın da Amerikan Bağımsızlık Savaşı' na dahil olması ve Amerika'yı desteklemesi ile İngiltere'ye karşı zafer kazanılmıştır (Hobsbawm, 1975/2003: 55). Bu devrim aslında Fransız Devrimi'nin de tetikleyicisi olmuştur.¹

Fransa'nın zaten kötüye giden bir ekonomisi vardı ve ekonomisini iyileştirmek için geç kalınmış önlemler almıştı. Fransa'nın Amerika'ya vermiş olduğu destek de zamanla kendisine külfet olmuştur, üstelik bunu Amerika'daki özgürlükçü hareketleri desteklediği için değil, İngiltere'nin Fransa'dan kopardığı sömürgeleri yüzünden bir intikam hamlesi olarak yapıyordu (Roskin, 2007/2013: 111). Bu yakın etkileşim Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alan maddelerin Fransızları etkilemesi ve özgürlük üzerine düşünmesi ile sonuçlandı.

Eric Hobsbawm'ın da ifade ettiği gibi Amerikan devrimi, Fransız Devrimi'nin direkt sebebi olarak değerlendirilir (Hobsbawm, 1975/2003: 55). Ayrıca Fransa'da kötüye giden ekonomi de halkın krala karşı bilenmesine neden olmuştur.

Yükselen ekmek fiyatları halkı isyan seviyesine getirmiş ve 1789 yılının Temmuz ayında Parisliler monarşik otoriteyi temsil eden bir hapisane olan Bastille'ye hücum etmiştir. Kral 16. Louis bunun bastırılabilir bir şey olduğunu düşünse de, halkın bu hareketi bastırıl原因amamış (Roskin, 2007/2013: 111) ve ders kitaplarına konu olan Fransız Devrimi'ni de beraberinde getirmiştir.

İlk etapta Parisliler ile başlayan ayaklanmalar, zamanla ulusal çapta yayılmış ve Fransa'da birçok insanın ölmesine yol açan çatışmalar yaşanmıştır (Moore, 1973/1989: 64). Bu devrim sürecinde halkın yönetimde aktif bir rol oynamasını sağlayan yönetsel reformlar

¹ Barış Manço 1989 yılında, 7'den 77'ye programının Dünya Turu kısmında, Paris'i ziyaret ettiği bölüme yer vermiştir. Fransız İhtilali'nin 200. yıl dönümünde gerçekleştirdiği ziyaretinde, ihtilal ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. Program ilgili linkte yer almaktadır: <https://www.youtube.com/watch?v=agDpszzXdts>

yapılmış, insan hakları ile ilgili önemli bildirgeler yayımlanmıştır. Demokrasi için önemli bir adım olan Fransız İhtilali, uzun yıllar önce Atina'dan Roma'ya ve daha sonra Amerika'dan Fransa'ya doğru yavaş yavaş ve istikrarsız bir şekilde yayılan demokrasi fikrini küreselleştirmeyi başarabilmiştir. Bu fikir, Fransa'dan sonra Avrupa'ya ve oradan bütün dünyaya bu sefer daha hızlı ve istikrarlı bir şekilde yayılmaya devam etmiştir. Bu çalışmanın temel incelemesini oluşturan Latin Amerika dahi bu devrimden etkilenmiştir.

19. yüzyılda ise, İngiltere demokrasi ile ilgili önemli gelişmelerin öncüsü olmuştur. 18. yüzyılda İngiltere'de siyasi partiler oluşmaya başlamıştı ancak parlamenterler sıradan insanlar yerine aristokratlardan veya zengin tüccarlardan oluşurdu. 19. yüzyılda iki partili sistemin ortaya çıkması, sanayi devriminin oluşturmuş olduğu orta sınıf ve işçi sınıfı ile Fransız Devrimi ve Amerikan Devrimi'nin bilinçli bir kitle oluşturması, insanların demokrasi ve özgürlük gibi kavramlardan bahsetmesi, partiler arasında siyasi çekişme ve daha fazla seçmene ulaşma çabaları gibi birçok durumun etkili olması ile birlikte daha fazla kişinin oy kullanma hakkına sahip olması için birçok reform yapıldı. Yüzyıl boyunca bu reformlar daha fazla insanın yönetimde söz sahibi olabilmesi için genişletilerek devam etti. Oy kullanan insanların sayısının artması ile siyasi partiler bugünkü modern partilere evrildiler. Bu partiler, seçimleri kazanmak için birçok program yürütmek durumundaydılar, bu süreklilik ve örgütlenme gerektiriyordu. Dolayısıyla seçmen kitlesinin genişlemesi ile siyasi partiler artık demokrasinin bir parçası haline gelmiştir (Roskin, 2007/2013: 32).

20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı gibi iki büyük savaşın olması demokrasinin bu yüzyıllardaki değişimi ve gelişimi üzerinde etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda Batılı müttefikler tarafından kazanılan zafer ve bu savaşın ardından büyük imparatorlukların parçalanması demokratlaşma sürecini hızlandırmıştır (Huntington, 1991/1996: 38). Birinci Dünya Savaşı bittiğinde, uluslararası uygulamalarda realpolitik yaklaşıma destek azalmış, hukuk ve ahlakın üstünlüğü ilkeleri önem kazanmıştır (Kissinger, 1994/2000: 275).

İki dünya savaşı arasındaki yıllarda ise demokraside birinci ters dalga vuku bulmuştur Bu yıllarda geleneksel otoriter yönetim biçimlerine geri dönülmüş ya da daha sert totaliter

rejimler oluşmuştur. Bu ters dalga çoğunlukla Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce veya bu savaştan çok kısa bir süre sonra demokrasiyi kabul etmiş ülkelerde gerçekleşmiştir (Huntington, 1991/1996: 14).

1930'lu yıllarda ve 1940'lı yılların başında faşizm ve komünizm gibi yeni düşüncelerin kitleler tarafından benimsenmesi, bir süre için demokrasiyi modası geçmiş bir ideoloji gibi gösterse bile, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda komünist ve faşist ülkelerin hezeyana uğraması ile 20. Yüzyılın kazananı yine demokrasi olmuştur (Gat, 2009: 12). Huntington İkinci Dünya Savaşı'nı, demokratikleşmenin ikinci dalgası için bir başlangıç olarak kabul eder (Huntington, 1991/1996: 15).

İkinci Dünya Savaşı bittiğinde, Orta Doğu'da, Kuzey Afrika'da, Güney Asya'da ve daha birçok bölgede çoğu Avrupa ülkelerinin sömürüsü durumunda olan birçok ülke bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bunun yanı sıra Latin Amerika'da Uruguay, Brezilya ve Kosta Rika demokrasiye dönmüştür. 1950'li yılların sonunda Arjantin ve Peru sınırlı demokrasiye geçmiştir (Huntington, 1991/1996: 16). Ancak bağımsızlığını henüz kazanmış çoğu ülkede demokratik anlayış kurumsallaşamamış, dünyanın birçok yerinde demokrasi denemeleri yapılmış fakat bu denemeler istikrarsızlığın yanı sıra başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İşte bu istikrarsız demokrasi denemeleri Huntington'un ikinci ters dalga olarak tanımladığı süreci oluşturmuştur (Huntington, 1991/1996: 16). Asya, Latin Amerika ve Afrika çok hızlı bir şekilde otoriteryenliğe tekrar geri dönmüştür (Roskin, 2007/2013: 9). 20. yüzyıl demokrasi açısından hareketli bir yüzyıl olmuştur.

1970'li yılların ortalarında, demokrasi Akdeniz ülkelerinden başlayarak Doğu Asya ve Latin Amerika'ya geri dönüş yapmıştır. Bu süreç Huntington'un üçüncü dalgasını oluşturur (Huntington, 1991/1996: 18). Faşist rejimlerin çökmesi ve 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bu birliğe dahil ülkelerin bağımsızlığını kazanması ve sosyalist rejim sisteminin ağır darbeler alması ile büyük ideolojik savaşlar bitmiştir ve böylelikle yüzyılın kazananı demokrasi olmuştur.

1.2. DEMOKRATİKLEŞMEYİ MÜMKÜN KILAN UNSURLAR

Doğduğu andan 20. yüzyıla kadar demokrasinin uzun soluklu serüvenini inceledikten sonra, demokratikleşmenin nasıl mümkün olabileceği, demokratikleşmeye zemin hazırlayan sebepler ve demokratik yönetimlerin risklerini anlamak, çalışmanın ana konusunu bütüncül bir şekilde kavrayabilmek için önemlidir.

Huntington demokrasinin üç dalgasından bahsederken, bu demokratlaşma dalgalarının altında yatan sebepleri de sunar ve yalnızca demokrasinin üç dalgasını değil, demokrasinin geri çevrilmesine sebep olan etmenleri de inceler. Şunu belirtmekte fayda vardır ki, demokrasiyi meydana getiren sebepler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir ve hiçbir faktör demokrasinin meydana gelmesini tek başına oluşturmak için yeterli değildir (Huntington, 1991/1996: 37). Her ülke ve her dönem özelinde değişiklik gösteren bazı unsurlar bir araya gelerek bir demokratikleşme süreci başlatır.

19. yüzyılda Kuzey Avrupa ülkelerinde demokratlaşma hareketlerinde etkili olan faktörler, işçi sınıfının gelişmesi ve örgütlenmesi, ekonomik gelişme, şehirleşme, sanayileşme, burjuvazi ve orta sınıfın ortaya çıkmasıdır. 20. yüzyılda ise otoriter sistemlerin giderek artan meşruluk problemleri ve Huntington'ın çığlaşma olarak açıkladığı, bir ülkedeki demokratik hareketin dünyanın farklı noktalarındaki demokratik hareketleri doğurması gibi faktörler demokratlaşma üzerinde etkili olmuştur (Huntington, 1991/1996: 38-44). Demokrasiyi meydana getiren faktörler zaman ve mekan özelinde nasıl farklılaşabiliyorsa, demokrasinin geri çevirimine sebep olan ya da demokrasi için tehdit oluşturan unsurlar da ülke ve dönem özelinde farklılık gösterebilir. Demokrasiyi meydana getiren ve demokrasi için tehdit oluşturan faktörleri açıklayabilmek için genel geçer parametreler üzerinde yoğunlaşmak kullanışsız bir metod olacaktır. Öyle ki, demokratlaşmanın oluşmasına ve gelişmesine engel olan ve belki de dünyanın başka hiçbir yerinde bir örneğine daha rastlayamayacağımız faktörlerden biri Güney Afrika'da karşımıza çıkar.

Bir politik etnograf olan Adam Ashforth, 1990 yılında Güney Afrika'da gerçekleştirdiği incelemeler sonucu, büyüclüğün Güney Afrika'nın demokratlaşması için uzun süren

yıllar boyunca önemli engellerden biri olduğunu ve hala büyüclüğün demokrasi için bir tehdit oluşturduğu kanısına varmıştır (Tilly, 2007/2014: 179).

Demokratikleşme en temel anlamı ile, bir ülkede düzenli bir şekilde yapılan adil ve serbest siyasi seçimlerin başlaması olarak tanımlanabilir. Elbette bununla sınırlamak indirgemeci bir yaklaşım olacaktır, şüphesiz demokrasi sadece bundan ibaret değildir. Demokratikleşmeyi, seçme ve seçilme hakları ile beraber insan haklarının, kişisel özgürlüklerin ve hukukun üstünlüğünün mevcut olduğu ve uygulandığı bir süreç olarak tanımlamak daha doğru olacaktır (Gürsoy, 2018: 85).

Demokratikleşmenin nasıl mümkün olabileceği konusunda farklı siyaset bilimcilerin düşüncelerine kısaca değinecek olursak: Huntington, siyasal liderlik ve ekonomik gelişmenin demokrasinin istikrarı ve yayılması açısından önemini vurgular. Ekonomik gelişme demokrasiyi mümkün hale getirir, siyasal liderlik ise demokrasiyi gerçek kılar (Huntington, 1991/1996: 311).

Demokratikleşmenin nasıl mümkün olabileceği konusunda Tilly'nin düşüncesi, kapitalist ekonomilerin demokrasi için önemli bir altyapı oluşturduğudur (Tilly, 2007/2014: 195). Kapitalizm serbest piyasa ekonomisini teşvik eder ve ekonomiye devlet müdahalesini sınırlandırır. Kapitalist olmayan rejimlerde önemli gelir kaynaklarının devlet kontrolünde olması ise demokrasi için risk oluşturur.

Önemli kaynakların devlet denetiminde olması ve tekelleşmesi, mevcut yöneticilerin güçlenmesini sağlar, bu durum muhalefetin dışlanmasına sebep olur. Venezuela, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkeler bu duruma örnek teşkil eder. Bunun aksine tamamıyla olgunlaşmış bir kapitalist sistemde tüketici ve yurttaş arasındaki dengeyi sağlamak daha kolaydır (Tilly, 2007/2014: 195).

Demokratik geçiş tamamlandıktan sonra ise, demokrasinin yerleşik hale gelebilmesi, demokratik konsolidasyonun sağlanabilmesi için, demokrasinin, “kasabadaki tek oyun” haline gelmesi, yani alternatifsiz ve rakipsiz olması gerekmektedir. Bu da, ancak, önemli siyasi grupların demokratik rejimi devirme girişiminde bulunmaması, şiddetli ekonomik ve siyasi krizlerin ortaya çıktığı durumlarda bile, halkın çoğunluğunun gereken siyasi

değişimin yine demokratik yöntemlerle gerçekleşmesi gerektiğine inanması, tutumsal olarak, kamuoyunun güçlü bir çoğunluğunun kolektif bir yaşamı yönetmenin en iyi yolunun demokratik prosedürler ve kurumlar olduğuna inanması, sistem karşıtı alternatiflere destek verenlerin demokrasi yanlısı kişilere oranla az sayıda olması ve tüm siyasi aktörlerin, siyasi çatışmaların yerleşik normlar ile çözülebileceğini, bu normların ihlal edilmesinin hem maliyetli hem de etkisiz olacağını kavraması ile mümkün olabilir (Linz ve Stepan, 1996: 5).

1.3. DEMOKRASİNİN DEMOKRATİKLEŞTİRİLME KAVGASI: ASKERİ DARBELER

Türk Dil Kurumu darbe kelimesini şu şekilde açıklar: “Bir ülkede zoraki veya demokratik yöntemler kullanılarak mevcut hükümeti istifaya zorlamak veya yönetimi rejim değiştirecek biçimde devirme işi.”² Dolayısıyla demokratik rejimlere karşı yapılan askeri darbeler de şu şekilde tanımlanabilir: Demokrasi ile yönetilen bir ülkede, rejimden memnun olmayan bir askeri grubun yönetimi zorla ele geçirerek, mevcut yönetimi saf dışı etmesidir. Sivil ve askeri darbe olmak üzere iki farklı darbeden söz edilebilir, fakat çalışmanın bu bölümü yalnızca askeri darbelerin ne olduğu, ve neden ortaya çıktığını incelemektedir. Dolayısıyla bu bölümde bahsi geçecek olan darbe ile askeri darbeler kastedilmektedir.

Latin Amerika, kırılgan demokrasilerin birçoğunda olduğu gibi, askeri darbeyi birçok kez deneyimlemiştir. Yalnızca Latin Amerika değil, 1960'larda ve 1970'lerde Latin Amerika'nın yanı sıra, Afrika, Asya ve Orta Doğu'daki birçok ülke, hükümetlerin askeri darbe ile devrilmesine şahitlik etmiş ve iç askeri müdahale olarak da tanımlayabileceğimiz askeri darbe sıradan bir şey haline gelmiştir (Shiff, 2009: 365).

² *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu.

Bölge bazlı düşünüldüğünde, askeri darbe, bu darbeyi meydana getiren dinamikler ve sonuçlar bakımından her bölgede hatta her ülkede farklılık gösterebilir. Örneğin, Afrika'da meydana gelen darbeler, çoğunlukla askeri üyeler ve siyasi seçkinler arasındaki etnik farklılıklara dayanırken, Avrupa'da askeri üyeler ve siyasi seçkinler arasındaki ideolojik farklılıklar darbelere sebebiyet vermiştir (Singh, 2014: 19).

Latin Amerika'da darbelerin neden ortaya çıktığı ile ilgili bir analiz yapacak olursak bu analizi iki türlü ilişkiye indirgeyerek incelemek faydalı ve anlaşılır olacaktır. Bu ilişkilerden ilki, toplum ve hükümet arasındaki ilişkidir. Sivil toplumun depolitik ve parçalanmış yapısı Latin Amerika'da darbelerin kök nedenleri ile yakından ilgilidir. Toplumun demokratik süreçlere kayıtsız, depolitize edilmiş bu yapısı büyük ölçüde toplum ve hükümet arasındaki ilişkinin bir sonucudur. Bu kısır bir döngü gibidir. Latin Amerika diktatör rejimleri çok kez tecrübe etmiştir ve bu acı tecrübe halkın siyaset ile olan bağlarını kopartmaya başlamıştır. Bunun asıl sebebi elbette rejimin insanlara aşıladığı korkudur.

Askeri ve otoriter rejimlerin güçlü olması sivil toplumun kolayca çözülmesine neden olur. Bu durum rejimin baskıcı doğası gereği, özellikle orta sınıfın darbenin istikrar sağladığı ve sahip olduklarının muhafaza edilmesini garanti ettiği şeklinde travmatik bir düşünceye sahip olması ile sonuçlanır ve aslında bu bir depolitizasyon sürecidir (Merino, 2003:79). Bu süreç, insanları yönetimi protesto etmek, haksızlıklar karşısında tepki göstermek ya da yönetime karşı bir duruş sergilemek gibi toplumsal hareketlerden yalıttır. Nihayetinde, tüm bu süreçlere bir şekilde dahil olamayan toplulukların yönetimini, demokratik olmayan yollarla ele geçirmek kolaylaşmış olur.

Darbeler seçimsel bir sürecin sonucu değildir ve iktidar olabilmek için toplumun desteğinin alınmasına gerek yoktur. Bundan ziyade, demokrasinin güçlenmesi veya devam ettirilmesine kayıtsız olan toplumlarda, %30'luk anti-demokratik bir azınlık darbenin teşvik edilmesi için yeterlidir. Bir ülke, ne koşulda olursa olsun demokratik sürecin sekteye uğramasını reddedecek ana aktörlere sahip olmadığı sürece, askeri darbe ihtimali her zaman olacaktır (Mares, 2014: 82).

Yalnızca toplumun demokrasi algısı, hükümet ve toplum arasındaki ilişki değil, daha önce söz ettiğimiz silahlı kuvvetler ve hükümet arasındaki ilişki de bir ülkenin darbe deneyimleri hakkında bize çok önemli ipuçları verir. Bu ilişki yukarıda bahsi geçen Avrupa ya da Afrika’da darbelerin sebebi olan hükümet ve ordu arasındaki etnik ve ideolojik farklılıklardan ziyade, silahlı kuvvetlerin hükümetle ilişkisini nasıl konumlandığı ile ilgilidir. Şöyle ki, askeri kuvvetlerin kendini hükümet üstü bağımsız bir güç olarak tanımlaması ve bunun sürekli bir darbe tehdidi oluşturması Latin Amerika’da örneklerini görebileceğimiz bir durumdur. Bunu Arjantin özelinde bir örnek ile detaylandırarak olursak:

Arjantin’de 1950’li yılların sonunda sürekli yüksek enflasyon, kuvvetli devalüasyonlar ve ekonomik büyümenin çok az olması yıllık gelirin neredeyse üçte bir oranında erimesine sebep olmuştur (O’Donnell, 1985a: 64). Bu durum zaten yerleşik bir demokrasi kültürünün oturtulamadığı ve demokrasinin kurumsallaşamadığı Arjantin’de, silahlı kuvvetlerin hükümetten ekonomiyi düzeltmek adına birçok talepte bulunmasına neden olmuş ve hükümeti bu talepler yerine gelmediği takdirde ordunun kuvvet kullanacağı tehdidiyle karşı karşıya bırakmıştır.

Darbe tehdidinin olduğu bir ortamda bekasını sürdürmek isteyen hiçbir hükümet bu talepleri yok sayamamıştır. Bu nedenle hükümetler, kendilerine yöneltilen tehditkâr talepler doğrultusunda politikalar uygulamaya eğimli olmuştur (O’Donnell, 1985a: 65).

Hükümet ve silahlı kuvvetler arasındaki ilişki genel olarak Latin Amerika’da hükümetin ordudan çekinmesi ve olası bir darbe ihtimalini kovuşturmak adına silahlı kuvvetlerin taleplerini sürekli olarak yerine getirmesine neden olmuştur. Bu durum hükümetin meşruiyet problemine yol açtığı gibi bunun yanı sıra orduya, hiçbir sivil hükümetin sahip olamayacağı sanılan bir güç atfetmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde ordunun karakteristikleri baz alındığında toplumun gözünde şöyle bir resim belirir: Ordu, teknolojik yeterlilik, akılcı ve etkin kararlar verme ve bu kararları uygulama ve modernleştirme gibi özellikleriyle sivil kesimlerden üstündür. Bu varsayımsal üstünlük orduya ülkelerinin gelişmesini sağlamak adına sivil kesimlerinkinden çok daha üstün yetenekler bahşeder (O’Donnell, 1985a: 84). Silahlı

kuvvetler ile hükümet arasındaki bu tarz bir ilişki sürekli olarak bir darbe ihtimalini işaret eder.

Aynı zamanda şunu da göz önünde bulundurmak gerekir; Latin Amerika ülkeleri bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra, bölgedeki hiçbir sınıf, kitlesel hareketler üzerinde söz sahibi olabilecek ve otorite oluşturabilecek bir güce sahip değildi. İktidarın merkezileşmesi uzun bir zaman dilimine yayılmak durumunda kaldı. Bu dönemde ekonomik iktidarı elinde tutan burjuvazi grup, işçi sınıfı ve köylü isyanlarını bastırabilmek adına ordu ile daima bir iş birliği içinde oldu. Bu durum birçok ülkede, başta Meksika olmak üzere, Brezilya, Peru, Arjantin ve Venezuela’da ordu kökenli otoriter liderlerin iktidarı ele almasına neden olmuştur (Topal, 2008: 28).

Ordunun hükümet üzerindeki varsayımsal üstünlüğü ve bu derece güçlü olması, darbe ile yönetimi ele geçirmiş askeri iktidarların bile tekrar bir darbe ile devrilmesi gibi enteresan bir vakayla bizi karşı karşıya bırakır. Nitekim demokratlaşma sürecini incelediğimizde askeri rejimlerden demokrasiye geçişlerin Huntington’un şu sınıflandırması ile gerçekleştiğini görürüz:

Latin Amerika’nın demokratlaşması ile başlayan üçüncü dalga demokratlaşma süreçleri üç şekilde meydana gelmiştir. Bunlardan ilki, Dönüşüm’dür (Reforma). Reforma, kısaca demokrasiyi oluşturmak için iktidardaki elitlerin öncülüğü şeklinde tanımlanabilir. İkinci olarak Yerine Geçme (Ruptura), otoriter rejimler devrildiğinde ya da çöktüğünde gerçekleşen, muhalefet gruplarının demokrasinin inşa edilmesine önayak olduğu durumları ifade eder. Son olarak Yer Değiştirme (Ruptforma) ise demokratlaşmanın çoğunlukla, mevcut hükümet ve muhalefet gruplarının birlikte gerçekleştirdikleri ortak hareketin bir sonucu olarak ortaya çıkmasını ifade eder. Askeri rejimlerden geçişler genellikle yer değiştirme ya da dönüşüm ile olmuştur. Fakat bunun üç istinası bulunur: Yunanistan, Panama ve Arjantin (Huntington, 1991/1996: 311).

Tezin odak noktası olan Arjantin’de askeri rejimden geçiş yine bir askeri rejimin mevcut askeri yönetimi yenilgiye uğratması ile gerçekleşmiştir. Öyle ki, Arjantin demokrasisi yalnızca sivil iktidara karşı yapılan askeri darbelerle değil, askeri darbelerle yönetimi ele

geçiren ve iktidara gelenlere karşı yapılan yeni bir askeri darbe ile de sarsılmıştır ve dünyada bunun örneklerini görebilmek neredeyse mümkün değildir.

BÖLÜM II

LATİN AMERİKA: SÖMÜRGE DEN DEMOKRASİYE

2.1. BEYAZ ADAMIN YENİ DÜNYA İLE KARŞILAŞMASI

Latin Amerika'nın tarihi ile ilgili kronolojik bir incelemeden önce, Latin Amerika ile kastedilenin ne olduğu ve bir bölgeyi ifade eden bu kelimelerin hangi ülkeleri kapsadığını kısaca belirtmek yararlı olacaktır.

Öncelikle Amerika kavramı, Kuzey ve Güney Amerika ülkeleri ile birlikte, bölgede yer alan tüm ada ülkelerini kapsar ve bu kavram Floransalı denizci Amerigo Vespucci'nin isminden gelir.

Kristof Kolomb'un 1492'de gerçekleştirdiği ilk seyahatten sonra -her ne kadar Kolomb öldüğü gün bile Asya'ya gittiğini zannediyor olsa bile- onun seyahatlerinden elde edilen bilgi ve gözlemle bu toprakların Asya'dan farklı bir yer olabileceği fark edilmiştir. Asya hakkında sınırlı bir bilgiye sahip olunsa bile, Kolomb'un anlattıkları ile Asya hakkında bilinenlerin birbirinden oldukça farklı olduğu ve Kolomb'un gittiği yerlerin Asya değil aslında başka bir coğrafya olduğu düşünülmüştür. Floransalı denizci Amerigo Vespucci 1499 ve 1502 tarihleri arasında yapmış olduğu yolculuklarla buranın Asya değil yeni bir kıta olduğunu söylemiş ve kıtaya “Mundus Novus” , “Yeni Dünya” ismini vermiştir. Vespucci'nin yeni bir kıtanın varlığını farketmesi üzerine, 1507 yılında Alman harita uzmanı Martin Waldseemüller bu kıtayı haritalarında Vespucci'ye atıfta bulunarak Amerika olarak adlandırmıştır ve bu isimlendirme zamanla kabul görmüştür (McAlister, 1987: 93-94).

Amerika'nın güneyinde yer alan ve Güney Amerika olarak adlandırılan kıta ve Latin Amerika arasındaki ayrım ise bu çalışma açısından önem arz etmektedir. Güney Amerika ayrı bir kıta olarak kabul edilir ve coğrafi bir alanı temsil eder. Latin Amerika ise kültürel

bir alanı temsil eder. Latin Amerika ülkeleri ortak bir kaderi paylaşır, aslında ismini kıtada 15. yüzyılın sonlarından beri var olan ve uzun yıllar boyu varlığını sürdüren sömürge güçleri nedeni ile konuşulan Latin dillerinden alır. Dolayısıyla sınırları coğrafik bir alanı temsil eden Güney Amerika kıtası: Kolombiya, Venezuela, Guyana, Surinam, Fransız Guyanası, Peru, Ekvador, Brezilya, Arjantin, Şili, Bolivya, Paraguay, Uruguay ve Falkland Adaları'ndan oluşur. Latin Amerika ise, Güney Amerika kıtasında yer alan ve Latin dillerini konuşan ülkelere ek olarak Meksika ve Küba gibi coğrafik anlamda Güney Amerika kıtasında yer almayan ancak Amerika bölgesinde Latin dillerini konuşan ülkeleri de kapsar. Bu kapsamda Güney Amerika kıtasında yer alan ve Latin dillerini konuşan Kolombiya, Venezuela, Fransız Guyanası (hala Fransa'ya bağlı, Fransa'nın denizaşırı bir ilidir), Peru, Ekvador, Brezilya, Arjantin, Şili, Bolivya, Paraguay ve Uruguay'a ek olarak, coğrafi olarak Güney Amerika kıtasında yer almayan ancak Amerika bölgesinde Latin dillerini konuşan Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Haiti, Honduras, Nikaragua, Guatemala, Panama, Meksika gibi ülkeler ve şu an ABD'ye bağlı bağımsız bir özerk bölge olan Porto Riko, Latin Amerika kavramı ile ifade edilir. Latin Amerika aslında ortak bir hikayeleri bulunan, ve bu hikayenin ana temasının acı çekmek olduğu bir topluluğun öyküsüdür. Latin Amerika'da sömürgeciliğin nasıl ortaya çıktığını inceleyecek olursak:

Genel olarak Latin Amerika'da sömürgeciliğin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili olarak iki türlü süreçten söz edebiliriz. İlki, 1493'ten 1519 yılına kadar özellikle İspanyollar tarafından yapılan denizcilik "keşifleri" ve birkaç işgalden oluşan süreçtir. İkinci süreç ise 1519'dan 1560'a dek uzanan Amerika kıtalarının iç kesimlerinde yer alan en zengin ve en kalabalık bölgelerin işgalidir (McAlister, 1987: 92).

İlk süreç 1492 yılında Kolomb'un Amerika'ya ulaşmasıyla başlar. Aslında bu yolculuğun esas rotası Asya'dır. Çünkü Asya, kaşiflerin seyahatnamelerinde sayısız baharat çeşidine sahip, zengin bir memlekettir, burada altından ve gümüşten maden yatakları bulunmaktadır. Bir denizci olan Kolomb, Asya'ya ulaşmak istemiş, ancak ilk etapta kendisini finanse edecek mali desteği bulamamıştır.

Ancak 1492 yılında Kastilya Kraliçesi İsaabel kendisine bu yolculuk için mali destek sağlamaya karar vermiştir (Chasteen, 2011/2012: 32). Böylelikle Kolomb'un yolculuğu başlamıştır.

Kastilya Meclisi'nin Kolomb'un seyahatlerini desteklemesinin tek sebebi, Kolomb'un altın bulma ihtimaliydi. Kolomb seyahatlerinde bulacağı altın ve gümüşün yarısının hükümdara ait olacağını söyledi ve onun bu kararı meclis tarafından kabul edildi (Adam, S., 2006: 1210). 1453 yılında II. Mehmed'in İstanbul'un fethetmesi sonucunda Batı Avrupa ile Asya arasında köprü işlevi gören ticaret yollarının kesilmesi ile Kristof Kolomb, Asya'ya ulaşmak için alternatif yollar aramak durumunda kalmıştır (Özbudun, 2012: 65).

Kolomb, İtalyan bir coğrafyacı olan Paolo dal Pozzo Toscanelli tarafından hazırlanmış, çok popüler olan bir dünya haritasını kılavuz edinmiştir. Bu harita dünyayı olduğundan daha küçük göstermektedir. Toscanelli Kuzey Amerika'nın, Güney Amerika'nın ve Pasifik Okyanusu'nun varlığından habersizdir ve Toscanelli'nin, Çin'in bulunduğu noktayı Avrupa'nın batısında, Atlantik Okyanusu'nun diğer tarafında göstermek gibi bazı yanlış hesaplamaları vardır. Bu coğrafik yaklaşım, Kristof Kolomb'u Atlantik boyunca batıya yelken açarak doğuya ulaşabileceğine ikna etmiştir (Kallen, 2017: 9). Dünyanın şeklinden dolayı, Kolomb'un bu düşüncesi doğru olsa bile, Kolomb, bu yolculuk esnasında Toscanelli'nin haritasında yer almayan ancak gerçekte var olan bir kıta ile karşılaşacağından habersizdir.

İspanya'nın destek vermiş olduğu Kolomb ve ekibi Amerika'ya ilk varan ekip³ olmuştur (Chasteen, 2011/2012:32). Kolomb vardıkları yerin Uzak Doğu'da olduğunu düşünmektedir ve buraya San Salvador burada karşılaştığı yerlilere ise Indian adını vermiştir (McAlister, 1987: 74). Ancak burası, Karayipler'in yerlileri olarak bilinen Taino'ların yaşadığı Bahamalar'da bir ada olan Guanahani'dir (Kallen, 2017: 16).

³ Kristof Kolomb ve ekibinden önce İskandinavlı denizcilerin ve hatta 1399 yılında Venedikli denizcilerin Amerika'nın Kuzeydoğu'suna ulaştıkları ve burada yerlilerle irtibat kurdukları bilinmektedir. Bu hususta bkz. Sibel Özbudun, *Latin Amerika'da Yerli Hareketleri*, s.65. Kolomb ve ekibinin Amerika'ya varan ilk ekip olarak anılmasının sebebi, kalıcı olarak yerleşmek üzere gelen ilk ekip olduğunu vurgulamaktır.

Taino yerlileri beyaz adamın⁴ buraya neden geldiğini bilmeden karşısında gördüğü bu yabancı insalara çok misafirperver davranmıştır. Kolomb, Amerika kıtasında bulunduğu zamanlarda tutmuş olduğu günlükte yer vermiş olduğu cümlelerle yerlilerin çok iyi huylu olduğundan bahsederken bir yandan da, Avrupalıların dinlerini yaymak, topraklarını genişletmek, yeni kaynaklar bulmak için ulaştıkları topraklarda yaşayan yerli halkı hiçe sayarak nasıl sömürge hırsı ile yanıp tutuştuklarını kıtaya varır varmaz göstermiştir.

Guanahani'ye vardığında karaya adım atar atmaz bu adaya el koyduğunu ilan etmiş, mürettebatından seçmiş olduğu iki kişiden adaya el koyduğuna yasal tanıklık etmelerini istemiştir (Kolomb, 2015: 21). Ardından güncesinde şu cümlelere yer vermiştir: “Yerlilerin dostluklarını kazanmaya çalıştım, onlara ufak tefek değersiz hediyeler verdim. O kadar çok sevindiler ve bize o kadar çok bağlandılar ki... Bu insanların hepsi oldukça iri yapılı, yüzleri güzel ve huyları çok iyi. Bu adada yaşayan yerli halka en ağır işler yaptırılabilir. Bu insanların kendilerine has bir inançları yok ve bu yüzden onları bizim dinimize döndürmek kolay olacaktır.” (Kolomb, 2015: 21-22).

Kolomb'un bu cümleleri bize Latin Amerika'nın geleceği hakkında önemli ipuçları vermektedir ve Latin Amerika, Avrupalı sömürgeci güçlerin bölgeye ulaşmasından sonra misyonerlik faaliyetlerinin ve yayılmacı politikaların uygulandığı bir merkez haline gelmiştir.

Kolomb aslında yerlileri konuksever ev sahipleri olarak değil, her istediğini yaptırabileceği hizmetkarlar olarak görmüştür (Zinn, 1992: 57). Kolomb ilk ulaştığı topraklarda egzotik ormanlar ve tropik meyvelerden daha fazlasını bulamadığından, altın bulma arzusuyla seyahatlerine ara vermeden devam etmiştir. Hispaniola'ya vardığında (bugün Dominik Cumhuriyeti ve Haiti'nin bulunduğu Karayipler'in Küba'dan sonra en büyük adası) esas sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır.

⁴ “Beyaz Irk” kavramı ilk etapta Cermen kabilelerinin soyundan gelen Tötonları ve özellikle Anglosaksonları (Roma İmparatorluğu döneminde, İngiltere'yi işgal ederek İngilizleşen iki Töton kabilesi) tanımlamak için kullanılmıştır. Daha sonra, Avrupalıları da kapsayan ortak bir “beyaz ırk” kimliği oluşmuştur. Bkz: Jean Halley, Amy Eshleman ve Ramya M. Vijaya, *Seeing White: An Introduction to White Privilege and Race*, s.15-16. İlgili bölümde “Beyaz Adam” kavramı “Beyaz Irk” a mensup Avrupa kökenli kişileri tanımlamak için kullanılmıştır.

Kolomb ve ekibi buraya bir kilise ve çok sayıda kulübe tarzında yerleşim yeri inşa etmiş ve adaya kraliçe İsaabel'in ismini vermiştir. Kolomb'un kendisi de bu adanın valisi olarak atanmıştır ve beş yüz yerliyi beraberinde İspanya'ya götürmüş, köle olarak satmıştır. Beyaz adamların adaya ulaşmasından sonra birçok yerli çiçek hastalığı yüzünden hayatını kaybetmiştir. Çoğu tarihçiye göre, 1520'li yıllara gelindiğinde orijinal Taino nüfusu %85 oranında azalmıştır (Kallen, 2017: 23).

Hatta, 1495 yılında Dominik yerlilerine karşı Kolomb'un bizzat kendisinin yönettiği bir savaş açılmıştır ve -güncesinde bahsettiği gibi- iki yüz piyade, az sayıda atlı ve özel eğitimlerden geçirilmiş yırtıcı birkaç köpek ile yerli halk alt edilmiştir (Galeano, 2014/2015: 27).

1498 yılında ise Kolomb, üçüncü seyahatini gerçekleştirmiş ve bugün Venezuela olarak adlandırdığımız ülke kıyılarına varmıştır. 1523 yılına gelindiğinde Venezuela'da yer alan Cumana'da kalıcı İspanyol yerleşimleri kurulmuştur (Sebastian, 2017: 11).

İspanya krallığının desteklediği Kolomb öncülüğünde gerçekleşen seferlerin yanı sıra, İspanya'nın o dönem en büyük rakibi olan Portekiz'in de Brezilya'ya ulaşması çok sürmemiştir. 1500 yılında Pedro Alvares Cabral liderliğindeki Portekiz Donanması Brezilya'ya ulaşmıştır -Cabral bulunduğu yerin tam olarak neresi olduğunu bilmeseydi bile en azından Asya yakınlarında olmadığını farkındadır- (Chasteen, 2011/2012: 32).

15. ve 16. yüzyıl boyunca Avrupalıların yapmış olduğu seyahatler ile bugün Latin Amerika olarak adlandırdığımız topraklar yabancı misafirlerle tanışmış ve bu misafirler ağırlandıkları bu topraklarda ev sahibi olmaya soyunmuştur. Kolomb'un temelini attığı sömürgeleştirme süreci, Portekiz tarafında ise şu şekilde seyretmiştir:

Portekizliler Brezilya'ya ilk vardığında, burayı önemsememiş ve yerli halkı olan Tupi'leri kendi haline bırakmıştır. Brezilya zaman zaman mahkum ve sürgünlerin yerleştirildiği bir lokasyon olarak kullanılmıştır ve bu durum Brezilya ırk karışımı sürecinin de başlangıcı olmuştur. 1530 yılında Fransız gemilerinin Brezilya kıyılarına varması, Portekiz'in endişelenmesine yol açmış böylece Portekiz bölgeyi sahiplenmiş ve burada şeker kamışı üretimine başlamıştır. Şeker plantasyonlarının kurulması yoğun bir iş gücü ihtiyacını

ortaya çıkartmıştır, ormanda yaşayan ve yarı göçer bir halk olan Brezilya yerlilerini işçi olarak kullanmak isteyen Portekizliler adaptasyon sürecinde birçok sorun yaşamış ve yerli halkı silah zoruyla çalışmaya zorlamıştır. Bölgede büyük çatışmalar olmuş ve çok sayıda yerli hem bu çatışmalar yüzünden, hem de Avrupa'dan gelen birçok hastalığa karşı bağışıklığı olmadığından, hayatını kaybetmiştir (Chasteen, 2011/2012: 35-36).

1492 Kolomb'un Amerika'ya ulaşması ile başlayan ve genellikle küçük adaların ve kıyı şeritlerinin "keşfi" ve ele geçirilmesini oluşturan ve 1519 yılına kadar devam eden birinci süreçten bahsedildikten sonra, daha önce zikredilen ikinci süreçten, yani Amerika kıtalarının iç kesimlerinin nasıl işgal edildiğinden, daha yerleşik medeniyetlere ev sahipliği yapmış, belirli bir yönetim sistemine sahip, aktif olarak tarım ve hayvancılığın yapıldığı uygarlıkların nasıl ele geçirildiğinden bahsedilecektir. Bunlardan en çarpıcı olanı şüphesiz Meksika ve Peru olacaktır.

Meksika'yı yukarıda bahsettiğimiz birinci süreçte yer alan sömürgecilik faaliyetlerinden ayıran önemli bir nokta vardır, ikinci sürecin tanımı zaten bununla ilgili bize önemli ipuçları verir. Meksika'yı farklı kılan sınırlarında barındırdığı Aztek İmparatorluğu'dur ve Aztekler, Karayipler'de yaşayan Taionolardan ya da Brezilya'daki Tupilerden oldukça farklıdır.

1519 yılında Hernan Cortes'in öncülüğündeki İspanyollar, ilk kez Meksika'ya ayak basmıştır ve ilk etapta yarı göçer bir halk olan Arawaklar ile karşılaşmışlardır. Arawaklar ile yapmış oldukları ticaret kısa bir zaman sonra kölelik sistemi haline dönüşmüştür. Diğer halklardan farksız şekilde burada yaşayan yerli halkın büyük bir bölümü zulüm ve hastalıklar yüzünden hayatını kaybetmiştir (Chasteen, 2011/2012: 44). Cortes, ilerleyen süreçte Aztek İmparatorluğu'nun bulunduğu yere ulaşmıştır ve Aztek İmparatorluğu'nun başkenti olan Tenochtitlan'a vardığında şehre hayran olmuştur. O, Aztek İmparatorluğu'nun başkenti ile ilgili gözlemlerini, İspanya Kralı'na yazdığı mektupta şöyle anlatmıştır:

Tenochtitlan şehri bir tuz gölünün ortasına inşa edilmiş ve Seville şehri kadar büyük. Şehir karaya köprüler vasıtasıyla bağlanıyor. Üzerinden kanoların geçtiği su yolları mevcut. Ana caddeleri çok geniş ve bu caddeler arasında düzenli aralıklar var, böylelikle su serbestçe dolaşabiliyor. Ayrıca kentte alım ve satım işlerinin yapıldığı çarşılar mevcut. Yiyecek ve içecekten tutun da altın ve gümüş kaplı süs eşyalarına kadar, her şey burada satılıyor, sayamayacağım kadar çok ve çeşitli

ürün var. Aynı zamanda saçlarınızın yıkanıp kesilebileceği berberler ve hatta şifalı otların satıldığı eczane işlevi gören dükkanlar bile var. Şehirde birçok sayıda ev bulunuyor, bu evler hem büyük hem de güzel bir şekilde inşa edilmişler. Soylular ve zengin vatandaşlar yılın belli bir bölümünde bu evlerde yaşıyorlar. Bu şehrin tüm harikalarını anlatarak laf kalabalığı etmeyeceğim, bu insanların yaşam tarzları İspanyalılara çok benzer. Bu insanlar gerçek bir tanrı bilgisinden yoksun, barbar bir ulus ve gelişmiş milletlerle iletişimden yoksunlar. (Cortés, 2014: 86-92).

Cortes, Aztek İmparatoru Moctezuma'yı esir almış ve mektubunda hayranlıkla bahsettiği Tenochtitlan'ı, çiçek hastalığı ve yerli iş birlikçilerin yardımıyla 1521 yılında yerle bir etmiştir (Chasteen, 2011/2012: 46). Başkent Tenochtitlan'ın ardından diğer kentler ele geçirilmiş ve böylece Meksika'nın İspanyollaşma süreci başlamıştır.

Kolombiya'nın işgali ise 1525 yılında İspanyol denizci Rodrigo de Bastidas'ın Santa Marta şehrine varması ile başlamıştır. 1533 yılında İspanyol imparatorluğunun en büyük deniz ve ticaret üssü olan Cartegana, 1538 yılında sömürgeci İspanyol güçleri tarafından bugün Kolombiya'nın başkenti olan Bogota kurulmuştur ve Kolombiya bu şekilde sömürgeleştirilmeye başlanmış, yüzyılın ortasına gelindiğinde ise Kolombiya'da sömürgecilik faaliyetleri tamamlanmıştır (Sebastian, 2017: 12).

1530 yılında Meksika'dan çok daha fazla zengin kaynaklara ve hazinelere ev sahipliği yapan Peru toprakları işgal edilmeye başlanmıştır. İnka Uygarlığı'na ev sahipliği yapan Peru'nun hikayesi de Meksika'da var olmuş Aztek İmparatorluğu'ndan farklı olmamıştır. İlk olarak başka yerlerde olduğu gibi işgalcilerin hastalıkları (çiçek ve benzeri salgın hastalıklar) buraya da kendilerinden önce gelmiştir.

Francisco Pizarro liderliğindeki işgalciler, İnka'ların topraklarına vardığında, yerliler tarafından misafirperverlikle karşılanmış, kendisine ve birliklerine rahat edebilecekleri meskenler tesis edilmiştir. Halinden memnun olan Pizarro bir yandan işgal planlarını detaylandırmayı ihmal etmemiş ve İnka ülkesini ele geçirmek için takviye birliklerin gelmesini ve yağmur mevsiminin geçmesini beklemenin daha iyi olacağına karar vermiştir (Prescott, 2009: 329). Nihayetinde 1532 yılının Kasım ayında, İnka İmparatoru Atahualpa esir alınmış ve 1533 yılında Peru İspanyollar tarafından işgal edilmiştir (Lockhart, 1994: 4). Böylelikle Peru'nun da İspanyollaşma süreci başlamıştır. İnka İmparatorluğu, sınırları oldukça geniş bir imparatorluk olduğundan, günümüzde sadece modern Peru sınırları içerisinde var olduğu düşünülmemelidir. İmparatorluk sınırları

Ekvador ve Bolivya'yı da kapsar. Bunun yanı sıra Arjantin, Kolombiya ve Şili'nin de bir bölümünü içermektedir.

Son olarak tezin asıl konusu olan Arjantin'in işgali ve İspanyollaşma sürecinin nasıl gerçekleştiği sorusuna cevap aramak yerinde olacaktır. 1516 yılında İspanyol denizci Juan Diaz de Solis'in liderliğindeki İspanyol donanmasının bugün Arjantin ve Uruguay sınırları içerisinde yer alan bir nehir olan Rio de la Plata'ya ulaşması ile başlayan süreç, 1536 yılında İspanyolların Buenos Aires'e kadar ilerlemesi ve burada Portekiz yayılmacılığı tehdidine karşı yerleşim kurmaya çalışması ile devam eder.

1516 yılında Juan Diaz de Solis ve ekibi bölge sakinlerinin direnişi ile karşılaşmıştır. Bazı İspanyollar burada hayatını kaybetmiş, hayatta kalanlar ise bölgeden uzaklaşmıştır. Böylece sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1532 yılında, İspanyolların İnka İmparatorluğu'nu yıkması ve akabinde Peru'yu işgal etmesi onları ikinci bir işgal için yüreklendirmiş ve 1536 yılında Pedro de Mendoza liderliğindeki 1500 kişilik İspanyol ordusu Arjantin'e ulaşmıştır. Ancak yerli halkın direnişi ile İspanyol kuvvetleri daha önce olduğu gibi tekrar çekilmek zorunda kalmıştır. Bu geri çekilme İspanyolları yıldırmamıştır ve İspanyol donanması bölgede yeni işgal alanları aramaya devam etmiştir. İspanyollar bu esnada Paraguay'da yerleşim yerleri kurmuş ve bölge hakkında giderek daha fazla bilgi sahibi olduklarından Arjantin'in Rio de la Plata bölgesi artık dikkatlerini çekmemeye başlamıştır. Bunun yerine Arjantin'de farklı yerleşim yerleri arama girişimlerinde bulunmuşlar ve Arjantin'in en eski şehirlerine ulaşarak yerleşimler kurmuşlardır. İlerleyen süreçte Buenos Aires'te de yerleşim yerleri kurulmuş ve Arjantin'in sömürgeleştirilme süreci tamamlanmıştır (Daniel, L. K., 2001: 20-21).

Arjantin'de de diğer Latin Amerika ülkelerinin sömürgeleştirilme sürecinden farksız olarak çeşitli işkenceler ile yerli halklara karşı soykırımlar yapılmıştır. Bölgede halkın bir kısmı yapılan işkenceler ile hayatını kaybederken, salgın hastalıklara karşı bağışıklığı olmadığı için de hayatını kaybeden birçok insan bulunur.

Bu bölümde, Latin Amerika'nın ortak bir kaderi paylaşan bir topluluk olduğundan söz edilmiştir ve burada yaşamış olan insanların nasıl Avrupalıların sömürgesi haline geldiği kronolojik bir metodla anlatılmaya çalışılmıştır. Latin Amerika'nın

sömürgeleştirilmesinden bahsettikten sonra bölgedeki bağımsızlık hareketlerinin bir incelemesi yapılacaktır.

2.2. LATİN AMERİKA ÜLKELERİNİN BAĞIMSIZLIK SÜREÇLERİ

Sömürge altında yaşanan yüzlerce yıldan sonra Latin Amerika ülkeleri 1808’den itibaren bir bir bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamıştır. Başta İspanya’ya karşı olmak üzere, sömürgeci güçlere karşı bağımsızlığını ilan eden Latin Amerika ülkeleri doğal olarak bu süreçte dilleri, kültürleri, dinleri ve birçok değeriyle asimile olmuştur. Tezin bu bölümünde Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerinden bahsedilecektir.

Bağımsızlık süreci ülke bazında ele alınacak olsa da, sömürgeleştirme döneminde bu ülkelerin birkaçının veya sadece bir tanesinin bağlı olduğu farklı valiliklerin oluşturulduğunu bilmek önemlidir. Bu kapsamda, kabaca: 18. yüzyılda Meksika, Orta Amerika ve Karayipler; Yeni İspanya Genel Valiliği sınırları içerisindedir. Guatemala; Guatemala Krallığı’nda, Venezuela, Kolombiya ve Ekvador; Yeni Granada Genel Valiliği’nde, Şili ve Peru; Peru Genel Valiliği’nde, Arjantin, Uruguay, Bolivya ve Paraguay; Rio de la Plata Genel Valiliği’nde yer alan İspanyol Amerikası’na ait sömürge idari birimleridir. Brezilya ise bilindiği üzere Portekizlilerin sömürgesi altındadır.

Bağımsızlık süreçlerini etkileyen önemli gelişmeleri ve bunun yanı sıra Latin Amerika’yı bu mücadeleye iten sebepleri bilmek bu süreci anlamlandırmaya yardımcı olacaktır. Bu süreci etkileyen faktörleri iç ve dış dinamikler olarak ikiye ayırabiliriz. Fakat genel bir değerlendirme yapmadan önce şunu bilmekte fayda vardır:

Peru ve Meksika gibi merkezde olan ülkeler “Arjantin ve Venezuela” gibi kıyı bucak yöredekilerden farklı bir bağımsızlık sürecine sahiptir. Brezilya’da ise tamamen Brezilya’ya özgü bir bağımsızlık modeli yaşanmıştır (Chasteen, 2011/2012: 102).

Bahsi geçen dış dinamiklerden en önemlisi, Latin Amerika’da aslan payını almış olan İspanya’nın siyasi durumunda meydana gelen değişikliklerdir ki bu değişiklikler Latin

Amerika'daki İspanyol sömürgelerinin bağımsızlığını kazanmasında önemli bir rol oynamıştır.

17. yüzyılda Avrupa'da yaşanan savaşlar İspanya'nın güç kaybetmesine yol açmış olsa da, İspanya hala dünyanın en büyük sömürge gücü olmaya devam etmiştir. İspanya'nın temel amacı sahip olduklarının devamlılığını sağlamak ve Latin Amerika'daki sömürgelerini kontrol altında tutmaya devam etmektir. Habsburg soyundan gelen İspanya Kralı II. Charles, erkek çocuğu olmadığı için aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve Bourbon Hanedanlığı'ndan gelen Fransız Kralı XIV. Louis'in torunu V. Philip'e, İspanya ve Fransa tahtlarının birleşmemesi şartı ile İspanya Krallığı'nın devredilmesini vasiyet etmiştir. II. Charles'in ölümü ile vasiyet gün yüzüne çıkmış ancak diğer Avrupalı devletler tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine 1701-1714 tarihleri arasında İspanya Veraset Savaşı vuku bulmuştur. Bu savaşın sonunda imzalanan Utrecht Barışı ile İspanya, İber Yarımadası dışında kalan birçok toprağını (Belçika, Lüksemburg, Milano, Sardunya, Sicilya, Cebelitarık ve Minorka adaları) kaybetmiştir. Aynı zamanda İngiltere'ye, İspanyol sömürgesi altında olan Amerika topraklarına senede bir gemi gönderme hakkı tanınmıştır. Bunun yanı sıra anlaşma sonrasında, İspanya kralı olan Bourbon Hanedanı sömürgelerinin ekonomik gelişimini teşvik etmek ve daha etkin bir yönetim sağlamak amacıyla 18. yüzyıl boyunca bir reform programı başlatmıştır. Bu reform programları siyasetten askeriyeye birçok yeniliği içerir. Örneğin: Küba'nın İngiltere tarafından işgal edilmesi bir dış tehdit yaratmıştır ve Latin Amerika'daki İspanyol sömürgelerine düzenli askeri birlikler kurulmasına karar verilmiştir. Orduda yer alan yüksek rütbeli askerler İspanyollar, daha düşük rütbeli olanlar ise yerlilerden oluşmuştur. Dini bir reform olarak, kilise yetkilileri laik din adamlarından seçilmeye çalışılmıştır. Ekonomik olarak bölgede serbest ticaret teşvik edilmiştir (Day, 2016: 17-24).

Buna ek olarak ikinci bir dış dinamikten bahsedecek olursak, İspanya Krallığı'nın kaybetmiş olduğu topraklar, krallığın nüfuzunu azaltırken bir yandan da krallığın Fransa ile olan yakın ilişkileri, İspanyalıların Fransa'da yayılan aydınlanma düşüncesinden etkilenmesine sebep olmuştur.

Aydınlanmanın etkisi yalnızca İspanya ile sınırlı kalmamış, İspanyol sömürgesi altındaki Latin Amerika ülkelerine de yayılmıştır. 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde artık Latin Amerika’da akıl, evrensellik, bilim ve moderniteden söz edilmeye başlanmıştır ve Latin Amerikalı birçok yazar bölgelerinin gelişimi ile meşgul olmuştur (Day, 2016: 19). Nihayetinde, Fransa’da aydınlanma düşüncesinin bir devrime dönüşmesine Latin Amerika ülkeleri kayıtsız kalmamıştır.

1800’lü yılların başlarında, Latin Amerika’daki ülkelerin bağımsızlığını kazanmasında Amerikan Devrimi’nden çok Fransız Devrimi etkili olmuştur. Bu devrim Latin Amerika’daki ayaklanmaları tetiklemiş ve bu da beraberinde bir bağımsızlık mücadelesini getirmiştir (Hobsbawm, 1975/2003: 53). Özgürlük kavramına vurgu yapan Fransız Devrimi, Latin Amerika’da bağımsızlık fikrinin fitilini ateşlemiş, 1808 yılında vuku bulan Napolyon Savaşları ile İspanya Kralı’nın Napolyon’a esir düşmesi ise bölgedeki yurtseverlerin bağımsızlık için harekete geçmesini sağlamıştır. Latin Amerika’da bağımsızlık hareketleri Venezuela ve Arjantin merkezli olarak gelişmiştir.

Venezuela ekonomisi bahsedilen dönemlerde tarıma dayalı bir ekonomidir. Özellikle kakao önemli bir tarım ürünüdür. Fakat Buenos Aires’te ise gelişen burjuvazi daha çok ticaret odaklı olmuştur. Tacir ve çiftçilerden oluşan gruplar 1776 yılında Rio de la Plata Genel Valiliği’nin kurulmasında oldukça etkili olmuştur. 1779-1783 yılları arasında İspanya ve İngiltere arasında yaşanan savaş sonucunda İspanya’nın sömürgelerine ulaşımı kesilmiş ve Latin Amerika’daki egemenliği sarsılmıştır. 1808’de Fransa’nın İspanya’yı işgal etmesi ve İngiltere’nin Latin Amerika’daki hakimiyetini arttırmak için 1807’de Rio de la Plata’yı işgal etmesi sonucu Rio de la Plata Genel Valisi şehri terketmiştir. Bölgede hakimiyet kurmak isteyen İngiltere ise Santiago de Liniers önderliğindeki burjuvazi grup tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Böylelikle Arjantin 1810 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir (Yılmaz, 2019: 153). Bağımsızlığı kabul görmeyen Arjantin, altı yıl sürecek yeni bir mücadele içine girmiştir.

Arjantin’in Tucuman eyaletinde yeni bir kongre toplanmıştır. 9 Temmuz 1816’da köleleğin kaldırıldığını ilan etmiş ve bölgenin İspanya’dan bağımsızlığını resmen açıklamıştır. Arjantin böylelikle bağımsızlığını kazanmıştır (Daniel, L. K., 2001: 41).

Bağımsızlık mücadelesinin bir diğer dinamiği olarak kabul ettiğimiz iç dinamikleri incelediğimizde, her bağımsızlık mücadelesinde olduğu gibi, Latin Amerika'nın neredeyse tamamına yayılan bağımsızlık mücadelesinin önemli figürleri ile karşılaşırız. Bunlardan ilki halk tarafından “El Liberdator” (kurtarıcı) olarak isimlendirilen Simon Bolivar’dır. Bolivar’ın en büyük hedefi Venezuela, Ekvador ve Kolombiya’yı içinde barındıran ve kendi anayasası ile yönetilen “Büyük Kolombiya”yı kurmak olmuştur.

Simon Bolivar bağımsızlık mücadelesi için pek çok girişimde bulunmuş ve önceki girişimlerinde birçok kez başarısız olmuştur fakat buna rağmen pes etmemiştir. Bolivar 1817 yılında ardı ardına zaferler kazanmaya başlamıştır. Venezuela’nın bugünkü başkenti Caracas’ta yer alan Orinoco ovasına karargah kuran Bolivar, halkın da desteğini alarak İspanyol ordularını yenilgiye uğratmış, Bogota Genel Valiliğini (Kolombiya) ele geçirmiştir. Ardından 1822 yılının sonlarında hem Caracas’ı (Venezuela) hem Quito’yu (Ekvador) ele geçirerek Güney Amerika’nın kuzeyinde tümüyle egemen olmuştur (Chasteen, 2011/2012: 121-122).

Güneyde ise bağımsızlık mücadelesinin önemli figürlerinden bir diğeri olan Jose de San Martin, batı Arjantin’de konuşlanmış, Şilili ve Arjantinlilerden oluşan orduyu eğitmiş ve ani bir hücumla Şili’de yer alan kralcılar bozguna uğratmıştır. Lima’yı (Peru) ele geçirip burada da bağımsızlık ilan ettikten sonra, zayıflamaya başlayan ordusunu Bolivar’ın çağrısı üzerine İspanyollar ile mücadele etmesi için Bolivar’ın yönetimine bırakmıştır. Bolivar iki yıl süren bir çalışmanın ardından yeni bir ordu oluşturmuş ve 1824’te kazandığı zaferle Peru’nun bağımsızlığını garanti altına almış, Bolivya’nın ise bağımsızlığına kavuşmasını sağlamıştır (John Charles Chasteen, Latin Amerika Tarihi s.121-122). Paraguay ve Uruguay ise, -Rio de La Plata valiliğine bağlı olduğundan- bağımsızlığını İspanya’ya karşı değil Brezilya ve Bueonos Aires’e karşı kazanmıştır (Hobsbawm, 2016/2018 :429).

Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerini incelemeye başlarken, ülkelerin birbirlerinden oldukça farklı süreçlerden geçerek bağımsızlığını kazanmaya başladıkları belirtilmişti, bu kapsamda Brezilya ve Meksika’yı da ayrı değerlendirmek önemli olacaktır.

Meksika, İspanyalıların en değerli sömürgesi olmasının yanı sıra, aslen İspanyol olan fakat Latin Amerika'da doğan İspanyol Amerikalıların (Kreoller) neredeyse yarısı Meksika'da yaşıyordu. İspanya'da doğan fakat daha sonrasında Meksika'da yaşayan kesim (Yarımadalılar) ise nüfusun yüzde birinden daha azdı ve bu iki akraba grubu arasında ideolojik çatışmalar mevcuttu. 1808 yılında İspanya'da meydana gelen krizi fırsata çevirmek isteyen Kreoller, esir düşen İspanya Kralı VII. Fernando'ya bağlılıklarını sürdürdüklerini belirtmiş ve kralın devre dışı kaldığı bu dönemde, genel valiyi, bir temsilciler meclisi oluşturması yönünde ikna etmiştir. Sayıca az fakat güçlü Yarımadalılar ise buna karşı çıkmış ve genel valiyi yerinden etmiştir. 1810 yılında politik ayaklanmalar ciddi bir şekilde artmaya başlamış ve Kreoller yerli ve mestizo köylüleri kapsayan kitlesel bir ayaklanmaya neden olmuştur. Buradaki önemli figür ise Kreol bir rahip olan Miguel Hidalgo'dur. Miguel Hidalgo, Avrupalılara karşı Amerikalılar düşüncesi ile halkı tek çatı altında toplamaya ve kıtadaki Avrupalılar ile mücadele etmeye yönlendirmiştir. Bu olayın sonunda birçok Yarımadalının yanı sıra aslen İspanyol olan Kreoller de öldürülmüştür, çünkü köylülerden oluşan ordu disiplinsizdir ve Kreoller'i de en az Yarımadalılar kadar düşman görmektedir. İsyan bastırılmış, bağımsızlık mücadelesi başarısız olmuş ve Rahip Hidalgo infaz edilmiştir. Bu olaydan sonra, bir mestizo olan Rahip Jose Maria Morelos, Meksika'da doğan tüm bireyleri "Americanos" olarak tanımlamış ve tek bir çatı altında toplamaya çalışmıştır. Düzenli bir orduya sahip olan Rahip Morelos, kast sistemi, kölelik ve yerli halkın ödediği haraçları ortadan kaldırmayı amaçlayarak 1813'te bağımsızlık ilan etmiştir. Bu ayaklanma da bir önceki gibi başarısız olmuş ve Rahip Morelos 1815 yılında yakalanarak infaz edilmiştir (Chasteen, 2011/2012: 111-112).

Ayaklanmalar başarısız olmasına rağmen, yıllarca sürecektir bir bağımsızlık mücadelesinin bilincini oluşturmuştur. Meksikalı milliyetçi güçler uzun yıllar boyu gerilla olarak farklı bölgelerde İspanyollar ile mücadele etmiş ve 1821 yılında Meksika bağımsızlığını kazanmıştır.

1810 yılında başlayan ve 1825 yılına kadar devam eden, büyük bir iç savaşın yaşandığı İspanyol Amerika'nın bağımsızlık mücadelesinden farklı olarak, Portekiz sömürsü olan

Brezilya’da bağımsızlık süreci daha farklı seyretmiştir. Bu süreç Brezilya’da daha az travmatik olmuş ve nispeten daha kısa sürmüştür (Joseph, S., 2002: 38).

Bu durum Avrupa’da yaşanan savaşlar sonucu, Portekiz Kraliyet Ailesi’nin bir dönem Brezilya’ya yerleşmesi ile oldukça yakından ilgilidir. Brezilya’nın bağımsızlık sürecinin, Portekiz Kraliyet Ailesi’nin Rio de Janeiro’ya gitmesiyle başladığını söyleyebiliriz.

1807’de Napolyon’un Portekiz’i işgali üzerine Portekiz Kraliyet Ailesi ve bu ailede yer alan Prens Dam Joao Brezilya’ya kaçmıştır. Brezilya’da bulunduğu dönemde Prens Dam Joao birçok reform girişiminde bulunmuştur. Brezilya’da yer alan limanları dünya ticaretine açmış ve 1815 yılında Brezilya’nın artık bir sömürge olmadığını, Portekiz Krallığı’nın bir parçası olduğunu bir kanun yayımlayarak ilan etmiştir (Fountes, 1907; akt. Tepeciklioğlu, 2017: 53).

Prens Dam Joao, Portekiz’de savaş bittikten sonra 1821 yılında Portekiz’e geri dönmüş ve Brezilya’nın koloni olarak kalmasının daha doğru olacağına karar vermiştir. Elbette Brezilyalı milliyetçiler bu fikri reddetmiştir. Üstelik, Dam Joao’nun oğlu Pedro da Brezilyalı milliyetçileri desteklemiştir. Pedro’nun eşi de, Pedro’yu Brezilya’nın Portekiz’den bağımsızlığını ilan etmesi için cesaretlendirmiş ve nihayetinde 7 Eylül 1822’de Brezilya bağımsızlığını ilan etmiştir. Pedro, ilk Brezilya kralı olarak taç giymiştir. (Lesser, 2013: 24-25).

Latin Amerika ülkelerinin çoğu 1800’lü yılların ilk çeyreğine kadar zorlu mücadeleler vererek bağımsızlık sürecini tamamlamıştır. Porto Riko ve Küba ise bağımsızlığını ancak 1800’lü yılların sonlarında tamamlayabilmiş ve bu sürede İspanyol denetiminde kalmaya devam etmiştir (Chasteen, 2011/2012: 124).

2.3. MİLLİYETÇİLİK VE LATİN AMERİKA

Latin Amerika’nın milliyetçiliği kendine özgü tarihsel ve kültürel bir yapı içerir (Chasteen, 2011/2012: 245). Milliyetçilik anlayışı; herkesin eşit olması, anti-

emperyalizm, beyaz üstünlüğünü reddetme, Avrupalılaşmaktan sıyrılma ve yabancıların askeri, mali ve siyasi müdahalelerini reddetme gibi bazı temel ilkelere dayanmaktadır.

Hayali Cemaatler isimli eserinde, Benedict Anderson; dünyada modern milliyetçilik anlayışının öncülerinin, 18. yüzyılda Latin Amerika'da İspanyol sömürgesi altında yaşayan Kreol kentleri olduğunu ileri sürer (Hobsbawm, 2016/2018: 425). Bağımsızlık için mücadele edilen yıllarda, Kreoller'in, "Avrupalılara karşı Amerikalılar" örgütlenmesi gibi, Latin Amerika'daki modern milliyetçi anlayış da "Avrupalı gibi olmak" düşüncesine meydan okur. Yerel kıyafetler, danslar, yemekler ve semboller önemlidir. Bölgenin çok uzun süre Avrupa sömürgesi altında yaşaması, bölgede yoğun olarak konuşulan İspanyolca ve bazı bölgelerde konuşulan Portekizce; şehirlerin Avrupa tarzında planlanması ve Avrupa kültürünün benimsenmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Yerli halklar işte tam da bu noktada Avrupa'ya karşı kültürel bir bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Avrupa kültürünü tamamen yok edemeyecek olsalar dahi, kendi kültürlerini yeniden inşa etmeye çalışmışlardır.

"Latin Amerikalılar özellikle resimde, müzikte, dansla ve edebiyatta kendi stillerini oluşturacaktı. Evet gene Hollywood filmlerini seyredecek ve Birleşik Devletler'in caz müziğini dinleyeceklerdi ama aynı zamanda Paris'i izleyerek tango ve New York'u izleyerek rumba yapacaklardı" (Chasteen, 2011/2012: 244).

Siyasi liderlerin etkisi ile de önemli ölçüde şekillenen milliyetçilik, kıtada politik bir güç haline gelmiştir. Özellikle Arjantin'de milliyetçiliğe siyasi liderler tarafından sürekli vurgu yapılmış, söylemlerde sürekli yer verilmiş ve kitleler bu şekilde harekete geçirilmiştir. Bu bağlamda, Arjantin'de Peron yönetimi öne çıkmaktadır. Latin Amerika bölgesinde milliyetçilik akımı, sanatın çeşitli alanlarında da kendine yer bulmuştur. Bu yüzden Latin Amerika milliyetçiliğinin daha önce de zikredildiği gibi kültürel bir aurası vardır.

Aynı zamanda milliyetçilik Latin Amerika bölgesinde emperyalizme karşı ideolojik bir mücadele aracı olarak görülmüş, güçlü bir yerli ekonomi ile emperyalizm ile mücadele edileceğine inanılmış, bundan dolayı da sanayileşmeye büyük önem atfedilmiş ve millileştirme politikalarına odaklanılmıştır. Sömürgecilik ile peşi sıra ortaya çıkan

bağımsızlık hareketleri ve sonrasında bölgenin maruz kaldığı yeni sömürgecilik politikaları Latin Amerika’da milliyetçilik hareketlerini oluşturan önemli bir süreçtir.

2.3.1. Latin Amerika’daki Etnik Çeşitlilik: Kızılderililerden Karma Irklara

Önemli bir Latin Amerika ülkesi olan Meksika, neredeyse kıtanın tamamını sömürgeleştiren İspanyol soyundan gelmektedir. Arjantin, Uruguay ve Kosta Rika gibi ülkelerde ise Avrupalı göçmenler nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Brezilya ve Karayipler’de, nüfusun önemli bir kısmını, bölgeye 1500’lü yıllarda köle olarak getirilmeye başlayan siyahi kökenliler oluşturmaktadır. Şili, Paraguay, El Salvador ve Meksika gibi ülkelerde Avrupalı ve yerli ırkların karışımı olan mestizolar bulunmaktadır. Bolivya, Guatemala ve Peru ise yerli nüfusun fazla olduğu ülkelerdir. Bu ülkelerde, yerli dilleri konuşulur ve geleneksel kıyafetler giyilir. Bir zamanlar kıızılderili yerlilerin yaşamış olduğu Latin Amerika bölgesinde, bugün Avrupalı, Afrikalı, yerli ve yabancı ırkların karışımından oluşan ırklar mevcuttur. Birçok farklı kültürün karışımıyla bezenmiş Latin Amerika bölgesinde milliyetçiliğin nihayetinde baş göstermesi de kaçınılmaz olmuştur.

2.3.2. Milliyetçilik ve Yeni Sömürgecilik

Latin Amerika’da milliyetçiliğin nasıl ortaya çıktığını ve bu sürecin nasıl geliştiğini anlayabilmek için sömürgecilik, bağımsızlık ve yeni sömürgecilik süreçlerini iyi değerlendirmek gerekmektedir. Bu süreçler milliyetçilik hareketlerinin temellerini atmıştır. Sömürgecilik ve bağımsızlık süreçlerinin değerlendirilmesi önceki bölümlerde yapılmış olmakla birlikte, kısaca yeni sömürgecilikten bahsetmekte faydalı olacaktır.

Yeni sömürgecilik bağımsızlık sürecinden sonra başlamıştır. 1880 ve 1930 tarihlerinde Latin Amerika’ya tıpkı sömürgecilik döneminde olduğu gibi Avrupa kültürü empoze edilmeye devam edilmiş, ham madde ve kaynakların sömürüsü tamamen yok

sayılamamakla birlikte daha örtülü bir şekilde olurken, ithalat adı altında yeni sömürgecilik faaliyetleri başlamıştır.⁵

İspanya ve Portekiz sömürgesinden kurtulup, bağımsızlıklarını kazanan Latin Amerika ülkelerinde, yeni tip bir sömürgecilik ortaya çıkmıştır. Bu durum, kapitalist üretim sisteminin geldiği gelişim noktasıyla ilişkilidir (Regalado, 2007/2010: 119). Yerli ekonomilerin üretim faaliyetleri yok denecek kadar azdır ve kendi hammaddeleri ile üretilen ürünleri bile ithal etmeye başlamışlardır. Bu dönemde milliyetçilik bilinci yeni yeni oluşmaya başlamıştır ve yerli fabrikaların kurularak sanayileşmenin milli bir şekilde tamamlanmasını amaçlanmıştır. Bu yönüyle incelediğimizde, milliyetçilik ilk olarak ekonomik bir temel üzerinde şekillenmeye başlamıştır. İthalat yerine sanayileşme prensibi benimsenmiş ve milliyetçi söylemin sloganı haline gelmiştir. Milliyetçilik, zamanla politik bir güç haline gelmiştir ve büyük kitleler tarafından desteklenmiştir. Yeni sömürgecilik dönemiyle bilinçlenmeye başlayan yerli halkın yerel sermaye, yerli üretim, millileştirme gibi önemli unsurların farkına varmasıyla milliyetçi akım kıtada kendine yer bulmuştur.

Aynı zamanda bölgedeki milliyetçilik en büyük gelişimi istikrarlı hükümetlerin ekonomik değişimlerle kitleleri hareketlendirdiği dönemlerde göstermiştir (Chasteen, 2011/2012: 261). Bu durum yeni sömürgecilik döneminde oluşan milliyetçi bilincin bir mirasıdır.

2.3.3. Bilimsel Irkçılık ve Mestizo Milliyetçiliği

Mestizo Milliyetçiliği, Latin Amerika bölgesindeki milliyetçi anlayışın önemli bir unsurudur. Ancak Mestizo Milliyetçiliğini anlayabilmek için bilimsel ırkçılığa da değinmek gerekmektedir.

Bilimsel Irkçılık; yeni sömürgecilik döneminde ortaya atılmış bir düşüncedir. Bu düşünce, yerli halkın göçlerle ve evliliklerle beyazlaştırılmasını ve asimile olmasını amaçlar (Chasteen, 2011/2012: 245). Mestizo Milliyetçiliği de, Bilimsel Irkçılığın eleştirilmesi ile

⁵ 1968 yapımı “La Hora de Los Hornos”, “Kızgın Fırınların Saati” isimli belgesel film, ilk bölümünde Arjantin’de Yeni Sömürgeciliği tüm detaylarıyla ele almıştır. Aynı zamanda bu belgesel film, Üçüncü Dünya Sineması’nın ilk ve önemli bir örneğidir.

karşımıza çıkar. Latin Amerika milliyetçiliği karma ırklar ve mestizo kimlikler üzerinde yoğunlaşır. Mestizo Milliyetçiliği, Bilimsel Irkçılığın aksine; yerlilerin, Avrupa ve Afrika kökenlilerin karışmasını destekler. Çünkü bu karma, kıtaya özgü fiziksel bir tür yaratmaktadır. Mestizo Milliyetçiliği 1930'lu yıllarda yine, yeni sömürgecilik dönemine tekabül eden tarihlerde baş göstermiştir. Melezlikle gurur duyulması ve bunun devamlılığının sağlanması temel prensibi olmuştur.

2.4. LATİN AMERİKA'NIN DEMOKRASİ YOLCULUĞU

Latin Amerika ile ilgili temelde bilinmesi gereken; sömürgecilik süreci, bağımsızlık mücadeleleri ve bölgedeki milliyetçilik anlayışı –önceki bölümlerde bahsedilmiştir- hakkında bilgi sahibi olmak, demokrasinin bu topraklarda nasıl ilerlediğini ve geliştiğini kavramayı kolaylaştıracaktır. Bölgede demokrasinin çok kırılgan bir yapıda olduğu hemen herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Latin Amerika'da ilk ortaya çıkmaya başladığı günden bugüne demokrasi aşağıdaki gibi seyretmiştir. Kısa bir kronoloji ile başlayacak olursak:

Arjantin'de ilk demokratik rejimler, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce kurulmuştur. 1930'ların başlarında ise birinci dalganın sona ermesi üzerine Şili demokrasi safına geçmiştir (Huntington, 1991/1996: 14). Elbette ilk etapta yerleşik bir demokrasi kültürü oluşmamış ve bazı demokrasi denemeleri başarısız olmuştur.

1930 yılında Arjantin ve Brezilya'da askerler darbe ile iktidarı ele geçirmiş, 1933 yılında ise Uruguay otoritarizme geri dönmüştür. İkinci Dünya Savaşı esnasında Uruguay tekrar demokrasiye dönmüş, 1940'lı yılların sonunda Brezilya ve Kosta Rika demokrasiye geçmiş ve Arjantin ve Peru 1950'lerin sonlarında tekrar demokrasiye dönmüştür. Yine 1950'lerin sonlarında Venezuela ve Kolombiya'daki elitler, bu ülkelerde yer alan askeri diktatörlükleri sonlandırabilmek ve demokratik kurumlar oluşturabilmek için uzlaşmaya varmışlardır (Huntington, 1991/1996: 15-16).

Huntington'un birinci ve ikinci dalga olarak tanımladığı süreçte, Latin Amerika ülkeleri yukarıda bahsedilen deneyimleri yaşamıştır. Fakat yine Huntington'un ikinci ters dalga

olarak tanımladığı 1958-1975 yıllarında ise, Latin Amerika'daki rejimler büyük ölçüde otoritarizme yönelmiştir.

1962 yılında Peru'da, ordu seçim sonuçlarını değiştirmek için müdahalelerde bulunmuş, bir sonraki yıl ancak ordunun uygun gördüğü bir sivil hükümet göreve getirilmiş fakat o da 1968 yılında bir askeri darbe ile devrilmiştir. 1964 yılında Bolivya ve Brezilya'da askeri darbeler sivil yönetimleri devirmiştir. 1966 yılında Arjantin, 1972 yılında ise Ekvador'da askeri darbeler vuku bulmuştur (Huntington, 1991/1996: 17).

Huntington'ın üçüncü ve son dalga olarak tanımladığı demokrasi dalgası 1974'te başlar. Latin Amerika ülkeleri bu dalgada tekrar demokrasiye geçiş yapmıştır.

Brezilya'da 1974 yılında sivil bir başkan seçilmiştir. 1977 yılında Ekvador'da askeri liderler siyasetten çekilmek istediklerini ilan etmiş ve 1978 yılında yeni bir anayasa yapılmış, 1979'da sivil hükümet iktidara gelmiştir. Benzer şekilde Peru'da ordu siyasetten çekilmiş, 1979 yılında yeni bir anayasa yapılmış ve 1980 yılında sivil bir başkan seçilmiştir. 1982'de Bolivya'da, 1983'te ise Arjantin'de sivil bir başkan seçilmiştir. 1984 yılında ordu ve siyasal liderler arasındaki müzakereler sonucu Uruguay'da sivil hükümet iktidarı ele almıştır. Aynı yıllarda Orta Amerika'da da ordu siyasetten çekilmeye başlamış, 1982 yılında Honduras, 1984 yılında Salvador ve 1985'te Guatemala'da sivil hükümetler iktidara geçmiştir (Huntington, 1991/1996: 19).

Ayrıca, Latin Amerika'da siyasal kurumlar oluşturulduktan sonra, bazı araziler varlıklı insanlara ve siyasi güce sahip olanlara tahsis edilmeye başlamıştır. Bu durum zaten güçlü olanı, daha da güçlü hale getirmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde, 19. yüzyıldaki gibi çıkar grupları hala iktidar mücadelesi vermeye devam etmiştir. Büyümenin önünde sürekli olarak bu tarz engellerin olması; siyasi istikrarsızlığa, ekonomik durgunluğa, darbelere ve iç savaşlara neden olmuştur. 1910'da Meksika'da başlayan devrim dalgası, Bolivya'da 1952, Küba'da 1959 ve Nikaragua'da 1979 yılında gerçekleşen devrimlerle devam etmiştir. Bu sırada Peru, Nikaragua, El Salvador, Guatemala ve Kolombiya'da iç savaşlar patlak vermiştir. Devrimler, siyasi istikrarsızlık ve kamulaştırma politikaları beraberinde askeri hükümetler ve diktatörlükler getirmiştir. Buna karşılık, siyasal haklarda bir artış trendi de mevcuttur fakat Latin Amerika'da yer alan çoğu ülke ancak 1990'larda

demokrasiye dönüşebilmiş ve o zaman dahi istikrarsızlığın izlerinden kurtulamamıştır. İstikrarsızlık sürecinde ise birtakım cinayetler ve kitlesel baskılar ortaya çıkmıştır. 1991’de hazırlanan Şili Ulusal Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu Raporu’na göre, Pinochet yönetimi sırasında (1973-1990) Şili’de 2.279 kişi siyasi sebeplerden dolayı öldürülmüştür. 1999’da Guatemala Tarihi Aydınlatma Komisyonu Raporu’na göre, 1962-1996 yılları arasında Guatemala’da ölen kişilerin sayısı 42.275’dir. Bu sırada aslında sayının 42.275 değil, 200.000’e yakın olduğu da iddia edilmiştir. Arjantin Kayıpları Araştırma Komisyonu ise, 1976-1983 yılları arasında ordu tarafından siyasi sebeplerle öldürülen kişi sayısını 9.000 olarak açıklamış fakat gerçek sayının daha da yüksek olabileceğini belirtmiştir -insan hakları örgütleri bu sayının 30.000 civarı olduğunu tahmin ediyor- (Acemoğlu ve Robinson, 2012/2014: 40-41).

2005 ve 2010 yılları arasında, -Latin Amerika’da belki de tarihinde ilk kez- büyük bir seçim seferberliğinin eşlik ettiği, on sekiz başkanlık seçimi olmuştur. Sadece seçimler değil, 2000’li yıllarda bölgede demokrasi kültürünü etkileyecek başka önemli gelişmeler de olmuştur. Bir sendika lideri olan Luis Inacio Lula da Silva, 2002 yılında Brezilya’da devlet başkanı seçilmiştir. Şili, 2006 yılında Michelle Bachelet ile ilk kadın devlet başkanını seçmiş ve 2007’de Arjantin’de Cristina Fernandez de Kirchner ilk seçilmiş kadın devlet başkanı olmuştur. Bolivya’da ise Evo Morales, 2005 yılında Bolivya’nın ilk yerli lideri olmuştur (Walker, 2013: 2).

Kısa bir kronolojiden sonra esas üzerinde durulması gereken soru şudur: Şu anda bölgede birçok ülkenin demokrasinin temel unsurlarından biri olan seçimleri adil ve özgür yürütmesi, bölgede yerleşik bir demokrasinin olduğunu kanıtlamak için yeterli midir? Öncelikle demokrasi; yalnızca adil ve özgür seçimlerin yürütülmesi ile değil, bunun yanı sıra Robert Dahl’ın öğretisinde bahsettiği gibi; bir muhalefetin varlığı, ifade özgürlüğü ve bilgi için farklı kaynaklara erişilebilmesi gibi birtakım kriterlerin gerçekleşmesi ile mümkündür. Freedom House’un 2019 yılı verilerine göre bugün Latin Amerika ülkelerinin özgürlük karnesi şu şekildedir:

Tablo 1. Latin Amerika Ülkelerinin Özgürlük Karnesi - 2019

Ülke	Özgür/Kısmen Özgür/Özgür Değil	Toplam Skor	Siyasi Haklar	Sivil Özgürlükler
Uruguay	Özgür	98	40	58
Kosta Rika	Özgür	91	38	53
Şili	Özgür	90	38	52
Arjantin	Özgür	85	50	35
Panama	Özgür	84	36	48
Brezilya	Özgür	75	31	44
Peru	Özgür	72	30	42
Dominik Cumhuriyeti	Kısmen Özgür	67	26	41
Kolombiya	Kısmen Özgür	66	29	37
Ekvador	Kısmen Özgür	65	27	38
Paraguay	Kısmen Özgür	65	28	37
Bolivya	Kısmen Özgür	63	25	38
Meksika	Kısmen Özgür	62	27	35
Guatemala	Kısmen Özgür	52	21	31
Honduras	Kısmen Özgür	45	19	26
Haiti	Kısmen Özgür	38	16	22
Nikaragua	Özgür Değil	31	10	21
Venezuela	Özgür Değil	16	2	14
Küba	Özgür Değil	14	1	13

Kaynak: Freedom House, 2019

Tabloda görüldüğü üzere, Latin Amerika ülkelerinden Uruguay 100 üzerinden 98 puanla, bölgedeki en özgür ülke olarak belirtilmiştir. Onu; 91 puanla Kosta Rika, 90 puanla Şili, 85 puanla Arjantin, 84 puanla Panama, 75 puanla Brezilya ve 72 puanla Peru takip eder. Geri kalan ülkeler kısmen özgür veya özgür değil statüsündedir. Bu verilerin bizim için önemi, siyasi haklar ve sivil özgürlüklerin aslında demokrasinin mümkünliğini sağlayan unsurlarla ilişkili olmasıdır. Siyasi haklar 40 puan üzerinden değerlendirilir ve değerlendirilmesi; seçim süreci, farklı partilerin bu süreçte yer alıp almadığı, hükümetin açık ve şeffaf bir şekilde çalışıp çalışmadığı gibi parametrelere dayanır. Sivil özgürlükler 60 puan üzerinden değerlendirilir ve ifade ve inanç özgürlüğü, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü, hukukun üstünlüğü ve kişisel haklar gibi parametreler ile ölçümlenir.

Aynı zamanda Freedom House, ülkelerin internet üzerinden bilgiye erişimi ile ilgili bir ölçümleme de sağlar. 2019 Freedom House verilerine göre, Latin Amerika’da puanlamaya dahil ülkelerin skorları aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Latin Amerika Ülkelerinin İnternet Üzerinden Bilgiye Erişimi – 2019

Ülke	Özgür/Kısmen Özgür/Özgür Değil	Toplam Skor	Erişim Engeli	İçerik Kısıtlaması	Kullanıcı Hakları İhlali
Arjantin	Özgür	72	19	26	37
Kolombiya	Kısmen Özgür	67	17	27	23
Brezilya	Kısmen Özgür	64	18	26	20
Ekvador	Kısmen Özgür	61	16	24	21
Meksika	Kısmen Özgür	60	17	25	18
Venezuela	Özgür Değil	30	4	14	12
Küba	Özgür Değil	22	5	10	7

Kaynak: Freedom House, 2019

Erişim engeli 25 puan üzerinden değerlendirilir ve değerlendirilirken; altyapı sınırlamalarının internete erişimi etkileyip etkilemediği ve internet hızını ve kalitesini düşürüp düşürmediği, internetin herkesin erişebileceği ulaşılabilir fiyatlarda olup olmadığı, hükümetin internet üzerinde bağlantıyı kısıtlama amaçlı teknik ya da yasal bir kontrolü olup olmadığı, internet hizmet sağlayıcılarının çeşitliliği ile ilgili herhangi bir kısıtlama yapılıp yapılmadığı gibi parametreler göz önüne alınır. İçerik kısıtlaması 35 puan üzerinden değerlendirilir ve değerlendirilirken; hükümetin internet hizmet sağlayıcılarına birtakım içerikleri kısıtlaması konusunda herhangi bir zorlama yapmadığı, devlet veya devlet dışı aktörlerin bazı içeriklerin silinmesi için herhangi bir yaptırım uygulayıp uygulamadığı, online gazetecilerin, yorumcuların veya sıradan kullanıcıların içeriklerinde otosansür uygulayıp uygulamadığı, online bilgi kaynaklarının hükümet ya da diğer güçlü aktörler tarafından manipüle edilip edilmediği, online bilgi kaynaklarının çeşitliliği ve kullanıcıların online platformlar üzerinden siyasi ve sosyal konularda topluluk oluşturma veya kampanya yaratma becerilerinin engellenip engellenmediği gibi kriterler göz önünde bulundurulur. Kullanıcı hakları ihlali 45 puan üzerinden değerlendirilir ve değerlendirilirken ise anayasa veya diğer yasal düzenlemelerin, ifade özgürlüğü, bilgiye erişim ve basın özgürlüğü gibi hakları koruyup

korumadığı, hükümetin anonim iletişime herhangi bir kısıtlama getirip getirmediği, internet üzerindeki devlet denetiminin kullanıcıların gizlilik hakkını ihlal edip etmediği, internet servis sağlayıcılarının kullanıcıların iletişimini izlemede hükümete yardım edip etmediği, bireylerin çevrimiçi faaliyetlerinden dolayı yasadışı yıldırma yöntemlerine veya fiziksel şiddete maruz kalıp kalmadığı, internet sitelerinin sıklıkla siber saldırılara maruz kalıp kalmadığı, çevrimiçi aktiviteler için düzenlenmiş cezai işlemleri kapsayan bir yasanın olup olmadığı ve bireylerin çevrimiçi aktivitelerinden dolayı ceza alıp almadığı gibi kriterler göz önünde bulundurulur.

Latin Amerika ülkelerinin demokratik pozisyonları ile ilgili Bertelsmann Vakfı'nın Dönüşüm Endeksi'nde (The Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI)) yer alan verileri de inceleyecek olursak: Bertelsmann Vakfı'nın Dönüşüm Endeksi'nde, ülkelerin “Demokratik Statüleri”, “Ekonomik Statüleri” ve “Yönetişim Endeksleri” değerlendirilmektedir. Bu kısımda, Latin Amerika ülkelerinin demokratik pozisyonu ile ilgili olarak “Demokratik Statü” başlığı incelenecektir.

BTI'nın ülkelerin demokratik pozisyonları ile ilgili yapmış olduğu “Demokratik Statü” analizi, beş kriteri baz alarak yapılmaktadır ve her bir kriter 10 puan üzerinden değerlendirilir. 5 kriter için yapılan puanlamanın ortalaması ise “Demokratik Statü” puanını oluşturur. 5 kriterden ilki, devletin temel işlevlerini yerine getirme kapasitesidir ve kriterler şu şekilde devam eder; siyasi katılım, hukukun üstünlüğü, demokratik kurumların istikrarlılığı ve siyasal ve toplumsal entegrasyon. Bu kapsamda, devletin temel işlevleri; meşru güç kullanma tekelinin sadece devlette olması, dini inançlara saygı gibi parametreler ile ölçümlenirken, siyasi katılım; özgür ve adil seçimler, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi kıstasları baz alır. Hukukun üstünlüğü değerlendirilirken kuvvetler ayrılığı, bağımsız yargı ve sivil haklar gibi ölçütler göz önünde bulundurulur. Bir diğer kriter olan demokratik kurumların istikrarlılığı, bu kurumların performansı ve bu kurumlara bağlılık üzerinden değerlendirilir. Siyasal ve toplumsal entegrasyon ise parti sistemleri, çıkar grupları ve sosyal sermaye gibi parametreler ile ölçümlenir. Bu kapsamda, Latin Amerika ülkelerinin demokratik statülerini gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 3. Latin Amerika Ülkelerinin Demokrasi Endeksi – 2020

Ülke	Demokratik Statü	Devletin Temel İşlevlerini Yerine Getirme Kapasitesi	Siyasi Katılım	Hukukun Üstünlüğü	Demokratik Kurumların İstikrarlılığı	Siyasal ve Toplumsal Entegrasyon
Uruguay	9,90	10	10	10	10	9,5
Şili	9,30	9,8	10	9,5	9	7,3
Kosta Rika	9,05	9,3	10	9,5	9	7,5
Arjantin	8,15	9	9	7,5	7	7,3
Brezilya	7,40	8	8,3	7,5	6	5,8
Ekvador	7,20	8,5	8,5	6,5	7	5,5
El Salvador	7,20	7,5	8,5	6	5	6
Panama	7,05	8	7,8	6	7	6,5
Bolivya	6,80	8,5	8	5,3	6	6,3
Dominik Cumhuriyeti	6,80	7,5	7,8	5,3	6	6,5
Kolombiya	6,70	7,3	7	6,3	6	5,5
Paraguay	6,60	7,5	7,5	5,8	6	5,8
Peru	6,55	7,5	8	6,3	6	4,5
Meksika	6,05	7	6,3	5	4	5,5
Honduras	4,67	7,3	4,5	3,3	4	5,3
Haiti	4,22	5,8	6	3	3	3,3
Guatemala	4,05	5,3	4,8	3,3	4	4
Nikaragua	4,03	7	3,5	2,5	3	4,7
Küba	3,53	9	1,8	3,3	4	2,7
Venezuela	3,08	6,5	2,5	1,8	2	2,7

Kaynak: Bertelsmann Vakfı'nın Dönüşüm Endeksi, 2020

Hem Freedom House hem de Bertelsmann Vakfı'nın⁶ yayımlamış olduğu demokrasi endeksleri bizlere Latin Amerika ülkelerinin güncel demokratik pozisyonu hakkında fikirler vermektedir. Bölgede zaman zaman ABD'nin de etkisiyle ve sıklıkla gerçekleşmiş olan askeri darbeler bize buradaki demokrasinin kırılgan bir demokrasi olduğuna işaret etse de, ilgili veriler, bölgedeki birçok ülkenin demokratik pozisyonunda olduğunu gösterir.

⁶ Freedom House, ABD merkezli, Bertelsmann Vakfı ise Almanya merkezli bir sivil toplum kuruluşudur. Nesnelliğin güçlendirilmesi açısından, ilgili bölümde her iki kuruluşun verilerine de yer verilmiştir.

2.4.1. Latin Amerika'nın Demokrasi Yolculuğunda Amerika Birleşik Devletleri'nin Rolü

Amerika Birleşik Devletleri, 1800'lü yıllardan bu yana Latin Amerika tarihinde etkili bir figür olmuştur. Bunun sebeplerinden biri de ABD'nin ve Latin Amerika ülkelerinin coğrafik yakınlığıdır.

Örneğin, jeopolitik emperyalizm kavramına göre Orta Amerika, ABD'nin doğal bir uzantısıdır ve bu kapsamda, 1846 yılında vuku bulan ABD-Meksika savaşına ek olarak, ABD'li korsanlar, ABD hükümetinin de yarı resmi desteği ile 1850'lerde Nikaragua, El Salvador ve Honduras'ı işgal etmiş ve kendilerini bu ülkelerin başkanları ilan etmiştir. Sonrasında ise bölgede işgaller, müdahaleler, zorunlu borçlar ve bombardımanlar birbirini izlemiştir (Galeano, 2014/2015: 144-145).

1898 yılında başlayarak 1934 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt'in Latin Amerika ülkeleri ile "İyi Komşuluk Politikası" olarak isimlendirilen politikayı izlemesi sonucu Amerikan Birlikleri'nin Haiti'den çekilmesine kadar geçen dönem ise, ABD'nin Orta Amerika ve Karayipler'deki ülkelere askeri müdahalede bulunduğu bir dönem olmuştur ve bu dönem "Muz Savaşları" olarak bilinir.

Demiryolları projesi için Kosta Rika'da bulunan ve projeyi yöneten ABD'li girişimci Minor Keith, 1870'lerin ortalarında meyve ticaretinin potansiyelini fark etmiş ve muz yetiştiriciliğine başlamıştır. Minor Keith'in, meyve üreticisi Boston Fruit şirketi ile birleşmesi sonucu ise United Fruit Company (UFCO) kurulmuştur (Colby, 2011: 66). UFCO, Orta Amerika'da milyonlarca dönüm arazi satın almış ve muz plantasyonları oluşturmuştur. Şirkette idari görevlerde ABD'liler çalışırken, ürün toplama işinde ise yerliler çalıştırılmış ve şirket yetkilileri ülkelerdeki valiler ve bakanlar ile yakın ilişkiler içinde bulunmuştur (Chasteen, 2011/2012: 212-213).

Amerika Birleşik Devletleri, bu tarihten itibaren, ticari çıkarlarını koruma gerekçesiyle bölgeye askeri birlikler göndermeye başlamıştır. Çoğunlukla deniz kuvvetlerinden oluşan askeri birliklerin, Orta Amerika ve Karayipler'de gerçekleştirmiş olduğu müdahaleler bu nedenle "Muz Savaşları" olarak anılmaktadır.

Bu kapsamda, 1895 yılında Küba'nın İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesine müdahil olan ABD, 1898 yılında İspanya ile bir savaşa girmiştir. 1898 yılında başlayan İspanyol-Amerikan Savaşı, İspanya'nın yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Bu savaş sonrasında yapılan Paris Antlaşması ile Küba'da İspanyol hakimiyeti son bulmuş, ülke bir süre ABD hakimiyetinde kalmıştır. İspanya; Guam ve Porto Riko'yu ABD'ye bırakmış ve Filipinler'deki egemenlik hakkını da ABD'ye devretmiştir.

1905 yılında, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Theodore Roosevelt, Monroe Doktrini'ne bir ekleme yapmış ve Latin Amerika'ya Avrupa'dan gelecek askeri müdahaleleri önlemek için ABD deniz piyadeleri vasıtasıyla bölgenin bir yarıküre polis gücüne dönüştürülmesine işaret etmiştir. Aynı zamanda bu ekleme, uluslararası ticari ve mali alanda “gerektiğinde” Latin Amerika ülkelerini askeri güçle disipline etmeyi de Amerika Birleşik Devletleri'nin bir politikası haline getirmiş (Chasteen, 2011/2012: 232) ve ABD, çıkarlarına uygun bulmadığı her olayda Latin Amerika ülkelerine müdahale etmiştir. Bu kapsamda, Theodore Roosevelt 1906 yılında Küba'ya 7.000 kişilik bir ordu göndermiş, 1927 yılında ise dönemin ABD Başkanı Calvin Coolidge Nikaragua'ya 5.000 asker göndermiştir. ABD ordusu 1912 yılında Nikaragua'da, 1914 ve 1916'da Meksika'da, 1915 ve 1916 yıllarında Haiti ve Dominik Cumhuriyeti'nde büyük askeri operasyonlar yürütmüştür. ABD, Latin Amerika'da iç savaş, isyanlar veya devrimlerden oluşan her bir vakaya yaptığı müdahaleleri düzensizlik ve kaoso neden olduğu gerekçesine dayandırmış, halkı harekete geçirmek ve kongrenin desteğini alabilmek için, ABD ulusal güvenliğinin tehdit altında olduğunu vurgulamıştır. 1917 yılında Meksika ile yaşanan sınır problemi hariç tutulursa, Latin Amerika'daki süreçlerin hiçbiri ABD'nin güvenliği için bir tehdit oluşturmamıştır (Langley, 2002: XVI).

1934 yılında Franklin D. Roosevelt'in Latin Amerika ülkeleri ile “İyi Komşuluk Politikası” Muz Savaşları'nın sonu olsa da, ABD'nin bölgedeki ülkelere müdahalelerinin sonu olmamıştır. ABD, Küba Devrimi'nin de etkisiyle, Soğuk Savaş yıllarında, Latin Amerika'da komünizmin yayılmasını engelleyebilmek için siyasi süreçlere doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil olmaya devam etmiştir. Bu kapsamda, 1954 yılında Guatemala'da gerçekleşen askeri darbe, doğrudan müdahalenin önemli bir örneğidir.

Dönemin Guatemala Devlet Başkanı Jacobo Arbenz Guzman reformcu bir liderdi ve Guatemala’da 1.5 milyon dönümlük arazinin toprak sahiplerinden satın alınarak kamulaştırılması ve köylülere dağıtılmasını içeren toprak reformu yasasını onayladı. United Fruit Company, Guatemala’da en büyük toprak sahiplerinden biriydi ve bu durum Amerika Birleşik Devletleri’nin çıkarları ile ters düşmüştü. Daha sonra Guzman’ın, Guatemala’da Komünist Parti’yi yasallaştırması, ABD ve Guatemala arasındaki iplerin iyice gerilmesine neden olmuştur. Akabinde, ABD’de Guatemala’nın aleyhine ulusal ve uluslararası propagandalar yapılmış ve ABD tarafından Guzman yönetimi ile savaşmak üzere Guatemalalılardan oluşan bir grup isyancı teşvik edilmiştir. Bölgede rejim karşıtı isyancılar ve hükümet güçleri arasında yaşanan sıcak çatışmada, muhaliflerin püskürtülmesi sonucu ABD’li güçler muhaliflere destek olmaya gelmiş ve Guatemala’da yollar, köprüler, askeri tesisler bombalanmaya başlamıştır. Nihayetinde, 17 Haziran 1954 tarihinde Guatemala’da CIA destekli bir darbe gerçekleştirilmiştir (McPherson, 2016: 140-145).

1961 yılında Domuzlar Körfezi Çıkarması olarak bilinen, sürgündeki Kübalıların, Küba’da Fidel Castro rejimini devirmeyi amaçlayan –her ne kadar başarısız olmuş olsa da- işgal girişimi de yine ABD tarafından desteklenmiştir.

Dönemin ABD Başkanı John F. Kennedy yaptığı bir açıklamada, işgal operasyonunun arkasında ABD hükümetinin olduğunu kabul etmiştir (McPherson, 2016: 152).

1965 yılında ise Dominik Cumhuriyeti’nde patlak veren iç savaş için Dominik Cumhuriyeti yetkililerinden askeri müdahale talebinde bulunmasını isteyen ABD, ülkeye İnter Amerikan Barış Gücü’nü göndererek sürece müdahil olmuştur. Bu müdahalenin de asıl amacı komünist grupların yaşanan iç savaşta başarılı olma ihtimallerini bertaraf etmek olmuştur (McPherson, 2016: 154).

Yine konu ile ilgili önemli bir örnek olan Condor Operasyonu, ABD’nin Latin Amerika’da demokratik süreçlerin sekteye uğramasında dolaylı olarak nasıl bir rol oynadığını göstermektedir.

Condor Operasyonu, 1970’li yıllarda Latin Amerika ülkelerindeki askeri hükümetlerin muhaliflere karşı yürüttüğü kolektif bir eylemi içeren gizli bir istihbarat ve operasyon sistemidir. Ülkelerin birbirleri ile sürekli iletişimde olduğu ve istihbarat paylaştığı bu operasyon, birbirlerinin topraklarında bulunan muhaliflerin yakalanmasına, işkence görmesine ve idam edilmesine olanak vermiştir. İdeolojik düşmanları hedef alan bir kıta güvenlik doktrinine dayanarak yürütülen bu operasyon, sol muhalif gruplardan ve geleneksel düzene meydan okuyanlardan gelebilecek “yıkıcı tehdidi” yok etmeyi kendine görev edinmiş ve ABD desteği ile yürütülmüştür (McSherry, 2005a: 22). ABD, Amerika Kıtaları’ndaki devrimci hareketleri önleyebilmek için, hemisferik bir savunma sisteminin kurulmasına sponsor olmuştur (McSherry, 2005b: 32). Bugün, CONDOR operasyonuna ait birtakım belgelere erişilebiliyor olması ise operasyonun ABD ile olan bağlantısını ortaya koyması bakımından önemlidir.⁷

Hemisferik savunma sisteminin oluşturulması, Latin Amerika’da önemli sonuçlar doğurmuştur. Antikomünist hemisfer sisteme veya ABD yönelimlerine meydan okuyan hükümetler ve liderler, genellikle Washington tarafından desteklenen ordular tarafından istikrarsızlaştırılmış veya devrilmiştir (McSherry, 2005b: 35).

Condor Operasyonu kapsamında Latin Amerika ülkelerinde muhaliflere yönelik “Kırlı Savaşlar” yürütülmüştür. 1976 yılında Arjantin’de yürütülen Kırlı Savaş’ın da Condor Operasyonu ile organik bir bağı bulunmaktadır. Ele geçirilen muhaliflerin tutuklanması, işkence görmesi, öldürülmesi ya da ortadan kaybedilmesi ile sonuçlanan sürecin motivasyonu, muhalif iç düşmanların yok edilmesi olmuştur.

1973 Şili Darbesi’nden sonra, Pinochet yönetimindeki Şili’de devlet terörünün merkezi haline gelen Ulusal İstihbarat Müdürlüğü’nün örgütlenmesi ABD desteği ile gerçekleşmiştir. Paraguay’da kurulan Komünizmi Önleme Departmanı da yine ABD desteği ile kurulmuştur ve tıpkı Şili’de olduğu gibi burası da devlet terörünün merkezi

⁷ CONDOR Operasyonu ile ilgili CIA arşivinde yer alan belgeler için bkz: <https://www.cia.gov/library/readingroom/search/site/%22Operation%20Condor%22> adresinden erişildi.

olmuştur. 1964'te Brezilya'da vuku bulan askeri darbeden iki ay sonra, Ulusal İstihbarat Örgütü'nün kurulmasında da ABD önemli bir rol oynamıştır (McSherry, 2005b: 35-36).

Özetlemek gerekirse, Condor Operasyonu, gelişmiş bir iletişim ağı ve altyapıya sahip, ulusal ve uluslararası kaynaklara erişebilmeye imkan veren ve her ülkede resmi komuta yapıları, özel eğitim kursları ve operasyon merkezleri bulunan profesyonel bir terör sistemidir ve devlet terörünün uluslararasılaşmasını temsil etmiştir (McSherry, 2005b: 50).

Sonuç olarak, Amerika Birleşik Devletleri, birçok Latin Amerika ülkesine benzer şekilde ve benzer gerekçelerle askeri müdahalelerde bulunmuş, ulusal çıkarları için risk oluşturduğunu düşündüğü hükümetlerin istikrarsızlaştırılması ya da devrilmesi konusunda teşvik edici olmuştur. Bolivya'nın ordu baskısı ile istifa etmek zorunda bırakılan eski devlet başkanı Evo Morales, ABD ile ilgili şu sözleri söylemiştir: “Dünyada darbe olmayacak tek ülke ABD'dir, çünkü orada ABD Büyükelçiliği bulunmaz.”

Latin Amerika'yı “arka bahçesi” olarak gören ABD'nin Latin Amerika'daki faaliyetleri bu bölümde anlatılanlar ile sınırlı değildir. ABD, Latin Amerika ülkelerinin siyasi süreçlerinde hala etkili olmaya devam etmektedir. ABD'nin Venezuela ile ilgili tutumu ise bunun güncel bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5. LATİN AMERİKA'NIN TEORİK GÜCÜ VE PRATİK GÜÇSÜZLÜĞÜ

Latin Amerika ülkelerinin birçoğunu içinde barındıran Güney Amerika kıtası, verimli tarım arazileri ve önemli kaynaklara sahiptir. Fakat bu kaynaklar demokratik kurumların sürekliliğini sağlamak için yeterli olmamıştır. Ülkelerin refahları bu şartlara bağlı değildir ve bu şartlar ülkelerin kaderlerini sanıldığı kadar etkilemez (Tocqueville, 1956/1994: 114).

19. Yüzyılda ülkeler arasında ortaya çıkan eşitsizlik tarımsal verimlilikten değil, büyük ölçüde sınai teknolojilerin ve imalat ürünlerinin dağılımının dengesizliğinden kaynaklanmıştır (Acemoğlu ve Robinson, 2012/2014: 55). Dünya Bankası raporlarına göre; Latin Amerika ve Karayipler'in 2018 yılı için ortalama kişi başı GSYİH'si, 9.044 dolardır.

Bir ülkenin refahı, sadece sahip olduğu kaynaklar, bulunduğu coğrafya ya da iş gücü potansiyeli ile ilgili değildir. Ekonomik kalkınma birçok değişkeni içinde barındırır. Bugün Japonya, ne verimli tarım arazilerine, ne de zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. Fakat çalışma kültürü ve hızlı sanayileşmesi ile refah devlet statüsündedir. Dünya Bankası verilerine göre 2018 yılında Japonya’da kişi başı GSYİH 39.290 dolardır. Latin Amerika bölgesindeki ülkelerin ise sahip olduğu kaynaklara rağmen neden güçlü ve istikrarlı ekonomilerinin olmadığı ve ülke vatandaşlarının hayat standartlarının düşük olması bu bölümün temel incelemesini oluşturacaktır.

Öncelikle, sömürge dönemi sona erip Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması sonrasında ekonomik faaliyetlerin nasıl ilerdiğini ele alacak olursak:

15. yüzyılda Avrupalıları yeni fetihler yapmaya iten şey, gümüş ve altın arayışıydı. Sonrasında Kanarya Adaları’ndan getirilen şeker kamışı bölgedeki verimli topraklarda oldukça hızlı bir şekilde filizlenmişti. Oluşturulan şeker plantasyonlarına gerekli iş gücünü sağlamak için Afrika’dan sayısız köle getirildi ve elbette bu meşakkatli sistem Avrupa ekonomisine hizmet etmekteydi. Bugün latifundium olarak isimlendirilen sistem ise, sömürgecilik döneminin plantasyonlarının bir devamıdır. Latifundium, devletten bağımsız, dış talebe bağlı olarak ve büyük ölçüde dışarıdan finanse edilen, ucuz iş gücü ile geniş tarım topraklarının işlendiği bir düzendir. Bu düzen Latin Amerika ülkelerinin ekonomik gelişmesindeki darboğazlardan biri ve yoksulluğun başlıca sebebidir. Kakao, kahve, şeker, et ve yün gibi dünya piyasasının en yoğun talep gören ürünleri, Latin Amerika’da onları büyük bir fedakarlıkla üreten insanlara mutsuzluk ve felaket getirmiştir (Galeano, 2014/2015: 87-89).

Bağımsızlığın kazanıldığı yılların ertesinde, ne İspanya’dan bağımsızlığını kazanan ülkelerde, ne de Portekiz’den bağımsızlığını kazanan Brezilya’da fakir sınıfların hayatlarını iyileştirecek bir gelişme yaşanmamıştır. Hatta 1850’lere kadar Porto Riko ve Küba dışındaki çoğu ülkede kölelik devam etmiştir. Bağımsızlıktan sonra, büyük toprak sahiplerinin ve emperyalist sermaye ile iş birliği içindeki ticaret burjuvazisinin çıkarlarını koruyabilmek adına despotik iktidarlar oluşturulmuştur (Topal, 2008: 28).

Daha güncel bir analiz için ise güncel verilere bakmamız ve yorumlamamız gerekeceğinden, Dünya Bankası’nın paylaştığı olduğu, Latin Amerika’da yer alan ülkelerin 2018 yılına ait kişi başına düşen GSYİH’leri ile başlayabiliriz:

Tablo 4. Latin Amerika Ülkelerinde Kişi Başına Düşen GSYİH (\$) -2018

Ülke	2018 Kişi Başına GSYİH (\$)
Uruguay	17.278
Şili	15.923
Panama	15.575
Kosta Rika	12.027
Arjantin	11.683
Meksika	9.673
Brezilya	8.920
Küba	8.821
Dominik Cumhuriyeti	8.050
Peru	6.941
Kolombiya	6.667
Ekvador	6.344
Paraguay	5.821
Guatemala	4.549
El Salvador	4.058
Bolivya	3.548
Honduras	2.500
Nikaragua	2.028
Haiti	868

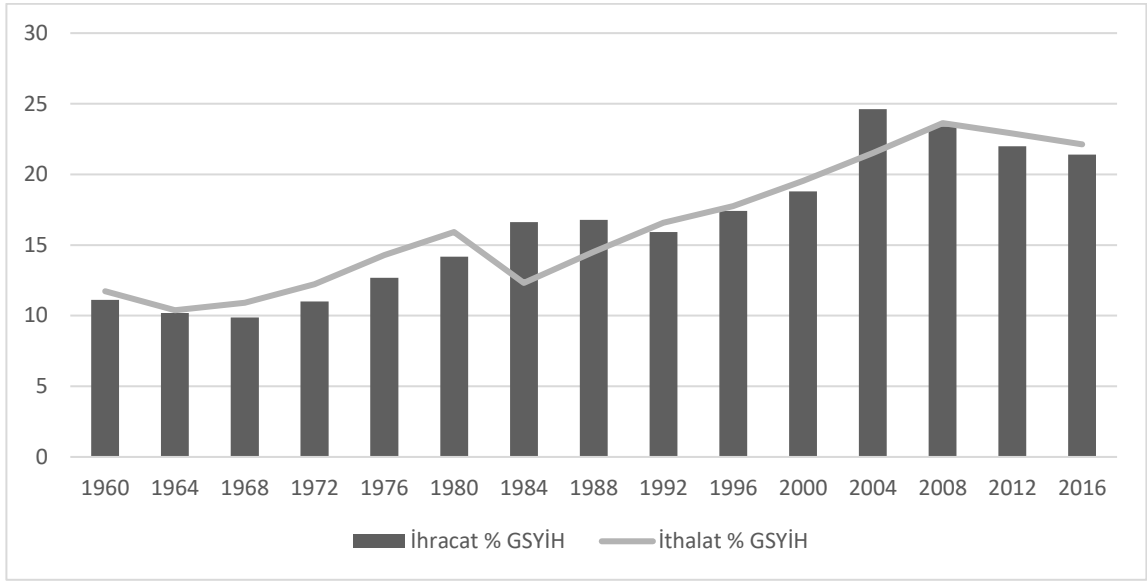
Kaynak: World Bank, 2018

Dünya Bankası verilerinde, yukarıda yer alan ülkelerin GSYİH'si güncel fiyatlar üzerindendir. Venezuela'nın ise 2018 yılına ait kişi başına GSYİH'si 2010 sabit fiyatlar üzerinden mevcut olduğundan, onu ayrıca belirtmek faydalı olacaktır. Buna göre, Venezuela'nın 2018 yılında kişi başına GSYİH'si, 7.697 dolardır.

Latin Amerika ve Karayipler ortalamasının 9.044 dolar olduğundan söz edilmişti, buna göre, bölgedeki ülkelerden Uruguay, Şili, Panama, Kosta Rika, Arjantin ve Meksika'da yaşayan insanların bölgenin geri kalanına göre refah seviyesi bir miktar daha yüksektir. Paraguay, Guatemala, El Salvador, Bolivya, Honduras, Nikaragua ve özellikle Haiti'de ise vatandaşların refah seviyesi oldukça düşüktür. Aynı yıl dünya ortalamasının 11.312 dolar olduğunu da analizimize dahil edecek olursak, bölgedeki birçok ülkenin dünya ortalamasının altında olduğunu görürüz.

Bölgenin toplam mal ve hizmet ihracatının GSYİH'ye oranını inceleyecek olursak:

Tablo 5. Latin Amerika ve Karayipler Ekonomileri Toplam İhracat ve İthalat GSYİH %payı

Kaynak: WDI, 2018 verilerinden derleyen Emine Tahsin, 2018: 360

Tablo 5'te görülebileceği üzere bölgenin toplam mal ve hizmet ihracatının GSYİH'ye oranı, 1980-2000 yılları arası dönemde durağan bir seyir izlemiş, 2000'li yıllar ile birlikte hem ihracat hem de ithalatın GSYİH'ye oranı %20 seviyelerine ulaşmıştır. İhracat hacminin, 2000'li yıllarda dünya talebindeki yükselişe bağlı olarak artış gösterirken, 2008-2009 krizinin etkileri ile yavaşlama eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. İthalat oranı ise canlanma dönemlerinde artmakta, büyüme oranındaki artışın yavaşlaması ile birlikte azalmaktadır (Tahsin, 2018: 345). 2018 yılında bölgenin dünya ihracatındaki payı %5.7, dünya ithalatındaki payı ise %5.8'dir (WTO, 2019).

Latin Amerika bölgesinde yoksulluk sınırı ile ilgili bir inceleme yapacak olursak, Dünya Bankası verilerine göre bölgede yoksulluk sınırı altında yaşamak durumunda olan insanların oranları oldukça yüksektir. Bu oran 2018 yılında bölgenin en refah ülkelerinden olan Uruguay'da %8.1, 2017 yılı için Şili'de ise %8.6'dır. Yani en güncel verilere göre, Uruguay nüfusunun %8.1'i, Şili nüfusunun ise %8.6'sı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu ülkelerde refah seviyesi yüksek olduğundan, yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfus daha azdır. Fakat 2017 yılında El Salvador'da %29, 2018 yılında Peru'da %20.5, Paraguay'da %24.2, Kolombiya'da %27, Arjantin'de %32 olan bu oranlar, Bolivya'da %34.6, Meksika'da %41.9, Honduras'ta %48.3 gibi ciddi oranlara uzanır.

Bölgenin refah seviyesi en düşük ülkelerinden Haiti’de 2012 yılında bu oran %58.5 ve 2014 yılında Guatemala’da ise %59.3’tür. Özellikle bu iki ülkede, nüfusun yarısından fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Ülkelerin kişi başına düşen GSYİH, mal ve hizmet ihracatının GSYİH’ye oranı ve yoksulluk sınırı verileri incelendikten sonra; nüfus verileri, işsizlik oranı, temiz su ve sanitasyon hizmetlerine erişim gibi birtakım önemli sosyoekonomik göstergelerin de bir incelemesi yapılacaktır.

Tablo 5. Latin Amerika ve Karayipler’de Temel Sosyoekonomik Göstergeler

Ülke	Nüfus (2017) (milyon)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) (2010-2015)	Doğuşta beklenen yaşam süresi (Yıl) (2010-2015)		Kentsel Nüfus Oranı (%) (2015)	Açık İşsizlik Oranı (%) (2016)	Temiz su ve sanitasyon hizmetine erişimi olan nüfus oranı (%) (2015)		
			Kadın	Erkek			Ulusal	Kentsel	Kırsal
Arjantin	44.121	1,03	79,8	72,2	91,8	8,5	99	99	100
Bolivya	11.071	1,61	70,2	65,3	69,1	4,9	90	97	76
Brezilya	211.175	0,94	77,9	70,3	85,7	13	98	100	87
Dominik Cumhuriyeti	10.772	1,24	76,5	70,2	78,8	6,2	85	85	82
Ekvador	16.624	1,56	78,4	72,8	64,4	6,8	87	93	76
El Salvador	6.350	0,4	77,1	67,9	69	6,9	94	97	87
Guatemala	16.536	2,1	75,9	69,2	56	3,4	93	98	87
Haiti	11.029	1,39	64,3	60,7	52	-	58	65	48
Honduras	9.071	1,68	75,4	70,4	53,6	9	91	97	84
Kolombiya	49.059	0,98	77,4	70,2	79,4	9,7	91	97	74
Kosta Rika	4.918	1,13	81,8	76,7	76,6	9,6	98	100	92
Küba	11.423	0,15	81,3	77,1	77	2	95	96	90
Meksika	127.878	1,38	78,9	74	77,3	4,3	96	97	92
Nikaragua	6.218	1,17	77,7	71,5	57,6	4,5	87	99	69
Panama	4.054	1,64	80,5	74,3	66,6	5,2	95	98	89
Paraguay	6.805	1,34	74,9	70,7	66,4	7,7	98	100	95
Peru	32.167	1,32	76,8	71,5	78,7	5,4	87	91	69
Şili	18.209	0,92	81,3	76,1	88,9	6,5	99	100	93
Uruguay	3.456	0,34	80,5	73,3	95,3	8,2	100	100	94
Venezuela	31.311	1,35	78,2	69,9	89,5	7,5	93	95	78

Kaynak: ECLAC/CEPAL 2017 verilerinden derleyen Ceren Uysal Oğuz, 2018: 17

Tablo 6’da yer alan verilere göre, nüfusları yaklaşık 3,5 milyon ile 210 milyon arasında değişen bölgede, insanlar çoğunlukla kentsel bölgelerde ikamet etmektedir. Arjantin ve Uruguay gibi ülkelerde %90’nın üzerinde olan kentsel nüfus oranları, Guatemala, Haiti ve Honduras gibi ülkelerde %50 bandındadır. 2016 yılı verilerine göre bölgede işsizlik genel itibarıyla %10’un altındadır. Temiz su ve sanitasyon hizmetine erişim oranı ise, Haiti istisna olmak kaydıyla, %85 ve üzeri bir oranda seyretmektedir.

Bölgede yer alan ülkelerin ithalat ve ihracat verileri, kişi başına düşen GSYİH miktarı, yoksulluk sınırı ve temel sosyoekonomik göstergeleri ile ilgili bilgi sahibi olduktan sonra, bir sonraki aşama bölgedeki ülkelerin kaynaklarının, dünya ekonomisindeki yeri incelenecektir.

Latin Amerika ve Karayipler’de doğal kaynaklar tarih boyunca bölgenin ekonomisi için önem arz etmiştir. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar dünyadaki gümüş üretiminin %80’i Latin Amerika’da gerçekleşmiştir. 1600’lerin sonunda altının keşfi ile, Brezilya’nın altınlarının çoğu İngiltere’den yapılan ithalata harcanmıştır. Bugün bazı tarihçiler bunun Sanayi Devrimi’nin temelini attığını savunurlar (Nash, Sinnot ve Torre, 2011: IX).

1703 yılında Portekiz ve İngiltere arasında yapılan Methuen anlaşması ile İngiliz tüccarları Portekiz’de birtakım ayrıcalıklar kazanmıştır. Portekiz şarapları İngiltere piyasasında öncelikli olacak ve bunun karşılığında Portekiz, iç pazarını ve sömürgelerini İngiltere ürünlerine açacaktı. İngiltere’den gelen kumaşların bedeli ise Portekiz şarabı ile değil Brezilya altını ile ödenecekti. Ayrıca altın ve köle kaçakçılığı da yapan İngiltere, hem yasal olmayan yollarla, hem de yapılan anlaşmanın sağladığı ayrıcalıklar ile büyük bir servet edinmiştir. İngiliz kaynaklarına göre, belirli dönemlerde Londra’ya giren Brezilya altını haftalık yirmi beş tonu buluyordu. Bu büyük çaplı gelir olmasaydı, İngilizler Napolyon ile başa çıkamazdı. Bugün Brezilya’nın bir zamanlar altın yatakları ile dolu olan Minas Gerais eyaleti, madenlerden ve değerli taşlardan yoksun bırakıldığı için, buradaki insanların, hayatlarını bölgedeki verimsiz topraklarda tarım yapmaya çalışarak idame ettirmek zorunda kaldığı fakir bir bölgeye dönüşmüştür (Galeano, 2014/2015: 79-84).

Bugün hala maden üretiminin önemli bir bölümü Latin Amerika’da gerçekleşir. 2019 yılında World Mining Data’nın paylaştığı demir, demir alaşımları, boksit, değerli metaller ve endüstriyel metalleri içeren 2017 yılı ülke bazlı maden üretimi raporunda, Brezilya dünyada sekizinci, Meksika on sekizinci, Venezuela yirmi birinci, Kolombiya yirmi ikinci ve Arjantin otuz dördüncü sırada yer alır (Word Mining Data, 2019: 42). Aynı zamanda, Peru ve Meksika gümüş üretimi ile ön plana çıkan iki ülkedir.

Özellikle Meksika dünyada en çok gümüş üreten ülkedir, dünya gümüş üretiminin %23'ü Meksika'ya aittir (Jamesmie, 2020). Peru ise gümüş üretiminde dünyada ikinci sırada yer alır (Platts, 2015). Ayrıca Peru bakır üretiminde dünyada ikinci sırada, altın üretiminde ise altıncı sırada yer almaktadır (Leotaud, 2020). Venezuela'nın sahip olduğu petrol rezervleri tüm dünyadaki rezervlerin %25.5'ini oluşturur ki bu Venezuela'nın petrol rezervi açısından en zengin ülke olduğu anlamına gelmektedir. Ekvador'da da azımsanmayacak ölçüde petrol rezervleri bulunmaktadır. Ekvador'un sahip olduğu petrol rezervleri tüm dünyadaki rezervlerin %0.7'sini oluşturur (OPEC, 2018).

Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* isimli eserinde kıymetli madenlerin ulusların zenginliğinin kaynağı olmadığından, esas olanın bu kaynakların emek ve iş birliği ile mala çevrilebilmesinden bahseder (Kesici, 2010: 89). Latin Amerika ülkelerinin sahip olduğu doğal kaynaklara ve kişi başına GSYİH'lerine baktığımızda, Adam Smith'in iki yüz elli yıl önce yapmış olduğu tespitin ne kadar haklı bir tespit olduğu bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Latin Amerika ülkelerinin ekonomik büyümesinin önündeki temel engelleri incelediğimizde, karşımıza bölgedeki siyasi istikrarsızlıklar ve sömürücü ekonomik kurumlar çıkmaktadır.

Ekonomik ve siyasal kurumlar iki şekilde var olur: Bunlardan birincisi kapsayıcı siyasal ve ekonomik kurumlardır ki bu tip kurumlar ekonomik büyümeyi teşvik eder. İkincisi ise sömürücü siyasal ve ekonomik kurumlardır ve bu tip kurumlar ekonomik büyümenin önündeki en büyük engeldir (Acemoğlu ve Robinson, 2012/2014: 84-85).

Sömürücü kurumlar ile yönetilen toplumlar, ilk etapta belirli bir ölçüde merkezileşmiş devlete sahip olsalar bile bu durum çok uzun sürmez. Esasen, Sahra-altı Afrika'nın birçok ülkesinde ve Latin Amerika'nın bazı ülkelerinde, sömürücü ekonomik kurumları kontrol altına alma amacı ile ortaya çıkan iç çatışmalar hem kanunsuzluğa hem de iç savaşlara yol açar (Acemoğlu ve Robinson, 2012/2014: 93). Oysa kapsayıcı ekonomik kurumlarda, zenginlik, ekonomik gücü kullanarak orantısız bir siyasal güç yaratmaya çalışan bir grubun elinde olmaz (Acemoğlu ve Robinson, 2012/2014: 365).

Bugün hala sömürücü ekonomik ve siyasal kurumlara sahip ülkelerin birçoğu, geçmişte sömürgeleştirilmiş ülkelere dönüşür. Örneğin, Arjantin ve Kolombiya İspanyol sömürgeşinden, Zimbabve ve Sierra Leone İngiliz sömürgeşinden, Özbekistan ise Sovyetler Birliği'nden sömürücü kurumları devralmıştır. Bu tarz ülkeler ekonomik ve siyasal başarıya ulaşabilmek için sömürücü kurumlarını kapsayıcı kurumlara dönüştürmelidir (Acemoğlu ve Robinson, 2012/2014: 399-400). Kapsayıcı kurumlar eşit rekabet şartları sağlayan, teknolojiye yatırım yapmayı teşvik eden, mülkiyet haklarını koruyan, siyasal gücü çoğulcu bir şekilde dağıtan, düzen sağlamak ve kapsayıcı bir ekonomik model oluşturmak için siyasal merkeziyete ulaşabilmiş kurumlardır. Sömürücü kurumlar ise, ekonomik büyüme anlamında çoğunluğun kaynaklarının azınlık tarafından sömürülmesine imkan tanıyan, mülkiyet haklarını korumayı başaramayan, ekonomik faaliyetler konusunda teşvik edemeyen, iktidara geçtiğinde ekonomik kurumları kendi çıkarlarına uygun bir biçimde kullanan ve gücün tekelleştiği kurumlardır (Acemoğlu ve Robinson, 2012/2014: 425-426).

Özetle şunu diyebiliriz ki, bir ülkenin zengin yer altı kaynaklarına sahip olması, verimli bir coğrafyada yaşıyor olması ya da iş gücünden faydalanabileceği genç nüfusunun fazla olması gibi kriterler bir ülkenin başarılı bir ekonomi sisteminin olduğu anlamına gelmez. Tüm bu kriterler kurumsal bir yapıya bürünememiş ekonomi modellerinde ülkeyi refah seviyelerine taşıyamaz. Bugün Latin Amerika ülkelerinin ekonomik açıdan bulunduğu seviyenin, siyasi politikalarının bir sonucu olduğu yadsınamaz bir gerçektir. 1492 yılında Kristof Kolomb'un bölgeye ayak basmasıyla başlayan sömürgecilik fiilen son bulup ülkeler bağımsızlığını ilan etmiş bile olsa, bugün bölgede devam eden siyasi politikalar ve bunun sonucunda ekonomik kaynaklar üzerindeki tekelleşmiş güç, sömürünün modern hali olmuştur.

BÖLÜM III

ARJANTİN'DE DEMOKRATİKLEŞME

3.1. 1976 ÖNCESİ ARJANTİN SİYASAL TARİHİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: DEMOKRASİYE GİDEN KANLI YOLDA 19. YÜZYIL

Latin Amerika ile ilgili süreçler hakkında genel hatlarıyla bilgi sahibi olmak, Arjantin'in süreçlerinin anlaşılmasını kolaylaştıracığından, önceki bölümlerde genel anlamda bölgenin dinamiklerini oluşturan konulardan bahsedilmiştir. Bu bölüm ise tezin temel incelemesini oluşturan Arjantin özelinde yapılan değerlendirmelerden oluşmaktadır. Arjantin tam bağımsızlığını 9 Temmuz 1816'da ilan etmiştir. Bu aşamadan sonra Arjantin'in oldukça hareketli bir siyasal hayatı olmuştur.

1816'da bağımsızlık ilan edildikten sonra, Juan Martin de Pueyrredon, Rio de La Plata Birleşik Eyaletleri'nin yöneticisi olarak atanmıştır. Halihazırda iyileştirilmiş olan askeri durum, Pueyrredon ve onun destekçilerine yerini sağlamlaştırma imkanı vermiştir ve böylelikle Pueyrredon Arjantin'de hem siyasi ve askeri hem de ticari anlamda otorite sağlayabilmiştir. Pueyrredon hükümeti, bazı ticari kısıtlamalarda bulunmuş, Buenos Aires'i ithalat için ülkedeki tek liman haline getirmiş ve 1819 yılında yeni bir anayasanın oluşturulması için girişimde bulunmuştur. Fakat ticaret konusunda getirmiş olduğu kısıtlamalar, Arjantin'in diğer bölgelerinde yaşayan tüccarları kızdırmış ve yeni anayasanın Buenos Aires'e diğer eyaletler üzerinde geniş yetkiler vermesi, diğer eyaletlerde bir isyanın başlamasına neden olmuştur. Cabildos Abiertos denen ve Latin Amerika'ya özgü olan bir siyasi eylem ile şehirlerde Pueyrredon'un düzenlemelerine direnmek için milis güçler oluşturulmaya başlanmıştır. Bunun üzerine bölgede iki önemli siyasi grup ortaya çıkmıştır: Buenos Aires'in egemen eyalet olmasını destekleyen Üniteryenler ve daha ademi merkeziyetçi ulusal bir yönetim anlayışını benimseyen Federalistler. Federalistlerin çabaları ile bölgesel milisler yönetimi ele geçirmiş ve 1819 Anayasası iptal edilmiş, yeni seçimler düzenlenmiş ve serbest ticaret teşvik edilmiştir.

Fakat sonrasında, Federalist liderler arasındaki görüş ayrılıkları, Üniteryenlerin yeniden canlanmasına yol açmıştır. Eyalet Valisi Martin Rodriguez olmasına rağmen, Üniteryen hareketin önemli bir lideri olan Rivadavia şehirde yapmış olduğu atılımlar ile önemli bir figür haline gelmiştir. Rivadavia liberal bir yönetim anlayışına sahiptir ve dolayısıyla ekonomi ve siyasette birçok liberal açılımda bulunmuştur. Kolonyal dönemin kültürel ve entelektüel merkezi olan, Katolik Kilisesi'nin desteklediği 1618 yılında kurulmuş Cordoba Üniversitesi'nin aksine, 1821 yılında Katolik Kilisesi'nden bağımsız, devlet destekli Buenos Aires Üniversitesi'ni kurdu. Bunun yanı sıra kütüphane ve müzelerin kurulmasını teşvik etmiştir. Kamu arazilerinin devlete kira ödeyerek özel kullanıma açılmasının yeni bir gelir kaynağı olacağı düşünülmüş fakat toplanacak kiralar ile ilgili bir sistemin oluşturulmaması ve hızlı davrananların kamu arazilerinde kontrol sahibi olmaları sonucu oluşturulan sistem hiçbir kamu yararı sağlamamıştır. Daha da önemlisi, bu sistem kamu arazilerinin özel kontrole hızlı bir şekilde aktarılmasına yol açmıştır. Başarısız ekonomik politikalar, bölgenin yurt dışından kredi talep etmesi ile sonuçlanmış, Üniteryen hükümet ülkenin kalkınması için Birleşik Krallık'tan bir milyon sterlin temin etmiştir. Bu anlamda İngiltere, Arjantin ile potansiyel olarak kazançlı bir ticaret partneri olacağını düşünmüş ve Arjantin İngiltere'ye önemli birçok ayrıcalık tanımıştır (Daniel, L. K., 2001: 41-42). Böylelikle Arjantin, İngiltere ile uzun yıllar sürecek ticari bir ilişki içerisine girmiştir.⁸ Aynı zamanda Rivadavia 1826 yılında yürürlüğe giren yeni bir anayasanın oluşturulmasına önayak olmuş ve bu anayasa ile cumhuriyetin kurulacağını ilan etmiştir. Yetki; seçilmiş bir başkan ve meclis üyeleri arasında bölünmüş, Rivadavia ise cumhurbaşkanı seçilmiştir. Fakat Rivadavia'nın cumhurbaşkanı seçilmesi tepkilere neden olmuş ve bunun sonucunda 1827 yılında Rivadavia cumhurbaşkanlığı görevini icra edemeden istifa etmiştir. Üniteryen lider Rivadavia'nın istifası tepkilerin devam etmesini engellememiş, şehir dışından gelen isyancı güçler 1829 yılında başkent Buenos Aires'i ele geçirmiştir. Üniteryenlerin yenilgisi, Arjantin ulusal tarihinde yeni bir figür ortaya

⁸ Arjantin ile uzun yıllar süren iyi ticari ilişkilerine bir teşekkür olarak İngiltere, Buenos Aires'e 1916 yılında bir saat kulesi inşa ettirmiştir, bu saat kulesi bugün hala işler durumdadır.

çıkarmıştır: Juan Manuel de Rosas (Daniel, L. K., 2001: 43). Federalist bir lider olan Juan Manuel de Rosas 1829 yılında Buenos Aires valisi olmuştur.

Juan Manuel de Rosas'ın vali olarak atanmasıyla birlikte, Buenos Aires uzun süren siyasi istikrarsızlıktan bir süreliğine kurtulmuştur. Fakat federalist bir lider olan Rosas çoğunlukla Buenos Aires'in problemlerine odaklanmış ve burayı kontrol altına tutmaya çalışmıştır. Siyasi istikrarsızlığın bir süreliğine yok olması ise Rosas'ın Caudillo⁹ tarzı liderlik biçimini benimseyerek, yirmi yıl boyunca iktidarda kalmasının bir sonucudur (Jonathan, C. B., 2010: 106).

Rosas 1829-1832 yılları arasındaki valiliği esnasında nispeten başarılı bir yöneticilik sergilemiş fakat 1832 yılında istifa etmiş ve yerlileri pasifize etmek için bazı kampanyalar yürütmüştür. Kendisine karşı gelen yerlilere birtakım işkencelerde bulunmuş, diğer yerlilere ise sınırlara yaptıkları baskılara son vermeleri şartıyla; tütün, at, sığır ve yerba mate gibi ürünler hediye edeceğini belirtmiştir. 1835 yılında “Mazorca” olarak bilinen milis kuvvetlerinin de baskılarıyla, bu kez diktatörlükle tekrar vali olarak atanmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 124).

Rosas, Arjantin'de devlet terörünün ilerlemesine neden olmuş ve bölgede, Mazorca olarak bilinen örgütlü bir milis grubu oluşturmuştur. Bu grup çoğunlukla işçi sınıfından oluşmaktadır ve temel motivasyonları, Rosas'ın kurallarına uymayanları korkutmak ve cezalandırmaktır (Jonathan, C. B., 2010: 126). Rosas, hükümet organları üzerinde baskı kurmuş ve kamu giderlerinin büyük bir bölümünü zorba yönetim anlayışı ile paralel bir biçimde, savaş bakanlığı için kullanmıştır. Bunun en önemli örneklerinden biri, 1841 yılı hükümet bütçesinde yer alan giderlerin %81'inin savaş bakanlığı için harcanmış olmasıdır (Garavaglia, 2003; akt. Kurtz, 2013: 110).

Ayrıca, Rosas döneminde birçok entelektüel sürgüne gönderilmiş ve Rosas dolaylı olarak edebi üretimi teşvik etmiştir. Sürgüne gönderilen aydınlar Rosas rejimini eleştiren eserler üretmiştir. Bu eserlerin en önemlilerinden biri “*Amalia*”, Jose Marmol tarafından kaleme

⁹ Caudillo, Latin Amerika'da geniş kitlelere hitap eden popüler ve otoriter siyasi/askeri liderler için kullanılan bir terimdir.

alınmış ve döneminde çok ses getiren bir roman olmuştur. Fausto Sarmiento'nun, *Uygarlık ve Barbarlık: Facundo Quiroga'nın Yaşamı ve Arjantin Cumhuriyeti'nin Coğrafyası ve Görenekleri* isimli eseri de diktatör rejimi yeren bir klasik haline gelmiştir (Lindstrom, 2004: 111-112).

Avrupa'yı yakından tanıyan, edebiyat ve hukuk alanında başarılı entelektüellerden sürgüne gönderilen önemli isimlerden üç tanesi, 1853 Anayasası'nı oluşturan Alberdi, 1862 yılında devlet başkanı olan Mitre ve 1868 yılında yine devlet başkanlığı yapmış olan Sarmiento'dur (Chasteen, 2011/2012: 188). Dante'nin *İlahi Komedya*'sını İspanyolca'ya çeviren Bartolome Mitre, önemli edebi eserlerin sahibi Sarmiento ve hem demir yolu planları ve göç politikası, hem de 1853 Anayasası'nın mimarı Alberdi, Arjantin tarihinin önemli figürleri olmuştur. Arjantin'in 19. yüzyıl siyasi ve entelektüel tarihinin, 1837 kuşağı olarak adlandırılan bu liberal, aydın grup tarafından yeniden yapılandırıldığı söylenebilir.

Juan Manuel de Rosas özellikle görevinin ilk yıllarında yazılı basını çok iyi kullanmıştır. Toplumun hemen her kesimine hitap eden otuzdan fazla kısa süreli yayın çıkartmış, fikirlerini geniş kitlelere yaymak için büyük çaba sarfetmiştir. Aynı zamanda kendi posterlerini kiliselere ve şehrin çeşitli yerlerine astırarak kendi propagandasını yapmıştır (Lanctot, 2013: 27).

Rosas, savaş yüzünden paramparça olmuş ulusal birliği yeniden sağlamak için önemli adımlar atmıştır. Korumacı bir gümrük sistemi olması gerektiğine inanmış ve buna uygun bir yasa hazırlamıştır. Bu yasa kapsamında, ülkede içinde üretilen potansiyeli olan ürünlerin ithal edilmesini engellemek için; demir, hasır, pamuk ve yünden yapılan tekstil ürünleri, tarım aletleri, tekerler gibi birçok ürünün ithalatını yasaklamıştır ve önemli bir ihraç ürünü olan et vergiden muaf tutulmuştur. Rosas'ın aldığı önlemler gerçekten de ekonomiyi canlandırmış, bölgedeki fabrikaların sayısı artmış ve birçok ürün ihraç edilmeye başlanmıştır (Galeona, 2015: 238).

Rosas'a göre Rio de la Plata nehirinin yönetimi hayati bir öneme sahiptir. Çünkü Rosas, nehirin kontrolü ile dış müdahaleleri önleyebileceğini, diğer illerdeki valilerin bağımsız eylemlerini sınırlandırabileceğini ve rejimini koruyabileceğini düşünmüştür. Fakat

Rosas'ın bu uygulaması çevre eyaletler ve farklı ülkeler tarafından kabul görmemiş, bu ülkeler su yollarında özgür dolaşım talep etmiştir. 1820-1850 yılları arasında Buenos Aires limanı dört kez abluka altına alınmıştır ve uzun süreli ablukalar, ticaretin çökmesine neden olmuştur (Colin, L., 2002: 27). Juan Manuel de Rosas, iktidarda olduğu süre boyunca kendisine karşı gittikçe büyüyen muhalif bir kitle oluşmuştur. 1852 yılında Brezilya İmparatoru II. Pedro, Rosas muhaliflerinden oluşan Uruguaylılar ve Rosas'ın eski dostlarından biri olan Arjantin'in Entre Rios eyaleti valisi Justo Jose de Urquiza önderliğindeki muhalif birliklerden oluşan bir koalisyon, Caseros Savaşı ile Rosas'ı yenilgiye uğratmış ve böylelikle Rosas rejimi sona ermiştir (Greenberg, 2020: 16). Ayrıca, Arjantin'de 1857 yılından beri yürürlükte olan bir yasaya göre, Juan Manuel de Rosas bir vatan hainidir ve Avrupa'da gömülü kemiklerinin ülkeye getirilmesi dahi yasaktır (Galeona, 2015: 240).

3.1.1. Justo Jose de Urquiza ve Arjantin Konfederasyonu'nun Kurulması

Rosas rejiminin sona ermesinde öncü bir konumda olan Justo Jose de Urquiza, rejimin sona ermesi ile Birleşik Eyaletler'in geçici yöneticisi olmuştur. Urquiza vakit kaybetmeden bir anayasa oluşturulması için eyalet valilerini Buenos Aires, San Nicolas'a davet etmiştir. Bu davetin amacı, güçlü bir merkezi hükümet oluşturulması için harekete geçmeyi, güçlü bir eğitim sistemi ve liberal ticaret politikaları oluşturmayı amaçlayan San Nicolas anlaşmasının kabul edilmesini sağlamaktır. Yapılan toplantıda tüm eyaletler alınan kararları onaylamış fakat Buenos Aires kararları reddetmiştir. Buenos Aires'in bu tutumu yeni kurulmaya çalışılan konfederasyon için birtakım zorluklara neden olmuştur. Büyük Britanya, 1853 yılında, diğer bazı ülkeler ise devamında konfederasyonu tanımış olsa da, Buenos Aires'in bu konfederasyonda olmayışı, ticari anlamda büyük bir boşluk yaratmıştır (Hedges, 2011: 10).

Justo Jose de Urquiza yeni kurulan konfederasyonun ilk başkanı seçilmiş ve 1853 yılında bir anayasanın oluşturulması için çağrıda bulunmuştur. Buenos Aires anayasayı reddetmiş ve birleşme fikrinden kaçınmıştır. Hatta Buenos Aires dışındaki illerin de birbirleri ile yaşadıkları birçok problem ortaya çıkmıştır fakat bu süreçte ulus inşası için ciddi adımlar atılmaya devam edilmiş ve başkentin Entre Rios'a taşınmasını da içeren anayasa 1853

yılının Mayıs ayında onaylanmıştır. Bu anayasa bugün hala büyük ölçüde geçerlidir (Hedges, 2011: 10-11).

1853 Anayasası köleliği yasaklamış, ticareti liberal bir hale getirmiş, sıkı bir yönetim anlayışı ile eyalet valilerinin yetkilerini kısıtlamıştır. Arjantin'in yeterli nüfus ve dolayısıyla yeterli iş gücüne sahip olmamasından dolayı bu anayasa ile birlikte, Avrupa'dan Arjantin'e göç teşvik edilmiştir. Anayasa'nın mimarı olan Juan Bautista Alberdi göç konusunun da fikir babası olmuştur. Arjantin'e göç edecek yabancılar askerlikten muaf tutulmuş ve dinlerini özgürce yaşamaları temin edilmiş ve bunlar anayasa ile güvence altına alınmıştır. Göçe teşvik edilenler Avrupalılar olmuştur, çünkü Alberdi ve ekibine göre; Avrupalı işçiler, Afrikalı, Paraguaylı ya da Bolivyalı işçilerden üstündür ve Arjantin'in tarımsal kaynaklarının gelişmesi için bu göç politikası teşvik edilmelidir. Alberdi'nin Avrupalı göçmenler ile ilgili düşünceleri, liberallerin bir politikası haline gelmiştir. Alberdi'nin "Governar es poblar" yani "yönetmek iskan vermektir" anlamına gelen bu sözü adeta bir slogana dönüşmüştür. Alberdi'nin diğer önemli görüşü ise demir yolları ile ilgili olmuştur. Avrupa'da demir yollarının gücünü görmüş ve Arjantin için geniş bir demir yolu ağı tasarlamıştır. Aynı zamanda kıtalararası demir yollarının da kurulması gerektiğini, Şili ve Arjantin arasında, Atlantik ile Pasifik'i birbirine bağlayan bir demir yolu ağının olması gerektiğini öngörmüştür. Oluşturduğu anayasa ve demir yolları projeleri ile Alberdi, Arjantin'in kalkınmasına önemli katkılar sağlamıştır (Jonathan, C. B., 2010: 127-128).

Başkan Urquiza yeni sistemde, Buenos Aires üzerinde tam askeri kontrol sağlayamamış ve bu yüzden de, yeni rejim planlarını başarıyla gerçekleştirememiştir (Goodwin, 1977; akt. Rector, 2010: 114). Bununla birlikte 1853 Anayasası ile birlikte tam olarak ulus inşası sağlanamamıştır. Buenos Aires'teki Rosas sonrası politikacılar; gümrük vergilerinden, para kontrollerinden ve ticaret üzerindeki söz haklarından kısacası kendi çıkarlarından vazgeçmeye hiç niyetli olmamıştır (Jonathan, C. B., 2010: 128).

Buenos Aires eyaletinin yeni rejime direnmesi, nihayetinde 1859 yılında başlayarak toplamda üç yıl sürecek iki savaşa yol açmıştır: Cepeda ve Pavon Savaşları. Cepeda savaşı 1859 yılında, Urquiza'nın komutasındaki Arjantin Konfederasyonu ve Bartolome

Mitre'nin komutasındaki Buenos Aires eyaleti arasında gerçekleşmiştir. Buenos Aires eyaleti, Arjantin Konfederasyonu güçlerine mağlup olmuştur.

Fakat diğerk yandan, ortaya çıkan bu savaş fiziki bir çarpışmadan ziyade, daha çok Buenos Aires'in lehine yürütölen bir müzakere sürecini de beraberinde getirmiştir (Bunkley 1950 ve Moreno 1965; akt. Rector, 2010: 115). Müzakereler çerçevesinde, 1853 Anayasası'nda birtakım değışiklikler yapılmış, Buenos Aires de konfederasyona dahil olmuştur. Akabinde, bir merkez bankası kurulmuş ve Buenos Aires başkent ilan edilmiştir (Rector, 2010: 115).

1859 Cepeda savaşından iki yıl sonra, 1861 yılında, yine Bartolome Mitre ve Urquiza birlikleri arasında Pavon savaşı vuku bulmuştur. Pavon Savaşı ile birlikte, Buenos Aires güçleri, Arjantin Konfederasyonu güçlerini mağlup etmiştir ve Bartolome Mitre, savaş sonucu kurulan Arjantin Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı olmuştur.

3.1.2. Arjantin Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Arjantin'in Altın Çağı

1862 yılında Arjantin'in bir cumhuriyet olması ile birlikte bu tarihten itibaren düzenli seçimler yapılmaya başlanmış ve altı yıl süre ile devlet başkanı seçilmesine karar verilmiştir. Fakat çok uzun bir süre boyunca (1930'a kadar) seçimlerde yolsuzluklar yapılmış, göçmenler ve birçok yerli oy verme hakkına sahip olamamıştır (Hedges, 2011: 21).

Arjantin tarihinde, bağımsızlıktan sonra ulus inşa süreci çok zorlu olmuştur. Bunun en önemli sebeblerinden birisi de Cepeda ve Pavon savaşında olduğı gibi, eyaletlerin hem birbirleri ile olan çatışmaları hem de merkezi yönetim ile olan çatışmalarıdır.

Aynı doğrultuda, devlet inşasının önündeki en büyük engel yine iller ve porteno olarak isimlendirilen Buenos Aires yerlilerinden oluşan elit grup arasındaki çatışmalardır. Bu merkez-evre mücadelesi bir bakımdan kaçınılmaz olmuştur çünkü bu durum politik ekonomi ve coğrafyanın kendine has özelliklerinin bir sonucudur. Her iki grup da devlet inşa sürecinde başarılı olabilecek güce sahipti, eksik olan şey ise aralarındaki iş birliğiydi (Kurtz, 2013: 105-106). 1862 yılında, Urquiza dönemi bitip Mitre devlet başkanı olduğunda ulus inşa süreci hala devam etmekteydi.

Bu süreç devam ederken vuku bulan Paraguay savaşı ulus inşa sürecini hızlandırmaya yardımcı olmuştur (Jonathan, C. B., 2010: 128). Mitre başkanlığındaki Arjantin Cumhuriyeti, Brezilya ve Uruguay üçlü bir ittifak oluşturarak Paraguay ile 1865 yılında başlayan ve beş yıl süren büyük bir savaşa girmiştir. Bu savaş Amerika’da gerçekleşen en korkunç ve en kanlı savaş olarak bilinmektedir. Savaştan önce Paraguay, diktatör Francisco Salona Lopez yönetiminde, güçlü ve kendine yetebilen bir ülke konumundaydı.

Lopez, dış dünyadan ülkesini soyutlamış, aynı zamanda güçlü bir ordu kurmuştu. İngiltere’nin Paraguay ile savaşıması için motive ettiği Arjantin, Brezilya ve Uruguay üçlü bir ittifak oluşturarak ticari, stratejik ve bölgesel kazanımlar elde etmeyi amaçlamıştır. Paraguay lideri Lopez ise bu üçlü ittifakın, Paraguay’ın Rio de la Plata nehrinden denize ulaşmasını engellediğine ve Paraguay’ın varlığını tehdit ettiğine inanmış ve ilk saldırıyı gerçekleştirmiştir (Chasteen, 2011/2012: 193).

Üçlü ittifak Paraguay’ı mağlup etmiş, Paraguay Devlet Başkanı Lopez, Cora ormanında öldürülmüştür. Kadın, erkek, yaşlı ve çocukların hep birlikte savaştığı Paraguay halkına büyük bir soykırım yapılmış ve Paraguay nüfusu savaşın sonunda altıda bir azalmıştır. (Galeano, 2014/2015: 248). Savaş, özellikle de erkek nüfusun neredeyse yarı yarıya azaldığı Paraguay için başlı başına bir felaket olmuştur. (Hedges, 2011: 17). Mitre başkanlığındaki Arjantin ise savaşın sonunda yaklaşık yüz bin kilometrelik bir alanı ele geçirmiştir (Galeano, 2014/2015: 248).

Paraguay Savaşı, Arjantin hükümetinin siyasi kontrolünü pekiştirmiş, savaş için kurulan yeni Arjantin ordusu ulus inşasının öncüsü olmuştur. Fakat bir yandan, Buenos Aires ulus inşasına engel teşkil etmeye devam etmiştir. Başkentli elitler, ticaret üzerindeki kontrollerinden vazgeçmeyi ve ulusal hükümete yetki vermeyi reddetmiştir. 1868 yılında Mitre’den sonra Arjantin Cumhuriyeti Devlet Başkanı olan Domingo Faustino Sarmiento bu süreçte nispeten daha başarılı olmuştur (Jonathan, C. B., 2010: 131).

1861, Mitre’nin başkanlığı ile başlayan, Sarmiento dönemini de içeren ve 1881’e kadar devam eden, yani 1861-1881 yılları arasındaki yirmi yıllık dönemi diğer dönemlerden farklı kılan bir unsur vardır. Daha önce merkez ve çevrenin sürekli olarak çatışma halinde olduğu, illerdeki elitlerin ticari çıkarlarını merkez kontrolüne bırakmaya direnmesi

husus, 1861 yılından itibaren getirilen bir dizi reform ile değişmeye başlamıştır. Arjantin ihracatının can damarı olan yün ve deri ürünlerinin üretimi, tekstil alanındaki sanayileşme ile hız kazandığında ve uluslararası piyasada bu ürünlere olan talep arttığında sadece Buenos Aires ilinde değil, asıl üretimin gerçekleştiği kırsal illerde de büyük bir ekonomik kalkınma yaşanmıştır (Barsky, 2003; akt. Kurtz, 2013: 112).

Demir yolu ağlarının genişlemesi ile karayolu taşımacılığının maliyeti azalmış ve illerdeki üreticiler ürünlerini karlı fiyatlarla uluslararası pazara ulaştırma imkanı elde etmiştir. Bunun devlet inşaa sürecine bazı önemli etkileri olmuştur. İlk olarak, çevre illerdeki elitlerin üretim bazlı gelirleri uluslararası pazara ulaşabilmesinin bir sonucu olarak oldukça karlı bir hale gelmiş, bağımsızlık sonrası dönemde neredeyse hiçbir kıymeti olmayan topraklar değerli bir hale gelmiştir. Ayrıca, gelişen altyapı teknolojileri sadece uluslararası değil, ulusal pazarı da genişletmiş ve iller arasında artan bir etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Kamusal altyapının genişlemesi, illerin birbirlerine olan bağımlılığını arttırmış ve bir uzlaşma sürecinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Rock, 2000; akt. Kurtz, 2013: 13).

1868 yılında Arjantin Cumhuriyeti Devlet Başkanı olan Sarmiento, daha önce Rosas yönetiminde sürgüne gönderilen önemli aydınlardan ve liberalizmin önemli temsilcilerinden bir tanesidir ve ulus inşaa süreci onun için yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı, seleflerinden daha kolay olmuştur. Ekonomik iyileşmenin beraberinde getirmiş olduğu merkez ve çevre arasındaki uzlaşma sürecinin süreklilik sağlaması için siyasi kurumların geliştirilmesi gerekmektedir ve Sarmiento bunun için önemli adımlar atmıştı fakat bu süreci başarı ile tamamladığını söylemek güç olacaktır.

Sarmiento devlet başkanı olduğu 1868-1874 yılları arasında, eğitime ayrı bir önem vermiştir; yaklaşık yüz adet halk kütüphanesi kurmuş ve okula yazdırılanların sayısı onun döneminde iki katına çıkmıştır. Fakat Sarmiento'nun ırkçı düşünceleri liberal anlayışına gölge düşürmüştür. Gaucholar olarak bilinen çoğunlukla Arjantin'in kırsal kesimlerinde yaşayan halklara karşı ırkçı tutum ve düşüncelere sahip olan Sarmiento, 1861 yılında Mitre'ye yazdığı mektupta Gauchoların yok olmaya mahkum olan, faydasız bir halk olduğundan bahsetmiştir. Arjantin halklarına güvenmediği için ve seçim sonuçlarının

kendi lehine olmayabileceği ihtimaline karşı seçimlere hile karıştırmıştır (Chasteen, 2011/2012: 192-193).

Paraguay Savaşı'nın maliyeti, 1861-1865 ABD İç Savaşı'nın uluslararası pazar koşullarını etkilemesinden sonra, 1870-1871 Fransa-Prusya savaşının Avrupa ile ticarete durgunluğa sebep olması ve yün ve deri talebinin azalarak Arjantin ekonomisinin durgunlaşması Sarmiento'ya olan desteği azaltmıştır. Aynı zamanda Sarmiento, göçmenlerin askerlik yapmaması ve toplumda, kırsal kesimde yaşayan yerli halklardan daha fazla statü sahibi olmaları gibi birtakım ayrıcalıklara sahip olması ve Sarmiento'nun kendi oğlunu da bu yüzden kaybettiği 1870 yılında patlak veren sarı humma salgını gibi sorunlardan sorumlu tutulmuştur (Hedges, 2011: 20-21). Sarmiento'dan sonra, 1874-1880 yılları arasında Nicolas Avellaneda Arjantin Devlet Başkanı olmuştur.

Mitre'nin de tekrar katılmış olduğu 1874 seçimlerini, Sarmiento'nun da desteği ile Partido Autonomista Nacional partisinden Avellaneda kazanmıştır. Partido Autonomista Nacional (PAN), diğer eyaletlerin de katılması ile oluşan bir koalisyon partisidir ve aynı zamanda Arjantin'in ilk ulusal partisi olma özelliğini taşır. Bu partiden gelen siyasi liderler ülke yönetiminde uzun bir süre söz sahibi olmuştur. Avellaneda da tıpkı kendinden önceki liderler gibi göç politikasını teşvik etmiş, göçmenlere istihdam ve ikamet konusunda destek vermiştir. Avrupa'daki ekonomik kriz etkilerini azaltırken, Avellaneda hükümeti un, şeker, şarap gibi bazı ürünlerin yerli üretimini desteklemek ve uluslararası pazardaki payını arttırmak için birtakım koruyucu politikalar izlemiştir. 1878 yılında ilk buğday ihracatı yapılmıştır. Buğday bu tarihten itibaren ve yüz yıl kadar bir süreyle önemli bir ihracat ürünü olmuştur. Buna ek olarak, soğutma teknolojisinin kullanılmaya başlanması ile Arjantin'in ürettiği koyun eti de Avrupa'ya ihraç edilmeye başlanmıştır (Hedges, 2011: 21-22).

Bir sonraki Arjantin Devlet Başkanı, Nicolas Avellaneda hükümeti döneminde savaş bakanlığı yapan ve bu alandaki başarıları ile ismi duyulan Julio Argentino Roca olmuştur. Tıpkı Avellaneda gibi PAN partisi mensubu olan Roca, 1880-1886 yılları arasında Arjantin devlet başkanlığı yapmış, aynı zamanda 1895-1896 yılları arasında da mevcut başkanın hastalığından dolayı bir yıl süre ile vekil başkanlık yapmıştır. Vekilliğini yapmış

olduğu başkan Jose Evaristo Uriburu göreve dönüp başkanlık sürecini tamamladıktan sonra, Roca 1898-1904 yılları arasında seçimleri kazanarak yeniden Arjantin Devlet Başkanı olmuştur.

Roca, 1870’lerde Savaş Bakanı olduğu esnada, günümüzde Arjantin ve Şili’nin güneyinde kalan ve Patagonya olarak adlandırılan çöl bölgesinde Şili’nin sınırlarını genişletmesini engelleyerek bu bölgede sınır kontrolünü amaçlayan bir askeri kampanya yürütmüştür ve bu kampanya “Conquista del Desierto”, “Çölün Fethi” olarak adlandırılmıştır. Bu operasyon esnasında, bölgede ikamet eden birçok yerli hayatını kaybetmiştir.

Patagonya bölgesi göçmenler ile doldurulmuştur ve bölgede tarım ve hayvancılık faaliyetleri desteklenmiştir. Roca’nın yürüttüğü bu kampanyanın bir sonucu olarak, 1830’lu yıllarda bölgede 7 milyon olan küçükbaş hayvan sayısı 1879 yılında 41 milyona yükselmiş, 1895 yılına gelindiğinde, 75 milyonu bulmuştur. Küçükbaş hayvancılık ile yün ihracatı da bu dönemde altın çağını yaşamıştır (Daniel, L. K., 2001: 108).

Roca, 1880-1886 yılları arasında iktidarda olduğu dönemde, egemenliği eyalet valilerinden almayı ve ulusal hükümete devretmeyi amaçlayan bir dizi girişimde bulunmuştur. İthalatı sınırlandıran korumacı bir ekonomi politikası izlemiş ve hem siyasi hem de ekonomik anlamda izlediği politikalar orduyu, ekonomiyi ve hatta Katolik kilisesini etkilemiştir. 1884’te çıkarılan bir yasa ile, ilköğretim müfredatından din eğitimi çıkartılarak, ilköğretim ulusal hükümetin yetki alanına girmiştir. İlköğretimden din eğitiminin çıkartılmasının amacı ise ülkede farklı dinlere mensup göçmenler için elverişli bir eğitim ortamı oluşturulmak istenmesi ve ulusal hükümetin kilise üzerindeki gücünü meşrulaştırmaktır. Birkaç yıl sonra, 1887 yılında ise ülkeye bir nüfus müdürlüğü kurulmuştur (Botana ve Gallo, 2013: XXIV). Aynı zamanda 1880’li yıllar Arjantin’in mimarı olarak ülkeyi yeniden inşa ettiği bir dönemdir.¹⁰

¹⁰ Bueonos Aires ÜniversitesiMimarlık Fakültesi’nde ders veren ve Buenos Aires seyahatimizde bize rehberlik eden Juan Cruz Alterini, 1880’li yılların Arjantin için bir yeniden dizayn edilme süreci olduğunu ve bu dönemde kolonyal dönemin tüm izlerinin silinmesinin amaçlandığını belirtmiştir. Özellikle Buenos Aires’te tüm şehir yeniden yapılandırılmıştır. Geniş caddeler ve parklar inşa edilmiş, tiyatro ve kültürel aktivitelere ayrı bir önem verilmiştir.

1880 yılı Arjantin’de benzeri görülmemiş bir barış ve yönetim döneminin başlangıcı olmuştur. Julio A. Roca’nın başkan olması ile birlikte, ulusal konsolidasyona engel olan yetmiş yıllık kargaşa son bulmuştur. 80 kuşağı olarak bilinen ve 1880’de Roca’nın iktidara gelmesi ile başlayan 1916 yılına kadar Arjantini yöneten elitler, gerekli siyasi iradeyi göstermiş ve ekonomik kalkındırmayı hızlandırmıştır. Bu dönem liberal çağ olarak bilinmektedir. 1916 yılına kadar ülkede devam eden PAN partisi egemenliği ile birlikte ülkede siyasi katılım barışçıl bir şekilde genişlemiştir. 1880-1930 yılları arasında Arjantin ekonomik olarak da altın çağını yaşadı. Ülke hızlı bir kalkınma sürecine girmiş, Alberdi’nin projesi olan demir yolları inşa edilmeye devam edilmiş, şehirler yapılandırılmış ve Arjantin tarımsal ürünlerin özellikle buğday, sığır eti ve yün ihracatını yapan modern bir ulus haline gelmiştir (Jonathan, C. B., 2010: 138).

3.1.3. 1853 Anayasası ve Göçler Ülkesi Arjantin

Arjantin’deki XIX. yüzyıl kanun yapıcıları, batıdan gelecek göçmenleri, yeni, modern ve müreffeh bir ulusun inşa edilmesi sürecinde bir yapı taşı olarak değerlendirmiştir (DeLaney, 2014: 91). 1853 Anayasası’nın bugün birtakım reformlara tabi tutulmuş hali ile hala büyük ölçüde geçerli olduğunu ve göç politikasını teşvik ettiği daha önce belirtilmişti. Öyle ki, Arjantin Anayasası bugün hala şu şekilde başlar:

“Biz, Arjantin ulusunun temsilcileri olarak, Genel Kurucu Meclis’te onu oluşturan eyaletlerin iradesi ile; geçmişten süregelen anlaşmalarımızı yerine getirmeye devam ederek; ulusal bütünlüğü oluşturmak, adaleti tesis etmek, yurtiçinde barışı sağlamak, ortak savunmayı desteklemek, kamu refahını arttırmak ve özgürlüğün faydalarını kendimize, gelecek nesillere ve dünya üzerinde Arjantin topraklarını yurt edinmek isteyen her bir bireye sağlamak niyetiyle, Tanrı’nın –ki o bütün akıl ve adaletin kaynağıdır- muhafazasını dileyerek, kanun ve irade ile Arjantin Ulusu’nun anayasasını oluşturmak amacıyla toplandık” (Arjantin Anayasa Menti, 1995).

Anayasa’da açıkça belirtilen “Arjantin topraklarını yurt edinmek isteyen her birey” ibaresi, Arjantin’in göç konusunda oldukça esnek bir politika izlediğinin bir kanıtıdır. Günümüzde, Arjantin Türkiye’nin yaklaşık dört katı büyüklüğünde bir yüzölçümüne sahip olmasına rağmen, bu Latin Amerika ülkesinin nüfusu ise Türkiye’nin yarısı

kadardır. Dolayısıyla, 1853 Anayasası ile başlayan göçe teşvik politikası, Arjantin için nüfusu ve iş gücünü arttırmayı amaçlayan bir strateji olmuş ve bu strateji uzun bir süre hükümet geleneği haline gelmiştir. Anayasanın sağlamış olduğu bu esneklik ile 1870-1930 yılları arasında Arjantin'e özellikle Avrupa'dan (İtalya başta olmak üzere) büyük kitle göçleri olmuş ve o dönemde göçlerle birlikte Arjantin'in demografik yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Aynı zamanda 1862 yılında kurulan Arjantin Cumhuriyeti'nin ilk başkanı Mitre'nin 1869 yılında yaptığı konuşma da göçmenler için izlenen açık kapı politikasının güzel bir örneğidir:

“Bu asil topraklarda yaşayanlar, dünyanın hangi ülkesinde doğduklarına bakılmaksızın, birbirini aynı bereketli ve cömert ananın oğulları olarak tanımalıdırlar. İster Anglo-Sakson ırkına mensup olanlar, ister ticaret ruhundan ilham alan Fenikeliler'in yelken açtığı bölgelerden gelenler, ister Orta Çağ İtalyan cumhuriyetlerinin ticaret yeteneğine sahip olanlar, ister çalışkan Flaman soyundan gelenler, kendilerini İngiliz, Belçikalı, Fransız, İtalyalı, Hollandalı, Alman, İspanyol ya da Portekizli ya da Amerikalı olarak adlandıranlar; herkes, hepimiz birbirimizi kardeş bilmeliyiz” (Mitre, 2013: 232-233).

Tahıl, yün ve sığır eti ihracatına dayanan ve gittikçe güçlenen Arjantin ekonomisi yabancıların dikkatini çekmeyi başarmış, 1870-1930 yılları arasında 4 milyondan fazla göçmen kalıcı olarak Arjantin'e yerleşmiştir. 1869 yılında 1.7 milyon olan nüfus, 1947 yılına gelindiğinde yaklaşık 6 milyona ulaşmıştır. Göçmenlerin sayısı o kadar artmıştır ki, 1914'e kadar Arjantin'de doğanların %30'unun yabancı kökenli olduğu, Buenos Aires ve Rosaira gibi büyük şehirlerde ise bu oranın çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir (DeLaney, 2014: 92).

Arjantinli liderler göçlerin Kuzey Avrupa'dan gelmesini bekleseler de, göçler büyük ölçüde Avrupa'nın güneyinden, İtalya ve İspanya'dan olmuştur. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudiler ve Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Arap ülkelerinden de Arjantin'e göç eden birçok insan vardır (Lesser ve Rein, 2014: 147). Bugün Buenos Aires'te yaşayan İtalyan ve İspanyol kökenli birçok insan görmek

mümkündür. Aynı zamanda, sadece Arjantin değil diğer Latin Amerika ülkelerine de Avrupa ve Orta Doğu'dan birçok göç olmuştur.¹¹

Arjantin'in göçmenler için izlediği açık kapı politikası bazı siyasi unsurlarla kısıtlanmıştır. 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik bunalımı ve 1930 yılında ülkede gerçekleşen askeri darbe, göçler konusunda belli başlı kriterlerin dikkate alınması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Göçmenler Arjantin'in siyasi birliğini tehlikeye sokabilecek düşüncelere sahip olabilir anlayışı güdülerek, 1936 İspanyol İç Savaşı'ndan kaçan İspanyollar, Bolşevik olduğu varsayılan Yahudiler, Katolik mezhebine mensup olmayan tüm göçmenler için solcu ya da anarşist tutumlarını da ülkeye beraberinde getirebilir düşüncesi ile açık kapı politikası uygulaması kısıtlanmıştır (Senkman, 1991; akt. Rein, 2014: 24). İkinci Dünya Savaşı esnasında, Almanya ve Avusturya'dan kaçan Yahudilerin yaklaşık beşte biri, Arjantin'in izlediği katı politikalara rağmen, yasal ve yasal olmayan yollarla ülkeye giriş yapmıştır. 1933-1945 yılları arasında Arjantin'e gelen Yahudilerin sayısının kırk bin olduğu tahmin edilmektedir (Rein, 2014: 25).

Avusturya doğumlu ünlü Yahudi yazar Stefan Zweig da, Nazi baskılarından dolayı Latin Amerika'ya göç eden isimlerden biridir. Bir dönem Arjantin'de bulunmuş olan Zweig, Brezilya'ya yerleşmiş ve orada hayata gözlerini yummuştur. Zweig, otobiyografisini ve

¹¹ Buenos Aires'te, İstanbul'dan Arjantin'e göç etmiş Ermeni asıllı bir ailenin ikinci ve üçüncü kuşak akrabaları ile tanışma fırsatım oldu. Aile, 1920'lerde İstanbul'dan Arjantin'e göç etmiş ve orada vefat etmiş, ikinci kuşaktan 80 yaşındaki kızları ve üçüncü kuşaktan onun çocukları hala orada ikamet etmektedir. İstanbul'u fırsat buldukça ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Hepsi Türkçe'yi oldukça düzgün konuşmakta, orada Türkçe kurslarına giderek ve Türk dizilerini izleyerek kültürlerinden kopmamaya çalışarak yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Uruguay'ın Colonia del Sacramento şehrinde ise bir antika dükkanının üzerinde yazan "A Turkish Company", "Bir Türk Şirketi" ibaresi üzerine dükkana girip sahibi ile tanışmak istediğimde, sahibinin Lübnanlı olduğunu öğrenmiştim. Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki Orta Doğulular Latin Amerika'ya göç ettiğinde Osmanlı pasaportuna sahip oldukları için Latin Amerika'da kendilerine hala "Turcos," "Türkler" denmektedir. Lübnanlı dükkan sahibi de bu nedenden dolayı dükkanına "A Turkish Company" levhası astığını belirtmiştir.

anılarını içeren, *Dünün Dünyası* isimli eserinde, bir kongre için gittiği Arjantin’den şöyle bahsetmiştir:

“Yiyecek boldu, zenginlik ve bolluk vardı, ucsuz bucaksız yerler vardı ve geleceğin besinleri burada yetişiyordu. İnanılmaz bir mutluluk ve yeni bir güven kaplamıştı içimi...Bu milyonluk kentin tüm halkının kongremize göstermiş olduğu içtenlikten burada yabancı olmadığımızı, bizim yaşamımızın en güzel yıllarını verdiğimiz düşünce birliğine olan inancın burada hala yaşadığını ve bu yeni hız çağında okyanusların bile bizi ayıramadığını gördüm” (Zweig, 1985/2015: 287-288).

1945’ten itibaren, Avrupa’da savaşın bitmesi ve faşizmin yenilgisinden sonra eskisi kadar olmasa bile Arjantin göç almaya devam etmiştir. 1947 yılında Peron hükümeti göçle ilgili birçok kısıtlamayı kaldırmış ve başta İtalya ve İspanya’dan olmak üzere üç yüz bin göçmen ülkeye girmiştir. Aynı zamanda, ülkeye yasa dışı yollarla girenler için bir af uygulaması başlatan Peron hükümetinin bu af düzenlemesinden, sahte kimlikler ile Arjantin’de barınan Nazi savaş suçluları ve iş birlikçileri de yararlanmıştır. Arjantin toplumunun ve otoritelerinin Nazi yanlısı ve Yahudi aleyhtarı oldukları iddiaları bu af yasası ile güçlenmiştir (Rein, 2014: 25).

Adeta bir göçler ülkesi olan Arjantin’de, bugün kültürünün yapıtaşlarını oluşturan iki önemli unsurdan biri olan tango, göçmenler ve yerlilerin ortak bir ürünüdür. Arjantin kültürünün ikinci önemli yapıtaşı olan futbol ise yine göçmenlerle birlikte popüler hale gelmiştir.

Arjantin’in önemli bir simgesi haline gelen tango, Arjantin’in göçmenlerle birlikte çok kültürlü yaşantısının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1900’lü yılların ilk çeyreğinde dünyanın en müreffeh ülkelerinden biri olan Arjantin, şehirlerde büyük bir modernizasyon süreci başlattığında, Buenos Aires’te alt sınıfın yaşadığı liman semtleri bu yapılandırmadan mahrum bırakılmıştır, bu semtler aynı zamanda yeni gelen çok sayıda göçmeni de içinde barındırmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan insanlarda zamanla anarşik düşünceler baş göstermiştir. İşte tango, bu bölgelerde yaşayan limanlı anlamına gelen portenos alt sınıfların birlikte ortaya çıkardığı bir dans türü olmuştur. Arrabales, yani kentin eteklerinde bulunan gecekonduarda, coventillos; çok kiracılı ucuz apartmanlarda

ve randevu evlerinde tango yapılmaya başlanmıştır. Araştırmacılar; mazurka, polka ve candombe gibi çeşitli dansların tango ile olan bağlantısını araştırmıştır ve farklı dans figürlerinin birleştirilmesinin ve doğaçlamanın tangonun oluşmasında önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Tango, Küba'ya Afrikalı göçmenlerle geldiği varsayılan habanera dansından, Arjantin'in kırsal kesimi olarak isimlendirilen pampaların halk ezgilerinden, gaucholar olarak bilinen kovboyların şarkılarından, yerli portenoların Avrupalı göçmenler ile tanıştığı Avrupalı ezgi ve danslardan ve hatta Endülüs dönemi danslarından izler taşımaktadır. Aynı zamanda tango ilk ortaya çıktığı zamanlarda bir kadın bir erkek partner ile değil iki erkek partner ile icra edilmekteydi. Bu durum Buenos Aires nüfusunun demografik bir özelliğini de yansıtmaktadır. Ailelerini ardında bırakarak Buenos Aires'e gelen göçmenlerin büyük ölçüde erkek olması ve kadınların tango yapmasının uygun bulunmaması bu durumun sebepleri arasında gösterilmektedir (Merritt, 2012: 42-43).

Çok kültürlü yaşantının bir sonucu olarak ortaya çıkan tango, anarşinin baş gösterdiği semtlerde ilk önce alt sınıfa mal olmuş bir dansı.¹² Alt sınıfa mal olmuş bu dansın ilk ortaya çıktığı zamanlarda insanlar tangonun anarşist, göçmen, alt sınıf, müstehcen gibi sıfatlar ile birlikte anılmasından dolayı, bu danstan uzaklaşmaya çalışmış olsa da, bu dansın elit kesim tarafından kabullenilmesi ülke çapında bir kabul sürecini de beraberinde getirmiş ve tango Arjantin'i yansıtan bir simge haline gelmiştir. 1920-1950 yılları arasında Buenos Aires'te birçok dans salonu açılmış, tango orkestraları kurulmuş ve tango müzik kayıtları yapılmaya başlanmıştır (Merritt, 2012: 44). Arjantin'de yaşamış olan ve 1923 yılında Arjantin vatandaşı olan tango sanatçısı Carlos Gardel besteleriyle dünya çapında bir üne sahiptir. 1935 yılında bir uçak kazasında hayatını kaybeden Carlos Gardel, tango tarihinin ve Arjantin'in en önemli figürlerinden biridir.

¹² Buenos Aires'in ikonik semtlerinden biri olan La Boca, İtalyan göçmenlerin kurduğu ve çoğunlukla alt sınıfın yaşadığı turistik bir liman semtidir ve tangonun ana vatanı olarak bilinir. La Boca'nın yerlisi olan ve Buenos Aires Üniversitesi'nde tarih eğitimi alan bir öğrenci ile semti gezme fırsatım oldu. Liman semtlerinde anarşinin baş gösterdiği bu bölümde vurgulanmıştı, La Boca'lı öğrenciden La Boca'nın 1882 yılında Arjantin'den bağımsızlığını ilan ettiği, fakat hükümet tarafından kabul görmediği bilgisini edindim. (Wilson Jason'ın Buenos Aires, isimli eseri ile de bu bilgiyi teyit ettim. Jason Wilson, *Buenos Aires*, Reaktion Books, Limited, 2014, s.164) Aynı zamanda La Boca, renkli evleri, siyasi içerikli sayısız grafitiyi ve yemeğinizi yerken aynı zamanda tango gösterileri izleyebileceğiniz birçok restorantı da içinde barındıran bir semttir.

Latin Amerika’da, ulusal kimlik inşasında ve ülkelerin dünyaya kendilerini nasıl temsil ettiği hususunda spor da önemli bir yer tutar. Futbol ise bu spor dalları içerisinde en büyük paya sahip olandır (Matthew, B., 2014: 108) 19. yüzyılın ikinci yarısında Arjantin’e göç eden denizciler ve demir yolu yapımında çalışan İngiliz işçiler iş yerlerinde futbol oynuyor, Arjantinliler ise bunu çılgın bir İngiliz oyunu olarak nitelendiriyordu. Ülkenin her bölgesi eş zamanlı olarak futbol ile İngiliz göçmenler aracılığıyla tanışmıştır (Richey, 2013: 39-40).

Arjantin’de göçmen İngiliz işçilerle popüler hale gelen futbol, günümüzde Arjantin kültürünün önemli bir parçasıdır. İki Buenos Aires takımı olan, Maradona’nın da bir dönem oynadığı ve eski Arjantin Devlet Başkanı Mauricio Macri’nin on iki yıl başkanlığını yaptığı Boca Juniors ve River Plate derbisi dünyanın en büyük derbileri arasında yer almaktadır.

3.2. KİRLİ SAVAŞ’A DOĞRU: 1900-1975 YILLARI ARASINDA ARJANTİN SİYASAL TARİHİ

Liberal çağ olarak bilinen 1880-1916 yılları arasında, ülkede iktidara gelen muhafazakar PAN partisi, 1916 yılı itibari ile siyasi gücünü kaybetmeye başlamıştır. Seksen kuşağının önemli bir temsilcisi olan General Roca, 1904 yılında ikinci başkanlık sürecini tamamladıktan kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiş, onun vefatından sonra seksen kuşağı mensupları ve onlardan sonra gelecek PAN partisi mensupları kendilerini zorlayacak muhaliflerle karşı karşıya kalmıştır: Radikaller. Muhalifler tarafından kurulan “Union Civica Radica (UCR)”, Radikal Sivil Birlik Partisi, Santa Fe ve Ente Rios eyaletlerindeki çiftçiler tarafından ciddi bir şekilde desteklenmiştir. 1890, 1893 ve 1905 yıllarında ordu içinde radikalleri destekleyen subaylar tarafından küçük çaplı üç isyan çıkmıştır. Halktan gördüğü desteği kaybetmeye başlayan PAN partisi, itibarını ve gördüğü desteği tekrar kazanabilmek için birtakım reformlar yapma girişiminde bulunmuştur. 1910-1914 yılları arasında iktidarda olan devlet başkanı Roque Saenz Peña, 1912 yılında çıkardığı ve “Peña Yasaları” olarak bilinen yasalarla, seçimlerin denetlenmesi için “tarafsız bir gözlemci olarak” orduyu görevlendirmiş, on sekiz yaşın üzerindeki tüm

erkekler için oy kullanmayı zorunlu hale getirmiş ve oy kullanmanın gizli bir biçimde gerçekleşmesini sağlamıştır. Seçmen kitlesini genişletmiş ve seçimleri daha şeffaf hale getirmiş olmasına rağmen, PAN partisinin düşüşü engellenememiş ve 1916 yılında Radikal Sivil Birlik Partisi mensubu Hipolito Yrigoyen, ülkedeki ilk adil seçimle, Arjantin Devlet Başkanı seçilmiştir (Jonathan, C. B., 2010: 167).

Bu seçimlerin Arjantin Cumhuriyet tarihinde o zamana kadar gerçekleşen en adil seçim olmasından dolayı, 1916 yılında Yrigoyen'in seçimleri kazanması literatüre “oy sandığı devrimi” olarak geçmiştir (Chasteen, 2011/2012: 255).

Roque Saenz Peña, 1914 yılında vefat edince, yerine yardımcısı Victorino de la Plaza geçmiş ve 1916 yılına kadar geçici olarak Arjantin'in devlet başkanı olmuştur. 1916 yılında ise yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi, Hipolito Yrigoyen'in devlet başkanı seçilmesi ile birlikte muhafazakarlar olarak tanımlanan PAN Partisi'nin dönemi kapanmış, Radikaller olarak tanımlanan Radikal Sivil Birlik Partisi dönemi başlamıştır.

Ülkedeki politik dönüşümü demokrasi açısından incelediğimizde, muhalefetin demokrasi için önemini bir kez daha görmüş oluruz. Radikal Sivil Birlik Partisi'nin güçlü bir alternatif olarak PAN partisinin karşısına çıkması, otuz beş yılı aşkın bir süredir iktidarda olan PAN partisi mensuplarını seçim süreçlerinde birtakım reformlar yapmaya itmiştir. Güçlü bir muhalefetin varlığı sayesinde seçimler denetlenebilir hale gelmiş, oy kullanmak zorunlu bir hal almış ve demokrasinin önemli bir unsuru olan gizli oy ilkesinin benimsenmesi sağlanmıştır.

3.2.1. Radikallerin Yükselişi: Hipolito Yrigoyen ve Popülizm

Hipolito Yrigoyen 1916-1922 yılları arasında Arjantin Devlet Başkanı seçildikten sonra, 1922-1928 yılları arasında yine Radikal Sivil Birlik Partisi'nden Marceola Torcuato de Alvear Devlet Başkanı olmuştur. Bir sonraki seçimlerde, yani 1928 yılında Hipolito Yrigoyen tekrar Devlet Başkanı seçilmiş fakat bu kez iktidarda yalnızca iki yıl

kalabilmiştir. Çünkü 1930 yılında, Arjantin’de cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi gerçekleşmiştir.

1914 yılında Victoria de la Plaza’nın devlet başkanlığı yaptığı esnada, Birinci Dünya Savaşı vuku bulmuştur. Victoria de la Plaza, nötr fakat itilaf devletlerine yakın bir yaklaşım anlamına gelen “iyiliksever tarafsızlık” politikasını izlemiştir.

Bu politika itilaf devletlerine finansal yardımı içeren ve ticaret ilişkilerinin devam etmesini destekleyen, itilaf devletleri yararına tarafsız bir politik anlayıştır. Hipolito Yrigoyen’de, selefi Victoria de la Plaza gibi ilk etapta iyiliksever tarafsızlık yaklaşımını izlemiştir. 1917 yılında, Almanya, denizaltılarıyla tarafsız ülkelerin gemilerine saldırmış ve hem ABD’yi hem de Latin Amerika ülkelerini savaşa sürüklemeye çalışmıştır. Arjantin geleneksel olarak, ABD ve Latin Amerika ülkelerinin ortak çıkarları kapsamında iş birliğini öngören Panamerikanizm doktrininin reddetmiştir fakat Almanya’nın, Arjantin’in ticaret gemilerini batırması ve ABD’nin savaşa girme kararı, Arjantin kamu oyunda savaşa girilmesi gerektiğine dair bir seferberlik başlatmıştır. Ülkenin iki önemli gazetesi La Nacion ve La Prensa bu yönde propagandalar yapmıştır (Romero, 1994/2002: 28).

Birinci Dünya Savaşı’na girilmesi ya da girilmemesi konusu, Radikal Parti’nin de bu konuda ikiye bölünmesine sebep olmuştur. Başkan Yrigoyen ısrarla tarafsız bir politika izlenmesi gerektiğini vurgularken, Arjantin’in bir sonraki devlet başkanı olacak olan Alvear, İngiltere ve Fransa’ya destek verilmesi gerektiğini savunmuştur. Yrigoyen’in izlediği bu politika onu müttefik devletlerin düşmanı yapmamış olsa bile, ABD’den uzaklaştırmıştır. Aslında Yrigoyen zaten ABD ile herhangi bir iş birliğine karşı olduğunu izlediği diğer tutumlar ile de belli etmiştir. 1919 yılında, ABD Deniz Güçleri’nin işgali altında olan Dominik Cumhuriyeti’ne destek verdiğini belirtmiş, 1920 yılında ise Wilson’ın Milletler Cemiyeti’nin kurulması planına karşı çıkmıştır. Yrigoyen başından beri Panamerikanizm fikrini reddetmiş ve bunun yerine Anglo-Sakson komşuları ABD’yi dışlayarak, Hispanik Amerika (İspanyol kültüründen gelen Amerikalılar) fikrini benimsemiş ve bu kapsamda Hispanik Amerikalı komşuları ile tarihsel bir bağ oluşturabilmek adına 12 Ekim Tarihini (Kristof Kolomb’un Yeni Dünya’ya ilk ayak bastığı tarih) “Dia de la Raza” olarak ilan etmiştir (Romero, 1994/2002: 29).

12 Ekim tarihi, farklı ülkelerde farklı isimlerle kutlanır. ABD’de “Columbus Day”, “Kolomb Günü” olarak kutlanırken, Latin Amerika ülkelerinde, Hipolito Yrigoyen ile birlikte “Dia de la Raza” -ırk günü gibi bir anlamı var- ya da “Dia de las Culturas” –kültür günü- olarak kutlanmaktadır. Bu gün; ismini, Kolomb’un kıtaya ayak basması ve devamındaki süreçte Hispanik kültürü benimsemiş farklı ırkların birbirleri ile karışması sonucu, çok ırklı ve çok kültürlü ulusların ortaya çıkmasından almaktadır. Günümüzde, 12 Ekim tarihinin Kolomb’un kıtaya gelişi olarak kutlanması popülarlığını yitirmektedir, bu gün; artık yavaş yavaş, katledilen yerlileri hatırlama şeklinde bir anma günü olarak kutlanmaya ya da farklı kültürlerin bir arada oluşunun kutlandığı bir hal almaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı’na tüm baskılara rağmen katılmayı reddeden Hipolito Yrigoyen, Panamerikanizm karşıtı politikaları ve milliyetçi tutumları ile Arjantin tarihinin önemli bir figürü olmuştur. Hipolito Yrigoyen ile birlikte Latin Amerika, tarihinde ilk kez kitlelere dayanan bir siyaset görmüştür. Radikal Sivil Birlik Partisi, destekçilerine devlet memurluğu ve emeklilik sağlamıştır. Aynı zamanda, Yrigoyen liderliğindeki Radikal Sivil Birlik Partisi ekonomik ulusalcılık söylemlerinde bulunmuş ve petrol üretimini denetleyecek bir devlet kurumu oluşturulmasını sağlamıştır. Bu devlet kurumunun oluşturulmasının dışında, ülkede yabancı sermayeyi azaltan başka bir girişim olmamıştır. Yrigoyen’i diğer başkanlardan farklı kılan, icraatlerinden çok temsil ettiği şeydir. Arjantin’de önemli bir değişimin simgesi olmuştur. O; basit giyinen, düşmanlarının “başkanlık ini” ismini verdiği basit bir evde, son derece tutumlu bir hayat süren ve ulaşılabilir bir halk adamı olmuştur. Sıradan vatandaşlar bile başkana giderek yardım talebinde bulunabilmiştir (Chasteen, 2011/2012: 256).

Hipolito Yrigoyen, yönetim tarzıyla, Arjantin’de popülizmin ilk uygulayıcısı olmuştur. 1920’lerde ve 1930’larda koşulların olgunlaşması ve medyanın da etkisinin artması ile popülizm yaygınlaşmış, Yrigoyen ise popülizmin önemli bir temsilcisi haline gelmiştir (Conniff, 2012: 10-11).

Popülizm genel anlamıyla; yöneticilerin, elit kesim tarafından halkın çıkarlarının yok sayıldığını vurguladığı ve devletin tüm fonksiyonlarının elit kesimin etkisinden

arındırılarak halk için seferber edilmesi gerektiğini dile getirdiği, özellikle işçi sınıfı ve orta sınıfın çıkarının gözetildiğinin altını çizen bir söylemdir. Siyaseti, oligarklar ve halk arasındaki ahlaki ve etik bir mücadele olarak inşa eden bir retoriktir. Popülist söylem; siyaseti, rakibi ile uzlaşmayı ve diyalogu reddederek ahlaki değerler mücadelesine dönüştürür. Popülist siyaset, gücünü onu destekleyen geniş kitlelerden alır ve çoğu zaman bu kitleler, liderleri tarafından rakiplerini korkutmak amaçlı kullanılır. Kitlelerin bir arada olduğu mitingler ve toplantılar, halkın kendini siyasi sahnede gerçek bir katılımcı gibi hissetmesini amaçlayan siyasi dramalardır (Torre, 2010: 23).

Yrigoyen, seçmen kitlesini genişletmek için orta sınıfın ve işçi sınıfının desteğini alması gerektiğinin farkında olmuş ve buna uygun kampanyalar yürütmüştür. Sürekli olarak elit oligarkları eleştirmiştir. İşçilerin desteğini alabilmek için, onlara toplumun gerçek bir üyesi gibi davranmak gerektiğini düşünmüştür -1940'larda Juan Peron da bu yaklaşımı kullanmıştır- (Horowitz, 2012: 26).

1917 yılında bir et paketleme tesisinde işçilerin yapmış olduğu grevle ilgili olarak, ülkenin en önemli ekonomik ve sosyal gruplarını oluşturan sığır yetiştiricileri derneği Sociedad Rural'ın liderleri Yrigoyen ile görüşmek istemiş fakat o görüşmeyi reddetmiştir (Sidcaro, 1993; akt. Horowitz, 2012: 26). Bu görüşmeyi reddetmesinin sebebi, işçilerin yapmış olduğu greve destek verdiğini göstermektir.

Bu tarz uygulamalar ile orta sınıfın ve işçi sınıfının yanında olduğunu göstermek isteyen Yrigoyen, nüfusun büyük bir kesimi ile arasında özel bir bağ oluşturmayı başarmıştır (Horowitz, 2012: 26).

1918'de Arjantin'in Cordoba eyaletinde üniversitelerin bağımsızlaşması için öğrenci grevleri başlamış, daha sonra ülkenin farklı yerlerine sıçramıştır. Bu durum üniversitelerde reform yapılmasını sağlamış ve üniversite reform hareketi diğer Latin Amerika ülkelerine de yayılmıştır (Beneditti; 1992: 168).

Yrigoyen iktidara geldiğinde, ülkede üç üniversite vardır: sömürge kökenli Cordoba Üniversitesi, bağımsızlığın hemen ardından kurulan Buenos Aires Üniversitesi ve 1890 yılında kurulan La Plata Üniversitesi. Elit kesim ve ruhban kesimin yönetiminde olan bu

üniversitelerde öğrenciler yönetimin bağımsızlaşması, laik eğitim, bilimsel modernizasyon ve eğitimde fırsat eşitliği için protestolara başlamıştır. Yrigoyen liderliğindeki radikal hükümet, krizi fırsata çevirerek, üniversitelerde reforma gitmiş, hazırladıkları bir yönetmelikle her bir öğrencinin yönetimde söz hakkının olmasını sağlamıştır. Santa Fe ve Tucuman eyaletlerinde iki üniversite daha kurulmuş ve üniversite eğitim programlarında orta sınıfa da kapsayacak yeni düzenlemeler yapılmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 170).

Sessiz sakin, az konuşan, göz önünde olmaktan hoşlanmayan ve utangaç bir adam olarak tanımlanan Yrigoyen, kısa bir süre içinde bir kişilik kültü haline gelmiştir. Portreleri ülkenin her yerini süslemiş, halk tarafından bir öncü ve kurtarıcı olarak görülmüştür (Romero, 1994/2002: 49).

Halkın Yrigoyen'e olan desteği artarken bir yandan da Radikal Sivil Birlik Partisi içinde Birinci Dünya Savaşı'na katılma konusu ile başlayan fikir ayrılıkları artarak devam etmiştir. 1922 yılında, Radikal Sivil Birlik Partisi'nin adayı Marcelo Torcuato de Alvear, Arjantin Devlet Başkanı seçilmiştir.

"Halkın Adamı" Yrigoyen ile "Oligark" Alvear arasında büyük farklılıklar vardır. Alvear, birçok konuda Yrigoyen'e karşı çıkmış ve onun politikasını sorgulamıştır. 1923'lerin sonunda Alvear, Yrigoyen karşıtı olduğu bilinen, Vicente Gallo'yu içişleri bakanlığı için aday göstermiş ve parti içinde bir hizipleşmenin başlamasına önayak olmuştur. Hizipleşme, parti içindeki çatlakları derinleştirmiş ve bu süreç partinin ikiye bölünmesi ile sonuçlanmıştır (Romero, 1994/2002: 52).

1928 Arjantin Devlet Başkanlığı seçiminde Yrigoyen, Union Civica Radical (UCR) partisinin adayı iken, bu partiden ayrılan Yrigoyen karşıtlarının kurduğu, Alvear'ın da aralarında bulunduğu ve Yrigoyen'in bir kişilik kültü olmasını reddeden, Union Civica Radical-Antipersonalista (UCR-A) partisinin adayı ise Leopolda Melo olmuştur. 1928 seçimlerinde %61 oy ile Yrigoyen yeniden Arjantin Devlet Başkanı seçilmiş, UCR-A partisi ise %31 ile ikinci sırada yer almıştır.

Aynı zamanda 1928 seçimleri, katılım oranının ciddi derecede yükseldiği bir seçim olmuştur. 1912 yılında Peña'nın yasalaştırdığı seçim reformlarının etkisi ile %60 olan katılım oranı daha sonra %40'a düşmüş fakat 1928 yılında yapılan seçimlerde, katılım oranı %80'e ulaşmıştır. Başkanlık seçimleri bu tarihten itibaren yüksek katılım oranını koruyarak devam etmiştir (Romero, 1994/2002: 52). Seçimlere katılım oranının artması, Arjantin demokrasi sürecinde önemli bir adım olmuştur.

Radikallerin yükselişini inceledikten sonra kısaca düşüşlerini de inceleyelim. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki ekonomik durgunluk, uluslararası pazarda önemli bir ihracatçı olan Arjantini de etkilemiştir. Yrigoyen Hükümeti devlet giderlerini finanse etmek için yeni gelir kaynakları aramaya başlamış ve Fransa ve İngiltere'deki reformlardan ilham alan Yrigoyen 1918'de kişisel gelir vergisinin devreye sokulmasını önermiştir. Kişisel gelir vergisinin yasalaşması Yrigoyen'in düşüşünün başlangıcı olmuştur (Romero, 1994/2002: 47).

Radikal hükümet, 1920'lerde muhafazakar politikalar izlemeye başlamıştır (Jonathan, C. B., 2010: 173). Yrigoyen'den sonra, 1922 yılında aynı partiden Alvear'ın iktidara gelmesi, Radikal Sivil Birlik Partisi'nin düşüşünü hızlandırmıştır. Muhalefet, başkanlığa daha fazla kaynak sağlanması fikrini reddetmiş, bu kaynakların seçim süreçlerin iyileştirilmesi için kullanılmasını önermiştir. Alvear hükümeti döneminde, meclis, karar alma konusunda birçok kez tıkanmıştır (Romero, 1994/2002: 47).

1928'de Yrigoyen'in ikinci kez Arjantin Devlet Başkanı olmasından yalnızca bir yıl sonra dünya ekonomik bunalımının ortaya çıkması, ihracata dayalı bir ekonomisi olan Arjantin'i ciddi derecede etkilemiştir. Dünya ekonomik bunalımına kadar dünyadaki en istikrarlı ekonomilerden birine sahip olan, ihracat patlamasının yaşandığı Arjantin, bu tarihten itibaren giderek kötüleşen bir ekonomi ile karşı karşıya kalmıştır.

Yükselen enflasyon, işten çıkartılan işçiler, maaşların düşüşü, yabancı sermayenin ülkeden çekilmesi gibi sebeplerden ötürü Yrigoyen'e karşı geniş bir muhalif kitle oluşmuştur. Muhalif gazeteler manşetlerinde, üniversite öğrencileri ise sokaklarda hükümetin düşmesi gerektiğini, 77 yaşındaki Yrigoyen'in ülkeyi yönetmek için çok yaşlı olduğunu ve ekonomik bunalımdan sorumlu olduğunu haykırmaya başlamıştır (Romero,

1994/2002: 57). 6 Eylül 1930’da ordu yönetime el koyarak, Yrigoyen hükümetini azletmiş ve Arjantin cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi gerçekleşmiştir.

3.2.2. Década Infame: Kötü Şöhretli On Yıl, 1930-1943

6 Eylül 1930’da ordunun yönetime el koyması demokraside yarattığı çöküş ile birlikte orduya gittikçe artan bir önem verilmesine sebep olmuş ve 1943’e kadar sürecek olan sınırlı ve istikrarsız bir demokratik sistem üretmiştir. Aynı zamanda bu süreçte vuku bulan İspanyol İç Savaşı’nın da içinde bulunduğu Avrupa’daki olaylar, faşist ideolojilerin gün yüzüne çıkması ve dünyanın sürüklendiği İkinci Dünya Savaşı, Arjantin’de de antiliberal ve milliyetçi ideolojinin yükselmesine sebep olmuştur. Bu süreçler küresel ekonomik krizin oluşumuna zemin hazırlarken, bir yandan da Arjantin’de ihracat ekonomisinin çöküşüne neden olmuştur (Nallim, 2012: 35).

1930 askeri darbesi ile başlayan ve 1943 yılına kadar devam eden bu süreç, “Decade Infame” yani “Kötü Şöhretli On Yıl” olarak adlandırılmaktadır. 6 Eylül 1930’da General José Félix Uriburu liderliğindeki ordu yönetime el koymuştur.

General Uriburu geçici devlet başkanı olarak göreve başlamış ve halkın sesine kulak vererek demokratik bir devrim yaptıklarını belirtmiştir (García ve Rodríguez M, 1930; akt. Rock, 1993: 90). 1930 yılında Uriburu komutasındaki ordu askeri darbe ile sivil hükümeti azlettikten sonra, Uriburu’nun yapmış olduğu bu açıklama, 1.3. bölümde askeri darbelerin nedenlerini incelerken bahsettiğimiz hükümet ve silahlı kuvvetler arasındaki ilişki açısından güzel bir örnektir. Uriburu’nun açıklamasına göre, silahlı kuvvetler halkın sesine kulak vererek demokratik bir devrim gerçekleştirmiştir. Sivil hükümetin halkın taleplerini karşılayamadığını düşünen ve ülkedeki ekonomik durumu düzeltmek istediğini ileri süren silahlı kuvvetler, kendini hükümet üstü bir güç olarak konumlandırmış ve yönetime el koymuştur.

Demokratik kurumların oluşturulabilmesi ve korunabilmesi için, seçilmiş kişilerin polis ve asker üzerinde denetim sahibi olmaları ve bunu sürekli hale getirebilmeleri gerekmektedir (Dahl, 2010: 164). Fakat 1930’daki askeri darbeden yola çıkarak, Arjantin’de böyle bir denetimin mevcut olmadığını söyleyebiliriz.

Latin Amerika ülkelerinden Kosta Rika ise bölgede 1950’den beri demokrasinin önemli bir simgesi olmuştur. Bu ülke demokrasi için elverişli tüm kurumlara sahip olsa bile, askeri darbe karşısında demokratik yönetimi sürdürmeyi başaramayabilirdi fakat Kosta Rika, 1950 yılında silahlı kuvvetleri feshederek darbe tehlikesini kalıcı olarak ortadan kaldırdı (Dahl, 2010: 164). 1950 yılından bu yana bir ordusu bulunmayan ve ülkede ordunun bulunmasının anayasa ile yasaklandığı Kosta Rika, bu anlamda ilginç bir örnektir.

Darbe ile yönetime el koyan Uriburu 1930-1932 yılları arasında geçici devlet başkanlığı yapmış, daha sonra 1931 yılının Kasım ayında düzenlenen seçimler ile Agustin P. Justo iktidara gelmiştir. Justo, kötü şöhretli yıllar olarak adlandırılan on üç yıllık bu dönemin, 1932-1938 yılları arasını kapsayan altı yılında devlet başkanlığı yapmıştır.

1931 seçimlerinde; Uriburu’nun rakibi ve aynı zamanda Alvear’ın da kurucusu olduğu UCR-A partisi ile bağlantısı olan ordu üyesi Agustin P. Justo birtakım usulsüzlükler ile devlet başkanı olmuştur. Kısa bir süre sonra Radikal Sivil Birlik Partisi (UCR) yasaklanmış, akabinde Justo, bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Bu koalisyon hükümeti Union Civica Radical-Antipersonalista (UCR-A), Bağımsız Sosyalist Parti ve Ulusal Demokrat Parti’den (PDN) oluşur ve “Concordancia” olarak adlandırılır. Concordancia olarak isimlendirilen bu koalisyon dönemi seçim yolsuzluklarının yapıldığı, siyasi fırsatçılığın hüküm sürdüğü ve ekonominin giderek kötüleştiği bir dönem olmuştur (Hedges, 2011: 47).

Justo’nun devlet başkanı olduğu esnada, 1936 yılında vuku bulan İspanyol İç Savaşı’nın Arjantin üzerinde de etkileri olmuştur. Bu savaş ile birlikte Arjantin’deki muhalif gruplar arasındaki kampaşma artmış; sadece İspanyol sürgünlerin arasında değil, Arjantinliler içinde de cumhuriyetçileri destekleyenler ve desteklemeyenler şeklinde bölünmeler olmuş ve bu iki grup arasında çatışmalar yaşanmıştır (Romero, 1994/2002: 75).

Agustin P. Justo’dan sonra Roberto Maria Ortiz devlet başkanı seçilmiş, 1938-1942 yılları arasında devlet başkanlığı görevini icra etmiştir.

Ortiz, 1930'da gerçekleşen darbeden sonraki ilk sivil devlet başkanı olma özelliğini taşıyor fakat 1938 seçimleri de tıpkı bir önceki seçim gibi birtakım usulsüzlüklerin ve sahtekarlıkların yapıldığı bir seçim olmuştur (Jonathan, C. B., 2010: 191). Roberto Maria Ortiz, Justo'nun kurmuş olduğu koalisyon hükümeti "Concardancia" içinde yer alan muhafazakar partinin yani Ulusal Demokrat Parti'nin (PDN) üyesidir. Ortiz'in devlet başkanlığı yaptığı yıllarda İkinci Dünya Savaşı patlak vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Arjantin, Birinci Dünya Savaşı'na göre daha belirgin bir tarafsızlık politikası izlemiştir (Daniel, L. K., 2001: 52). İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Arjantin'in Avrupa'ya yaptığı tarım ihracatı durma noktasına gelmiştir. Ortiz hükümeti alternatif bir yol aramaya başlamış ve İngiltere ile ticari ve diplomatik ilişkiler kurmak istemiştir. Fakat milliyetçi gruplar, İngiliz menşeli et paketleme firmalarına ve demir yolu şirketlerine verilen ayrıcalıkları vurgulayarak bir kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 191-192).

1940'lı yılların başında, ihracatta keskin bir düşüş ile karşı karşıya kalan sivil hükümet, tutarlı siyasi politikalar izleyememiş ve siyasi kutuplaşma artmıştır. Sağlık durumu ile ilgili çok ciddi problemler yaşayan Ortiz istifa etmiştir. Ortiz'in istifası üzerine, yerine yardımcısı Ramón Castillo devlet başkanlığına gelmiştir (Jonathan, C. B., 2010:192).

Castillo'nun devlet başkanlığı sırasında ordunun varlığı her zamankinden daha belirgin hale gelmiştir. Bunun başlıca sebebi ise Castillo'nun ordunun görüşlerine ve baskılarına duyarlı politikalar izlemesidir. Bu süreçte silahlı kuvvetler hızla siyasi bir aktör haline gelmiştir. Ordunun yeni profili, milliyetçilik merkezinde şekillenmiştir. Milliyetçilik anlayışı, küçük ama aktif bir grup tarafından hem ordu içinde hem de ordu dışında hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu anlayış; muhafazakar, liberal olmayan, yabancı düşmanlığını içeren otoriter bir milliyetçilik anlayışı olmuştur. Ordudaki Alman hayranlığına rağmen İkinci Dünya Savaşı'nda ilk etapta tarafsız kalmayı tercih eden Arjantin, bu dönemde ABD'nin savaşa girmesi ve Brezilya'yı da savaşa girmeye ikna etmesi üzerine bölgesel anlamda dışlanmış (Romero, 1994/2002: 87). 1943 yılında milliyetçilerin önderliğindeki ordu tarafından Castillo hükümeti devrilmiş, diktatör bir rejim dönemi

ortaya çıkmış ve kapsamlı değişikliklere gidilecek programlara başlanmıştır (Rock, 1993: 125).

Birleşik Subaylar Grubu (GOU) olarak isimlendirilen bir grubun yapmış olduğu 1943 darbesi ile birlikte, Arjantin’de üç yıl sürecek askeri idare dönemi başlamıştır. Her biri ordu mensubu olan üç isim; 1943 yılında Arturo Rawson (sadece üç gün), 1943-1944 yılları arasında Pedro Pablo Ramirez ve 1944-1946 yılları arasında Edelmiro Julian Farrell fiilî devlet başkanlığı yapmıştır. 1946 yılında ise yapılan seçimler ile, Arjantin tarihinin önemli bir siyasi figürü olacak olan ordu kökenli Juan Domingo Perón Arjantin Devlet Başkanı olmuştur.

3.2.3. Kitlelerin Lideri Juan Domingo Perón ve Peronizm: 1946-1955

Juan Domingo Perón, 1943 darbesini gerçekleştiren Birleşik Subaylar Grubu’nun (GOU) bir üyesidir. 1943 yılına kadar ordu dışında pek bilinmeyen ve sivil siyasette herhangi bir deneyimi olmayan Perón, 1946 yılına gelindiğinde dünya çapında tanınan bir lider olmuştur (Page, 1983; akt. Elena, 2011: 62).

Juan Domingo Perón, 1946’da başkan seçilmeden önce çalışma bakanlığı yapmıştır. Çalışma bakanlığı yaptığı esnada, işçilerin büyük desteğini kazanmış ve onun popülaritesinden endişe duyan hükümet, Perón’u görevden uzaklaştırmıştır. Görevden uzaklaştırılması büyük tepki toplamış, 17 Ekim 1945 tarihinde kalabalık bir işçi grubu büyük protestolarla Perón’un göreve geri getirilmesini talep ederek, 17 Ekim tarihini Peronist Sadakat Günü ilan etmiştir (Chasteen, 2011/2012: 286). 1946 yılı başkanlık seçimlerinde İşçi Partisi’nin adayı olan Perón, oyların %52.8’ini alarak Arjantin Devlet Başkanı olmuştur.

Perón’un devlet başkanlığı yaptığı yıllarda (1946-1955), Arjantinli sanayi işçileri hızla sendikalaşmaya başlamıştır ve sendika işçileri Perón’un en büyük destekçisi olmuştur. Juan Domingo Perón’un eşi Eva Duarte Perón, Peronizmin güçlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Yoksul bir aileden gelen Eva Perón, radyo dizilerinde oyunculuk yapıyordu ve Juan Domingo Perón’un çalışma bakanı olduğu bu yıllarda ikili tanışmış ve ardından

evlenmişti. Yoksul bir aileden geldiği için, sık sık Arjantinli yoksulları anladığını, aynı geçmiş paylaştıklarını ve bu ailelere destek olacağını dile getiriyordu. Gerçekten de Eva Perón dediklerini yapmış, Arjantinli muhtaç kimselere yardım etmek için bir sosyal yardım vakfı¹³ kurarak, yardımları kendi eliyle dağıtmıştır. Kısa süre sonra milyonların sevgilisi haline gelen Eva Perón ile birlikte, Peronizm; sanayi işçilerine ek olarak yoksul kesim tarafından da desteklenen ve daha geniş kitlelere ulaşan bir akım haline gelmiştir. Eva Perón ayrıca 1947 yılında Arjantin’de kadınların oy kullanma hakkına sahip olmasına yardımcı olmuş, çalışan erkek ve kadınların eşit ücret almaları gerektiğini, “eşit işe eşit ücret” ilkesini savunmuştur. (Chasteen, 2011/2012: 286-287).

Eva Perón halk tarafından çok sevilen önemli bir figür haline gelmiş ve Arjantinliler ona “Evita”¹⁴ ismini vermiştir. 1952 yılında henüz 33 yaşındayken kanserden vefat etmiş, Perón hükümeti 1955 yılında darbe ile devrildikten sonra, askeri idare tarafından isminin anılması yasaklanmış, cenazesi defnedildiği yerden çıkartılarak kaçırılmış, sonrasında bulunarak Arjantin’in ünlü devlet adamlarının ve sanatçıların defnedildiği Recoleta mezarlığına¹⁵ defnedilmiştir.

Kurduğu sosyal yardımlaşma vakfı kapatılmıştır. Halkın bu vakıf aracılığıyla sahip olduğu eşyalar bile (battaniye, kıyafet) askeri rejim tarafından yakılıp, yok edilmiştir. Evita, Arjantin halkının yanı sıra dünya çapında da tanınan bir isimdir. Dünyaca ünlü sanatçı Madonna’nın, daha önce Eva Perón adına bestelenen, “Don’t Cry for me Argentina” isimli şarkıyı, Evita Müzikali’nde seslendirmesi dünya çapında büyük ilgi görmüştür.

¹³ Eva Perón’un kurmuş olduğu Sosyal Yardım Vakfı’nın faaliyetlerinin bir kısmını yürütmek için satın almış olduğu bina, 2002 yılında müzeye dönüştürülmüştür. Müze; kronolojik bir sırayla Eva Perón’a ait kıyafetleri, ziynet eşyaları, diğer kişisel eşyaları ve fotoğrafları içermektedir. Aynı zamanda <http://web.museoevita.org.ar/> adresinden sanal tur ile de gezilebilir.

¹⁴ İspanyolca’daki “ita” son eki, Türkçe’deki –cik, -cık gibi düşünülebilir. Kelimeye küçüklük/sevimlilik anlamı verir. Evita; Küçük Eva, Evacık gibi.

¹⁵ Recoleta mezarlığı, Arjantin’de sık sık ziyaret edilen turistik bir nokta haline gelmiştir. Özellikle Eva Perón’un mezarı, Recoleta mezarlığı içinde en çok ziyaret edilen mezardır. Aynı zamanda, tüm Latin Amerika’da en çok ziyaret edilen mezarlardan biri de yine Eva Perón’un mezarıdır.

Bueonos Aires'te yer alan Eva Perón müzesinin duvarında diğer devlet başkanlarının eşleri ile ilgili yazan birkaç sözün altında Evita hakkında şöyle yazılmıştır: “Onlardan biri; statükoyu ve yerleşmiş tüm kuralları sorguladı ve sessizliği bozarak, düşünceleriyle birçok kadının düşüncelerine rehberlik etti, onların sesi oldu. Resmi bir makama sahip olmadan, devlet başkanı ile birlikte siyasi bir hareketin oluşmasını sağladı. Eva Perón, Arjantin’de, daha önce eşi benzeri görülmemiş etki ve yoğunlukta bir kamu hareketi inşa etti. O; bu ulusun ruhani lideriydi, mütevazılığın temsilcisiydi, devrimin gözcüsü, işçilerin elçisi ve Perón ile halk arasında bir sevgi köprüsüydi. O, Maria Eva Duarte’ydi, Eva Perón’du, Evita’ydi..”

Aynı zamanda Eva Perón’un 31 Ağustos 1951 yılında, Ulusal Radyo’ya yaptığı konuşma, onun en ünlü konuşmalarından biridir. İyi bir hatip olan Eva Perón bu konuşmasında; onu destekleyen halk ve yakın çevresinin, 1951 yılında yapılacak seçimlerde, Evita’nın, İşçi Parti’sini temsilen, Juan Domingo Perón’un yanında başkan yardımcısı olarak yer alması isteğini reddetmiş ve bu konuşmada neden bu talebi reddettiğini açıklamıştır. Eva Perón konuşmasında; 17 Ekim 1945 tarihinde Juan Domingo Perón’un göreve dönmesi için yapılan gösterilerden beri, kendisini işçilerin ve yoksul insanların hizmetine adanmış olduğunu belirtmiş; 17 Ekim 1945’te Juan Domingo Perón’un göreve geri dönmesi için yapılan protestolarda yer alan işçi ve yoksullara bu tarihten itibaren büyük bir borcu olduğunu ve bu borcu ödemek için elinden geleni yaptığını, tüm çabasını sarfettiğini söylemiştir. Eğer bu çabamla işçilerin ve yoksulların gönüllerini fethettiysen bu benim için yeterlidir ve mücadeleleme devam etmemi sağlayan en büyük motivasyon kaynağımdır, daha fazlasını istemiyorum... şeklinde açıklamalarına devam etmiş ve siyasi bir makamda olmayı reddetmiştir.¹⁶

Eva Perón’un da desteğiyle Perónizm akımı güç kazanmış ve ülke çapında büyük destek gören Juan Domingo Perón ülkenin önemli bir siyasi figürü haline gelmiştir.

Juan Domingo Perón, 1946 yılında seçimleri kazandığında, Perónizm henüz oluşmamıştı. Perón iktidara geldiğinde, kendinden önceki hükümetler gibi, ABD karşıtı söylemlerde

¹⁶ Eva Perón’un 31 Ağustos 1951 yılında Ulusal Radyo’ya yaptığı konuşmanın tamamı aşağıdaki bağlantıda yer almaktadır: https://www.youtube.com/watch?v=t_eHA6lir28

bulunmuştur. Komünizm ve Kapitalizm’den farklı olarak üçüncü yol olarak tanımlanan bir politika izlediğini belirtmiştir (Romero, 1994/2002: 98-99).

Ne kapitalist düşünceyi ne de komünist düşünceyi temsil eden üçüncü yol, Perón’un kendi ifadesiyle “justicialismo” (sosyal adalet) olarak adlandırılmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 204).

Perón’u ve onun Justicialismo olarak nitelendirilen üçüncü yol politikasını destekleyen kitleler ile Peronizm oluşmuştur. Juan Domingo Perón, tıpkı Yrigoyen gibi popülist bir liderdir ve işçilere, öğrencilere, orta ve daha alt sınıflara vermiş olduğu destek ile, buna ek olarak eşi Eva Perón’un da destekleriyle ülke çapında giderek artan bir popülariteye sahip olmuştur.

Popülizmin önemli göstergelerinden biri; halkçı söylemleri içeren hitapların sistematik bir biçimde kullanılması aracılığıyla dinleyiciyi politik bir özne olarak şekillendirmek; kitlelere siyasal bir bilinç ve kimlik kazandırmaya çalışmaktır. Perón; elit kesimin fakir halkı aşağılamak amacıyla kullandığı “gömleksizler/meteliksizler” anlamına gelen “descamisados” kelimesini, yoksul yandaşlarını övmek amacı ile kullanmıştır. Perón tarafından sıklıkla kullanılan bu kelime, peronist hareketi destekleyen yoksul yandaşları tanımlayan popüler bir hitap şekli olmuştur (Raby, 2006/2017: 324).

Orta sınıfın ve işçi sınıfının aksine, elitler Perón ve peronizmi desteklememiştir. Peronist partinin kurulmasıyla birlikte, bir parti kimliğine sahip olmak önemli hale gelmiştir. Kamu görevlileri pozisyonlarını koruyabilmek adına kendilerini Perón’a destek vermek zorunda hissetmiştir (Hedges, 2011: 117). Juan Domingo Perón, geniş kitlelere ulaşabilmek adına kendinden önceki liderlerden daha sık ve etkin bir biçimde kitle iletişim araçlarını kullanmıştır (Elena, 2011: 67).

Perón 1946 seçimlerinde zafer elde etmiş olmasına rağmen, tüm kariyerine damgasını vuracak olumsuz bir özellik sergilemiştir. Tüm kesimlerin mutlak desteğini almayı amaçlayarak hiçbir muhalif görüşe yer vermemek adına bazı kampanyalar yürütmüştür. Bunlardan en önemlisi, Cipriano Reyes ve Luis Gay’in de liderleri arasında bulunduğu İşçi Partisi de dahil olmak üzere Perón’un kampanyalarını destekleyen partilerin tek bir

parti çatısı altında toplanmayı amaçlayarak kurmuş olduğu ilk resmi adı Partido Único de la Revolución olan, daha sonra El Partido Justicialista (PJ) ismi ile faaliyetlerine devam eden peronist partidir. Perón ve kabinesi, 1947 yılında “5 Yıllık Kalkınma Planı” oluşturmuştur. Bu plan ulusal üretim ve yatırım odaklı bir plandır. Bu plan; Arjantin’in bağımlı konumunu değiştirerek, uluslararası pazarda onu bağımsız bir güç haline getirmeyi ve politika, sağlık, adalet, kültür, eğitim ve dış ilişkiler ile ilgili eksikliklerin giderilmesini amaçlar. Perón iktidarının ilk üç yılında, reel ücretler artmış, maaşlı işçi sayısı artarak toplam iş gücünün %55’ine ulaşmış ve GSYİH %30 oranında artmıştır. Buna ek olarak, 1949’da Pazar günleri de tatil günlerinden sayılmaya başlanarak, haftalık çalışma günü beş güne düşürülmüş ve çalışanlar için yıllık izin düzenlemeleri yapılmıştır (Hedges, 2011: 118-122).

1949’a gelindiğinde, Peronist devletin ortaya çıktığı andan itibaren içinde filizlendiği elverişli uluslararası ortamın da etkisiyle izlemiş olduğu olumlu gidişat, değişmeye başlamıştır. Et ve tahıl fiyatları azalarak normale döndüğünde ve piyasalar çöktüğünde, öngörüsüz şekilde yapılan harcamaların da etkisiyle ekonomik sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Sanayinin gelişmesi diğer taraftan ülkenin ithalata olan bağımlılığını arttırmıştır. Yakıt; çelik ve kağıt gibi ara mallar; eksikliği endüstri çarklarının dönmesini engelleyen aksam ve makinelerin ithal edilmesi gerekmiştir. Bunun sonucunda; yüksek enflasyon, işsizlik ve grevler meydana gelmiştir. Alınan önlemlerden ilki ekonomi bakanı Miguel Miranda’nın yerine profesyonel ekibi ile birlikte Alfredo Gomez Morales’in getirilmesi olmuştur. Morales, kemer sıkma politikaları izlemiş olsa bile alınan önlemler krizin yeniden ortaya çıkmasını engellemeye yetmemiş ve üç yıl sonra –Perón’un ikinci başkanlık dönemi esnasında- ülkede büyük bir ticaret krizi baş göstermiştir. Bunun üzerine 1953 ve 1957 yılları arasında uygulanmak üzere “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” devreye sokulmuştur. İlkinden çok daha ayrıntılı bir biçimde tasarlanan bu plan; enflasyonu azaltmak için tüketimi azaltmayı hedeflemiştir. Et de dahil olmak üzere, yaygın olarak tüketilen çeşitli ürünlerin tüketimine kısıtlama getirilmiş, kırsal bölgelere iç göç teşvik edilmiştir (Romero, 1994/2002: 119-120).

Perón'un ikinci başkanlık dönemi 1949 yılında gerçekleşen anayasa reformu ile mümkün hale gelmiştir. Bu anayasa reformu ile birlikte, birtakım sivil ve siyasi hakların garanti altına alınmasının yanı sıra, devlet başkanının üst üste yeniden seçilebilmesi sağlanmıştır. 1951 yılında yapılan ve kadınların ilk kez oy kullandığı genel seçimler ile Juan Domingo Perón bu kez Peronist Parti'nin adayı olarak ve seçmen kitlesini bir miktar daha genişleterek, %62 oy ile yeniden Arjantin Devlet Başkanı seçilmiştir.

Klasik bir askeri darbe ile ortaya çıkan ilk peronist tecrübe, özellikle işçi sınıflarının desteklediği popülist karakteristiği ile parlamenter bir hale dönüşmüştür. Perón'un ikinci başkanlık döneminde ise, iktisadi-toplumsal krizin baş göstermesinin ve 1952 yılında sona eren kapitalist istikrar döneminin ardından bir grup asker 1955 darbesini gerçekleştirerek, Perón hükümetini devirmiştir (Santucho, 2008: 447-449).

Perón'un birinci ve ikinci başkanlık dönemlerini kapsayan 1946-1955 yılları; kadınların ilk kez oy kullanması, genişleyen siyasi ve sivil haklar ve bu hakların garanti altına alınması, buna ek olarak yenilikçi ve sosyal bir anayasayı hedefleyen reformlar ile demokrasi açısından yeni adımların atıldığı yıllar olmuştur. Ekonomik anlamda ise işçilerin yaşam standartlarında ve yoksul insanların hayatlarında özellikle birinci başkanlık döneminde ciddi iyileştirmeler yapılmıştır. Fakat tüm bunlar, Arjantin'i demokratik çizgide tutmaya yetmemiş ve kendinden önceki hükümete karşı gerçekleştirilen askeri darbenin sorumlularından biri olan Juan Domingo Perón, yine kendisine karşı gerçekleştirilen bir askeri darbe ile devrilmiştir. Perón'un devrilmesi onun siyasi hayatının sonu olmamış, aksine kendisi sonraki yıllarda tekrar devlet başkanlığı yapmış ve Arjantin'in siyasal hayatını büyük ölçüde etkileyecek yeni bir siyasi trendin oluşmasını sağlamıştır.

3.2.4. Askeri Hükümetler ve Kırılğan Sivil Hükümetler: 1955-1975

1955 yılında Juan Domingo Perón'un askeri bir darbe ile devrilmesinden sonra, Arjantin'de 1983 yılına kadar sürecek, aralıklarla fakat uzun soluklu bir askeri yönetim devri başlamıştır.

1955'te Perón'un düşüşünü takip eden yoğun çatışmalar, 1970'lerde iç savaş ve diktatörlüğe ve nihayetinde 1980'lerde demokrasiye evrilmiştir. Bu otuz yıl boyunca, milliyetçi hareket, Arjantin'in büyük kurumlarını her zamankinden daha fazla etkilemiştir: Ordu, kilise, siyasi partiler ve kitle hareketleri ve hatta görünüşte solcu gruplar bile kendini silahlı mücadeleye adanmıştır. 1960 sonrası dönem üç aşamaya ayrılabilir. İlki; 1960'ların başlarında ortaya çıkan ve 1966'dan 1970'e kadar Juan Carlos Onganía liderliğindeki askeri rejimi de kapsayan "ulusal güvenlik doktrini" nin ortaya çıktığı aşamadır. Yeni popülist ve devrimci hareketlerin yükselişine tanıklık eden ikinci aşama ise 1960'ların sonlarından 1970'lerin ortalarına kadar devam etmiştir. Üçüncü aşama, 1976'da başlayan, “Ulusal Yeniden Yapılanma Süreci” olarak bilinen ve 1983 yılında demokrasinin yeniden gelişine kadar varlığını sürdüren cuntaların iktidarda olduğu dönemi kapsamaktadır (Rock, 1993: 194).

1955 yılında Perón'u deviren askeri grubun liderlerinden biri olan General Eduardo Lonardi yalnızca iki ay kadar Arjantin Devlet Başkanlığı yapabilmiş, daha sonra Lonardi'nin yerine, yine 1955 darbesine öncülük edenlerden biri olan, General Pedro Aramburu Arjantin Devlet Başkanı olmuştur. Pedro Aramburu, 1955 yılının Kasım ayından 1958 yılının Mayıs ayına kadar Arjantin Devlet Başkanlığı yapmıştır. 1955 darbesi ile birlikte devlet başkanlığına başlayan General Lonardi'nin iki aylık başkanlık döneminde, birtakım ekonomik kurumlar “milliyetçi” yaklaşım öne sürülerek çözülme sürecine girmiştir. Bunlardan biri Perón döneminde alınan ekonomik tedbirlerin bir parçası olan IAPI'dır. (Instituto Argentino de Promoción del Intercambio, Arjantin Borsayı Teşvik Enstitüsü) Merkez Bankası'nın yöreğinde çalışmalarını sürdüren bu kurum, dış ticareti merkezileştirmeyi ve farklı sektörler arasında kaynak aktarımını amaçlamaktadır.

Cunta hükümetinin ilk başkanı Lonardi, milliyetçilik kisvesi altında özellikle IAPI'yi ve bilimum ekonomik kurumu ortadan kaldırmak için çabalamış ve Standard Oil ile imzalanan sözleşmeyi iptal etmiştir. Lonardi, ihracat teşvik politikası yerine ithal ikameci bir yaklaşım sergilemiştir (Daniel, L. K., 2001: 61).

Lonardi'nin ülke içi siyasette özellikle peronist kesime karşı izlediği öne sürülen yumuşak ve uzlaşmacı tutumu, 1955 darbesini gerçekleştirdiği iş birlikçileri tarafından hoş karşılanmamıştır ve aynı yıl içinde, yeni bir askeri darbe ile General Aramburu yönetimi devralmıştır. Tarihte örneğine pek az rastlanabilecek bir olay vuku bulmuştur: “Bir askeri darbe içerisinde başka bir askeri darbe” gerçekleşmiştir.

1955 yılının ikinci askeri darbesi olarak nitelendirilen Aramburu yönetimi ise serbestleşme ve ihracat teşviğini ekonomik yenilenmenin anahtarı olarak görmüştür. 1956 yılında bölgesel ve uluslararası kurumlar için üyelikler başlatılmıştır. Üyelik başvurusunun yapıldığı uluslararası kurumlardan iki tanesi Dünya Bankası ve IMF'dir ve aynı yılın sonunda, IMF'den ilk kredi alınmıştır. Aramburu devlet başkanlığındaki Arjantin, bu dönemde, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan batı merkezli kapitalist düzene bağlı kalmış ve uluslararası finansal kurumlarla ilişkilerini resmiyete dökmüştür. Böylece 1955 yılına kadar dış ekonomik ilişkilerde takip edilen iki taraflılık; yerini çok taraflı ticari ve finansal politikalara bırakmıştır. Aramburu'nun başkanlığı hem yerel tacirler tarafından hem de uluslararası bankacılık camiaları tarafından oldukça iyi karşılanmıştır (Colin, L., 2002: 61-62).

General Aramburu'nun üç yıllık başkanlık sürecinden sonra, 1958 yılında bir genel seçim düzenlenmiştir. Bu seçimlerde, askeri cuntanın yasakladığı Peronist Parti herhangi bir aday gösterememiştir.

Aynı zamanda askeri cunta Perón tarafından getirilen anayasal reformları kaldırarak 1853 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koymuştur. 1958 seçimlerinde Radikal Sivil Birlik Partisi'nin (UCR) hizipleşmiş iki kanadı yarışırken, ülkenin en büyük siyasi gücü olan Peronist Parti seçimlere katılamamıştır. Fakat peronizm Arjantin'deki en büyük siyasi güç olmaya devam etmiştir (Jones, Lauga ve Roesch, 2005: 61).

Darbeden sonra Venezuela'ya sürgüne gönderilen Perón, 1957 yılında anayasada yapılması istenen reformlar için düzenlenen kurucu meclis seçimlerinde, seçmen kitlesinden boş oy kullanmalarını talep etmiştir. Seçim sonucunda boş oylar, iki milyon yüz yirmi bin oy ile ilk sırada yer almıştır (Hedges, 2011: 178).

1958 seçimlerinde ise, peronist kitlenin de destek verdiği, Radikal Sivil Birlik Partisi'nin hizipleşmesi sonucu kurulmuş bir parti olan, Unión Cívica Radical Intransigente (UCR-I) partisinin adayı Arturo Frondizi, Arjantin Devlet Başkanı seçilmiş ve 1958 yılından 1962 yılında gerçekleşen yeni bir askeri darbeye kadar devlet başkanlığı yapmıştır.

Perón ve Frondizi, 1958 seçimleri için gizli bir anlaşma yapmıştır ve bu anlaşma üzerine Perón, seçmen kitlesinden UCR-I partisine oy vermelerini istemiştir. Frondizi ve Perón; Perón destekçilerinin UCR-I partisini desteklemesi karşılığında, Frondizi hükümetinin de Peronizm'in geçmişteki ekonomi politikalarını takip etmesi ve anayasa değişikliği ile yeni seçimlerin düzenlenmesi üzerine anlaşmıştır (Hedges, 2011: 179).

Ülkede bulunmadığı, herhangi bir siyasi parti tarafından temsil edilmediği sırada bile, Perón, Arjantin siyasetine egemen olmuştur ve Perón'suz da olsa, peronizm gücünü kaybetmeden var olmaya devam etmiştir.

Frondizi'nin devlet başkanlığı esnasında izlediği politikalar, Perón döneminden farklı olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Güney ve Kuzey Amerika kıtalarında egemen güç olmasına karşı çıkan ve ticari ilişkilerde iki ülke arasına mesafe koyan Perón'un aksine, Frondizi sanayileşme planında ABD ile yakın ilişkiler kurmuştur. 1961 yılının sonuna gelindiğinde, Frondizi'nin sanayileşme planına yapılan yabancı yatırımların neredeyse yarısı ABD kaynaklı olmuştur (NYT, 1961; akt. Schmidli, 2013: 33).

1957 yılında yaklaşık 20 milyon dolar olan yabancı yatırım, Frondizi ile birlikte 1959'da 249 milyon dolara ulaşmış ve sonraki iki yılda, 100 milyon dolar daha artmıştır. Çelik ve otomobil üretiminde kayda değer büyümeler gerçekleşmiş ve petrol üretiminde ülke kendi kendine yetebilir bir hale gelmiştir. 1958 yılının sonlarında, yüksek enflasyon ve ödeme güçlükleri baş göstermiş ve bunun üzerine IMF'den kredi talep edilmiştir. Frondizi hükümeti, İstikrar Planı ismini verdikleri bir ekonomi planını devreye sokmuş ve kemer sıkma politikaları uygulanmıştır. Bu kapsamda; Arjantin Pezo'su devalüe edilmiş, ödemeler durdurulmuş, çalışanların gelirlerinde büyük bir azalmaya neden olan devlet düzenlemeleri yapılmış ve işsizlik artmıştır. Artan işsizlik ve yükselen enflasyon, sendikaların örgütlediği geniş çaplı işçi grevleri ile sonuçlanmıştır (Romero, 1994/2002: 141-142).

Bir yandan ordunun Frondizi hükümeti üzerinde gittikçe artan baskısı devam ederken, bir yandan da bu hükümetin peronistlerle olan bağlantısı, başından beri ordunun hoşnutsuzluğuna sebep olmuş ve ordu; Frondizi hükümetini sürekli göz hapsinde tutmuştur. Frondizi; ABD'nin, Küba'ya karşı Arjantin'den talep ettiği kınama isteğini yerine getirmekte isteksiz davranmıştır. Bunun üzerine Frondizi'nin yapmış olduğu birkaç görüşme orduyu daha da tahammülsüz hale getirmiştir: Bunlardan biri; 1961 yılında Frondizi'nin popülist bir lider olan Brezilya Devlet Başkanı Janio Quadros ile ve birkaç ay sonrasında da, o esnada Küba Sanayi Bakanı olan Che Guevara ile yaptığı görüşmedir. Bir diğeri ise; Küba'nın Amerikan Devletleri Örgütü'nden (OAS) çıkarılmasına yönelik yapılan oylamada Arjantin'in çekimser oy kullanması olmuştur. Bunun üzerine; ordu, Frondizi'ye baskı uygulayarak Küba ile olan diplomatik ilişkilerin sonlandırılmasını sağlamıştır (Romero, 1994/2002: 144).

1962 yılının Mart ayında eyalet valiliği ve milletvekili seçimlerinde, Frondizi'nin Peronist Parti'nin seçim yasağını kaldırması üzerine peronist adaylar tüm oyların %32'sini alarak, dokuz eyalette valiliği ve mecliste 41 sandalyeyi kazanmış ve böylece Frondizi'nin temsil ettiği UCR-I partisinin meclisteki çoğunluğu peronistlerle yer değiştirmiştir. Bu elbette Frondizi'nin beklediği bir durum değildir. Aynı zamanda da, silahlı kuvvetlerin sabrını taşıran son hamle olmuştur. Aynı ay içerisinde, 29 Mart 1962'de, ordu Frondizi hükümetini devirmiştir (Hedges, 2011: 181).

1962 yılında gerçekleşen darbeyi diğer darbelerden farklı kılan bir nokta vardır ki o da şudur: Darbeyi gerçekleştiren silahlı kuvvetler mensupları, ülke yönetimine sivil bir başkan getirmiştir. Rio Negro eyaletini temsilen Arjantin Senatosu'nda yer alan ve Senato'da geçici başkanlık görevini icra eden Jose Maria Guido, 1962 darbesi ile Arjantin Devlet Başkanı olmuştur. 1962-1963 yılları arasında devlet başkanlığı yapan Guido, darbe ile iktidara gelen ilk sivil başkan olmuştur. Arjantin'in bu yıl içerisindeki yönetim şekli sivil-askeri diktatörlük olarak adlandırılabilir.

1962'de Guido hükümeti birtakım ekonomik zorluklarla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Beklenenin çok daha üstünde bir devalüasyon gerçekleşmiş; 80 pezo 1 dolara eşitken, 120 pezo 1 dolara eşit hale gelmiştir (Di Tella, 1983: 192).

1963 yılında ise yeni bir genel seçim düzenlenmiştir ve bu seçimlerde de, Peronist Parti'nin aday olması yasaklanmıştır. 1963 yılında düzenlenen başkanlık seçimlerini, %31 oyla , Radikal Sivil Birlik Partisi'nin hizipleşmesi sonucu kurulan bir diğer parti olan, UCR-P'nin (Union Civica Radical del Pueblo) adayı Arturo Umberto Illia kazanmıştır. Bazı siyasi parti ve grupların yasaklanmasının üzerine birçok kişi bu seçimde boş oy kullanmıştır; boş oyların oranı %19 civarındadır.

Arturo Umberto Illia'nın devlet başkanlığı esnasında ekonomi nispeten daha iyi seyretnmiştir. Bu dönemde yabancı yatırımlara kısıtlamalar getirilmiş, daha milliyetçi fakat daha az ekonomi odaklı politikalar izlenmiştir (Di Tella, 1983: 193).

Illia'da –askeri selefi Lonardi'nin de yaptığı gibi- Frondizi tarafından petrol şirketleri ile imzalanan sözleşmeleri iptal etmiştir. Aynı zamanda; Arjantin, 1964 yılında Kahire'de düzenlenen ikinci “Bağılantısızlık Hareketi”¹⁷ toplantısına gözlemci olarak katılmıştır. ABD ile mesafeli bir diplomatik ilişki tercih edilmiştir. Yine bu dönemde -1982'de büyük bir krize dönüşecek olan- İngiltere-Arjantin arasında Falkland/Malvinas adaları üzerindeki egemenlik problemi Birleşmiş Milletler'in gündemine taşınmıştır (Colin, L., 2002: 64).

1963-1966 yılları arasında devlet başkanlığı yapan Arturo Umberto Illia yönetimi esnasında, işlerin kontrollerinden çıktığını düşünen ordu, 1966 yılında düzenlediği bir darbe ile Illia hükümetini de devirmiş ve bu eyleme “Arjantin Devrimi” ismini vermiştir. Ülkede 1970'lere kadar devam edecek siyasi hoşgörüsüzlük, şiddet ve baskı ortamı hakim olmuştur (Borón, 2000: 147). 1966 darbesini gerçekleştiren generallerden biri olan General Ongania, 1970 yılına kadar Arjantin Devlet Başkanlığı görevini icra etmiştir.

“Devrimci Cunta” kara, hava ve deniz kuvvetleri ile iş birliği içinde gerçekleştirdiği darbe sonucu; hem seçimle başa gelen devlet başkanını hem de eyalet valilerini görevden almış, anayasa mahkemesinde görevli hakimleri azletmiş, tüm siyasi faaliyetleri yasaklamış ve seçimleri süresi belirsiz bir şekilde ertelemiştir. Ongania, 1966 darbesinin yapılmasını birtakım sebeplere dayandırmıştır; büyük sosyal gruplar arasındaki uyumsuzluk,

¹⁷ Bağılantısızlık Hareketi, Soğuk Savaş'ın devam ettiği yıllarda, hiçbir güç bloğuna hariç ve dahil olmadığını ifade eden devletlerin oluşturdukları uluslararası bir oluşumdur.

dayanışma eksikliği ve bunun neden olduğu anarşi, insanların devlete karşı azalan güveni, kamu çıkarlarının yok sayılması, sivil hükümetin ekonomik problemleri çözme konusundaki yetersizliği, uluslararası arenadaki prestij kaybı, siyasi partilerin neden olduğu toplumsal kutuplaşma ve silahlı kuvvetler ile uyumsuz yürütülen politikalar bunlardan bazılarıdır (O'Donnell, 1979: 115-116). Bu dönemde izlenen ulusal güvenlik doktrini yaklaşımı; darbenin dayandırıldığı sebepleri de içeren güvenlik algısı ile ters düştüğü gerekçesi öne sürülerek, sivil hükümetin darbe ile görevden uzaklaştırılmasının dayanağı olmuştur (O'Donnell, 1985a: 78).

Bu darbe ile birlikte, ilk kez silahlı kuvvetler, tüm branşları ile kendi içinde uyumlu ve aralarında herhangi bir fikir ayrımı olmaksızın bir darbe gerçekleştirmiş ve uzun bir süre yönetimi sivil hükümetlere teslim etmeden iktidarda kalmıştır. Bu darbe ile ilgili en önemli detay ise bürokratik-otoriter rejimin başlangıcı olmasıdır (O'Donnell, 1979: 115-116).

Bürokratik-otoriter rejim, uluslarüstü brujuvazi egemenliğinin garanti edildiği ve ekonomiyi “normalleştirme” söylemine dayanan bir rejim türüdür. Bu rejim türü, siyasette önceden aktif durumda bulunan halkın siyasi arenadan tasfiye edilmesine dayanır ve halkın davranışları üzerinde güçlü bir kontrol ve denetim mekanizması rolünü üstlenir (O'Donnell, 1985b: 112). General Ongania yönetimi ele geçirmesi ile birlikte, bürokratik-otoriter rejimin temellerinin de dayandığı ekonomiyi “normalleştirme” kapsamında bazı adımlar atmıştır.

Dönemin ekonomi bakanı Adalbert Krieger Vasena tarafından yürütülen aktif ekonomi politikaları izlenmiş, ekonomiyi modernize etmek için uygulanan ekonomi politikaları hatalı girişimler olmasa bile halk tarafından hoş karşılanmamıştır. 1966-1968 yılları arasında, Tucuman eyaletindeki 11 adet şeker fabrikası kapatılmış ve tekstil, narenciye ve şeker ile ilgili alkol gibi alternatif ürün endüstrileri teşvik edilmeye başlanmıştır. Buradaki yatırımcılara vergi muafiyeti ve çeşitli yardımların yapılacağı belirtilmiştir. Ancak bu ürünlerin, uzun zaman alacak üretim süreçleri mevcuttur ve şeker üretimi gibi yoğun emek gerektiren sektörler olmadığından, teşvik edilen endüstriler aynı zamanda işsizliğin artmasına neden olmuştur. Akabinde ortaya çıkan işçi grevleri ve sendika

protestoları sert askeri müdahaleler ile bastırılmıştır. Bu arada İspanya'nın Madrid şehrinde sürgünde olan Perón ise, "Peronizm için Devrim" çağrısı yapmış, halihazırda Arjantin'in çeşitli noktalarında zaten başlamış olan Perón yanlısı gerilla hareketleri, bu çağrının üzerine, kendi içindeki hizipleşmiş yapıdan tamamen arınmasa bile daha sistemli ve örgütlü bir şekilde hareket etmeye başlamıştır (Hedges, 2011: 188-187).

Ongania hükümetinin halkı huzursuz eden ekonomi politikalarının yanı sıra, bu bürokratik-otoriter rejimin muhalif gruplara karşı aşırı baskıcı tutumları ile protestolar ve grevlerin askeri güç kullanarak bastırılması, Ongania hükümetine karşı tepkilerin büyümesine neden olmuştur.

Arjantin'in Cordoba eyaletinde otomotiv sektöründe çalışan işçilerin maaşlarının kesilmesi ve muhaliflerin işten çıkartılması, Ongania hükümetine karşı tepkilerin artmasının önemli nedenlerin biridir. 1969 yılında çalışma sürelerinin uzatılmasına karşı tepki vermek amacıyla metal işçilerinin başlattığı protestoların polis müdahalesi ile bastırılmaya çalışması, yine ülke çapında tepkiler toplamıştır. Öğrenciler de işçilerle birlikte protestolara katılmış ve protestolar gittikçe şiddetli bir hal almaya başlamıştır. Şehir merkezinde yer alan dükkanların camları kırılmış, otomotiv sektörüne tepki için bazı otomotiv firmalarının ofisleri ateşe verilmiştir. İşçiler protestolardan çekilmiş fakat öğrenciler protestolara devam etmiştir. Bunun üzerine ordu kontrol sağlamak amacıyla olaylara müdahil olmuş ve protestolar bin kişinin tutuklanması, altmış kişinin ölümü ve yüzlerce insanın yaralanması ile son bulmuştur. Literatüre "Cordoba İsyanı" olarak geçen bu ayaklanma, Ongania'nın 1970 yılında yönetimden çekilmesi ve yerine yeni askeri cuntanın yönetimi devralması ile sonuçlanmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 232).

1970-1971 yılları arasında askeri cuntanın devlet başkanı olan General Roberto M. Levingston yaklaşık bir yıl görevde kalabilmiş, ülkede devam eden protestolar ve gösterilerde yeterince etkili olamadığı gerekçesi ile, halefi Ongania gibi yeni bir cunta hükümeti devlet başkanı ile yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Levingston'ın yerine gelen General Alejandro Lanusse, yaklaşık iki yıl süre ile, 1971-1973 yılları arasında Arjantin Devlet Başkanlığı görevini icra etmiştir.

Peronist işçi sendikalarının isyanları ve bu isyanları destekleyen gerilla hareketleri sonucu Arjantin kontrol edilemez hale gelmiştir. Bu durum orduyu 1973 yılında Peronist Parti'nin de seçime katılmasına izin vererek ülkede seçimlerin yapılmasına mecbur bırakmıştır. Aynı zamanda, ordu, Madrid'de sürgünde olan Juan Domingo Perón ile iyi ilişkiler kurabilmek için çaba sarfetmiştir. Peronist Parti'nin seçime katılmasına izin verilmesine rağmen, ordu, Perón'un seçimlere katılmasını engelleyebilmek için bir ikamet yasası çıkartmış ve o esnada Madrid'de ikamet eden Perón'nun bu seçimlerde aday olması engellenmiştir (Jonathan, C. B., 2010: 235-236).

1973 yılının Mart ayında düzenlenen genel seçimlerde, peronist partinin (Partido Justicialista, PJ) adayı Hector Jose Campora devlet başkanı seçilmiş ve uzun süren askeri yönetimden sonra Arjantin yeniden sivil bir devlet başkanı ile yönetilmeye başlamıştır.

Peronistlerin yeniden yönetimi devralması ile Kuzey Kore, Vietnam ve Doğu Almanya ile ilişkiler kurulmuş, daha önce Arjantin'in gözlemci üye olarak yer aldığı Bağlantısızlık Hareketi'ne tam üyelik başvurusu yapılmıştır. Aynı yıl içinde, 1973'te, Campora'nın istifası ile Perón yeniden devlet başkanı seçilmiş ve Campora ile başlayan Arjantin'i uluslararası arenada güçlü bir devlet haline getirme stratejisi ivme kazanarak devam etmiştir. Yeni Perón yönetimi anti-emperyalist bir bakış açısı ile yönetimde yerini alırken, bir yandan Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı mesafeli ve eleştirel bir politika benimsemiş, bir yandan da Küba ile ilişkilerin gelişmesine odaklanmıştır (Colin, L., 2002: 67).

1973 yılında yapılan seçimleri kazanarak devlet başkanı seçilen Campora'nın istifası üzerine Juan Domingo Perón devlet başkanı, eşi Isabel Perón da başkan yardımcısı olmuştur. 1974 yılında Juan Domingo Perón hayatını kaybetmiştir ve Arjantin'in yeni devlet başkanı eşi Isabel Perón olmuştur. Hem peronist parti içindeki görüş ayrılıkları hem de ülke ekonomisinin giderek daha kötü hale gelmesi Isabel Perón'un da başkanlığının kısa sürmesi ile sonuçlanmıştır. 1976 yılında ordu yönetime el koymuş ve Arjantin'de "Kirli Savaş" olarak adlandırılan karanlık bir dönem başlamıştır.

Latin Amerika'da muhafazakar siviller ve askerlerden oluşan sağ kesim, Amerika Birleşik Devletleri'nin tavsiyelerini takip eden ve siyasi partileri komünizm karşıtı politikalar

izlemeye zorlayan bir yapıdadır. İktidarda bulunan demokratik rejimlerin politikalarıyla ilgili herhangi bir şüphe duymaları halinde “sosyal disiplini” geri getirme gerekçesi ile askeri müdahale ile hükümeti devirme girişiminde bulunmaktadırlar. Arjantin’in 1955 ve 1973 yılları arasında içinde bulunduğu durum bunun bir örneğidir. Muhafazakarlar, 1955 yılında Perón’u devirmek için güçlü bir anti-peronist koalisyon kurmuş, 1958-1962 yılları arasında ise Frondizi hükümetini zayıflatarak kendi etkisi altına almış ve nihayetinde bir darbe ile devirmiştir. 1963 yılında göreve başlayan Arturo Umberto Illia yönetimi esnasında, ordu; siyaset üzerindeki kontrolcü tutumlarına devam etmiş ve işlerin çığrından çıktığını düşündüğü noktada, 1966 yılında düzenlenen bir darbe ile Illia hükümetini devirmiş ve bu eyleme “Arjantin Devrimi” ismini vermiştir. Bu tarihten itibaren ülkede siyasi hoşgörüsüzlük, şiddet ve baskı ortamı giderek varlığını daha çok hissettirmeye başlamıştır. 1973’te Perón’un tekrar iktidara dönmesi ile muhafazakar partiler ve gruplar, kadrolarını ve fikirlerini ülkeyi tahrip eden yeni askeri rejime devretmiştir (Borón, 2000: 146-147)

3.3 KİRLİ SAVAŞ: 1976-1983 TARİHLERİ ARASINDA ARJANTİN

24 Mart 1976’da Isabel Perón yönetimi esnasında gerçekleştirilen askeri darbe, Arjantin için yeni bir süreç başlatmıştır. Cunta hükümeti, 1976 ve 1983 yılları arasında Arjantin yönetimini devralmıştır ve bu süreç “ulusal yeniden yapılanma” süreci olarak ilan edilmiştir. Darbenin önde gelen komutanları Emilio Massera, Orlando Agosti ve Jorger Rafael Videla’dır.

1976 darbesi, Arjantin toplumunun temellerini derinlemesine dönüştürmeyi amaçlayan bir darbe olmuştur. Cunta hükümeti; terörizmi yoketmek, ekonomiyi devlet müdahalesinden kurtararak ekonominin yeniden canlanmasını sağlamak ve toplumu disipline etmek gibi amaçları olduğunu duyurmuştur (Corradi, 1985: 141).

Cunta hükümeti amaçlarına ulaşamamış ve ulusal yeniden yapılanma olarak adlandırılan süreç devlet terörünün hakim olduğu bir sürece dönüşmüştür. 1976 yılından 1981 yılına kadar Arjantin devlet başkanlığı görevini General Jorger Rafael Videla icra etmiştir. 1981

yılından sivil hükümet dönemine tekrar geçişin olduğu 1983 yılına kadar ise, iki yıl içinde, ikisi geçici olmak üzere toplam beş general Arjantin devlet başkanlığı yapmıştır.

1976 ve 1983 yılları arası, Arjantin için önemli yıllardır. Bu sürede; üç cunta hükümetinin yanı sıra, Arjantin bir de savaş görmüştür. Bu savaş; İngiltere ve Arjantin arasında, İngilizlerin Falkland, Arjantinlilerin Malvinas olarak adlandırdığı ve bu iki ülkenin adalar üzerindeki hakimiyet talebinde yaşanan anlaşmazlık nedeni ile 1982 yılında ortaya çıkmış bir savaştır. Bu bölümde, Falkland/Malvinas savaşından da ayrıca söz edilecektir.

1976 yılında yapılan askeri darbe ile birlikte Videla yönetimindeki Arjantin için cunta hükümeti köklü değişiklikler planlamıştır. Ülkenin kültürel ve ekonomik yapısını kapsayan bu köklü değişiklik planları ülkeyi baskı rejiminin hakim olduğu bir ortama dönüştürmüştür. Meclis feshedilmiş, yerine Yasama Danışmanlığı Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon silahlı kuvvetlerin her branşından birer üye olmak üzere toplam üç üyeden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra; eyalet valileri görevden alınmış yerlerine askeri görevliler getirilmiş, mahkemeler ve üniversitelere de müdahale edilmiştir (Hedges, 2011: 215-216).

Yeni askeri hükümet iki şey için söz vermiştir: Enflasyonla mücadele ve gerilla sorununu ortadan kaldırmak (Jonathan, C. B., 2010: 241). Cunta hükümeti, bir yandan yüksek enflasyon ile mücadele etmenin yollarını ararken, bir yandan da farklı siyasi grupların çeteleşmesi sonucu oluşan ve ülkede uzunca bir zaman kaos ve kargaşaya sebep olan gerilla grupları ile mücadele etmeye çalışmıştır.

Enflasyonla mücadele kapsamında; kamu harcamalarında tasarrufa gidilmiş, serbest piyasa desteklenmiş ve bu da, ilk etapta yerli ve yabancı yatırımcıların güveninin kazanılmasına yardımcı olmuştur (Jonathan, C. B., 2010: 241). 1976- 1981 yılları arasında sabit kur sistemi terk edilerek, ekonomide dışa açılma hamleleri devam etmiştir. Ticaretin libelleşmesi ile dışarıya sermaye kaçıışı artmış, 1982 yılında Falkland Savaşı'nın patlak vermesi ve Meksika'da başlayarak tüm Latin Amerika ülkelerini etkileyen borç krizinden Arjantin'in de etkilenmesi ekonomide derin çatlaklar oluşturmuştur. 1982 ve 1985 yılları arasında, yüksek devalüasyon ve kontrolden çıkan bütçe açıklarının da etkisiyle, enflasyon %165'ten %672'lere ulaşmıştır (Doğruel, 2006; akt. Ergün, 2010: 8). Aynı zamanda, cunta

hükümetinin 8 milyar dolar olarak devraldığı dış borç, 1979 yılında 18 milyar dolara, ardından 1982 yılında 40 milyar dolara ulaşmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 243). Ekonomiyi iyileştirmede başarısız olan cunta hükümeti, gerilla problemi ile mücadele ederken de ülkeyi kirli bir savaşın içine sokmuştur.

Ülkedeki gerilla probleminin ne boyutta olduğunu inceleyecek olursak: Maria Ollier Arjantin'deki gerilla faaliyetleri ile ilgili yapmış olduğu 1970, 1971 ve 1972 yıllarını kapsayan araştırmada, her üç günün yaklaşık ikisinde ülkede bir terör eyleminin gerçekleştiğini, her tür terör eylemini içeren toplam 1.243 vaka meydana geldiğini belirtmiştir. 1.243 vakanın 659'u belirli gerilla örgütlerine aittir: 262 saldırıyı, ülkenin en aktif gerilla gruplarından biri olan ERP'nin, 67 saldırıyı ise Montoneroslar'ın ve kalanını bilinen diğer gerilla örgütlerinin gerçekleştirdiğini kaydeden Ollier, kalan 584 saldırının ise geçici küçük Marksist ve Peronist gruplar tarafından yapıldığını belirtmektedir (Ollier, 1986; akt. Paul, H. L., 2002: 52-53). 1973 ve sonrasını kapsayan çalışmasında Maria Moyano ise; 1973 yılında Arjantin'de 413, 1974'te 807 ve 1975'te 723 silahlı operasyonun (Moyano'nun silahlı operasyonlar tanımı şunları içermektedir: Silah hırsızlığı, mülke yönelik saldırılar, ele geçirmeler (şehirler, binalar, yayın istasyonları veya karakollar), bombalama, adam kaçırma ve ölümler (yani suikastlar)) gerçekleştiğini ifade eder (Moyano, 1995; akt. Paul, H. L., 2002: 53). Terör eylemlerinin yaklaşık yarısı başkent Buenos Aires ve çevresindeki eyaletlerde gerçekleşmiş ve 1969-1975 yılları arasındaki gerilla saldırılarında 523'ü polis ve askerlerden oluşan toplam 687 kişi hayatını kaybetmiştir (Carranza, 1983; akt. Paul, H. L., 2002: 53).

Cunta hükümetinin generalleri, ülkenin içinde bulunduğu durumu, sol merkezli terörizmin sebep olduğu bir kanser olarak tanımlamıştır ve bu kanseri tedavi etmek mecburiyetinde olduklarını belirtmiştir. Generallere göre; Arjantin, komünizmin tüm Latin Amerika'ya yayılması için bir giriş yoludur ve komünizm ulusal güvenliği tehdit etmektedir. Ulusal güvenliği koruyabilmek adına sert karşı önlemler alınmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 241). Alınan önlemler, 1976-1983 tarihleri arasında, Kirli Savaş olarak bilinen yıllarda, ülkede bir devlet terörünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kirli Savaş kapsamı ve zulmü bakımından eşi benzeri görülmemiş bir savaş olmuştur ve onu ortaya çıkartan birçok sebebe dayanır. Bu sebeplerden bazıları; aşırı muhafazakar hareketlerden, eğilimlerden ve rejimlerden yayılan inançlar ve takıntılardır. (Feitlowitz, 2011: 22) Muhafazakar cunta hükümeti, muhaliflere karşı ülkede bir cadı avı başlatmıştır.

Ordu; ölüm ve kaçırma timleri oluşturmuş ve terörist olabileceğinden şüphelenilen insanları plakası olmayan araçlarla yakalayıp, çeşitli işkencelere maruz bırakarak sorguya çekmiş ya da öldürmüştür (Philip, 1985: 157).

Ordu tarafından kaçırılan hapisanede veya işkence merkezlerinde doğan yakınlarından haber alamayan kişiler örgütlenmeye başlamış ve kendilerine Plaza de Mayo Anneleri ismi verilmiştir. Kirli Savaş yıllarında ordu tarafından kaçırılan çocukların anneleri/büyükanneleleri, 2006 yılına kadar her Perşembe günü Plaza de Mayo (Mayıs Meydanı) olarak adlandırılan meydanda kaybolan çocukları için toplanmıştır.

Kirli Savaş dolayısıyla sorguya çekilen kişiler, mahkumların çocuklarının, ailelerinin muhalif düşüncelerine göre yetiştirilmesini önlemek amacı ile muhafazakar ailelere, özellikle de ordu mensuplarının ailelerine evlatlık verildiğini itiraf etmiştir (BBC, 2005).

Plaza de Mayo’da kaybolan çocuklarını arayan beyaz başörtülü anneler/büyükanneleler cunta hükümeti tarafından “çılgın” oldukları gerekçesiyle küçümsenmiş ve aşağılanmıştır. Daha sonra uluslararası medyanın dikkatini çeken Plaza de Mayo Anneleri, dünya çapında ün kazanmış ve bu sayede ciddiye alınmaya başlanmıştır. Onların çılgın değil; çocuklarını/torunlarını bulabilme umudu ile kendi hayatlarını riske atan cesur kadınlar olduğu belirtilmiştir. Kirli Savaş yalnızca muhalif gerilla örgütlerine karşı değil, muhalif olan herkese karşı açılmış bir savaştır: Gazeteciler, öğrenciler, sendika üyeleri, yazarlar, sanatçılar ve dahası. Muhalefet yaratabilecek her şey ve herkes ya şiddet ile ya da şiddet tehdidi ile bastırılmıştır (Kaminsky, 2008: 159-160).

Darbeden sonra Buenos Aires Valisi olarak atanan General Iberico Saint Jean, Kirli Savaş ile ilgili stratejiyi şu şekilde dile getirmiştir: “ Önce tüm bölücüleri/yıkıcıları, sonra onların işbirlikçilerini, sonrasında sempatizanlarını ve kayıtsız kalanları ve en sonunda da korkakları öldüreceğiz.” Buenos Aires Eyaleti Polis Şefi General Ramon ise, “İlk önce

gerillaları, sonra onların ailelerini, sonra gerillaları hatırlayacak kimse kalmasın diye ailelerinin arkadaşlarını ve hatta ailelerinin arkadaşlarının arkadaşlarını öldüreceğiz.” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Cordoba merkezli Üçüncü Kolordu Komutanlığı daha nicel ifadelerle Kirli Savaş stratejisini ortaya koymuştur: “ 50.000 kişiyi öldürmek zorunda kalacağız. Bunların 25.000’i bölücüler/yıkıcılar, 20.000’i onlara sempati duyanlar ve 5.000’i yanlışlıkla öldürecek olduklarımız.” Bu sayılar abartılmış ve kayıplar ile ilgili ulaşılabilen verilerin altında olsa da, yapılan açıklamalar Kirli Savaş döneminde Arjantin’deki devlet terörünün ne boyuta ulaştığını anlayabilmek açısından önemlidir (Wright, 2006: 91).

Ordunun kaçırdığı kişilerin sayısı ile ilgili farklı kaynaklar farklı bilgileri içeriyor olsa da, özellikle insan hakları örgütlerinin tahminlerini de içeren yaygın düşünce, bu insanların sayısının 30.000 civarı olduğudur.

Arjantin İnsan Hakları Örgütü, 1976-1983 yılları arasında yaklaşık 30.000 siyasal tutuklunun yakınlarıyla birlikte ortadan kaybolduğunu tahmin etmektedir. 1983 yılında demokratik seçimlerle göreve başlayan Arjantin Devlet Başkanı Raul Alfonsin, Kayıpların Akibetini Soruşturma Komisyonu olarak adlandırılan CONADEP’i kurmuştur (Sarolo, 1985: 166). CONADEP’e bildirilen ihbarlarda ise kayıp sayısı ise 9.089’dur (Dinges, 2005: 40). CONADEP’in hazırladığı “Nunca Mas” (Bir Daha Asla) isimli 50.000 sayfalık rapor, cinayet ve işkencelerin ayrıntılarını içinde barındırmaktadır. Arjantin’de, CONADEP’in de iş birliği ile “Nunca Mas” (Bir Daha Asla) isimli bir televizyon programı da, bu dönemde kaçırılmış ve işkenceye maruz bırakılmış on tanık vasıtasıyla, cunta hükümetinin cinayet ve işkencelerini tüm Arjantinlilere anlatan bir yayın yapmış ve bu televizyon yayını tüm ülkede büyük bir şok yaratmıştır (Sarolo, 1985: 166).

Nunca Mas isimli rapor ve yayınlanan televizyon programı yalnızca yapılan işkenceleri halka göstermek ve Kirli Savaş hafızalara kazılamakla kalmamış, kayıpların bulunması ve bundan sorumlu kişilerin cezalandırılması konusunda devletin sorumluluklarını da ortaya koymuştur.

Doksanlı yılların ortalarında, siyasi şiddetin ve diktatörlüğün geçmişini gelecek kuşaklara aktarmaya aracı olan bu raporlar okul müfredatlarına alınmış, gazetelerde günlük olarak yayınlanmış ve “Nunca Mas” siyasi bir slogana dönüşmüştür (Crenzel, 2011: 2).

Alfonsin’in kurduğu CONADEP, kayıplarla ilgili gerçekleri ortaya koyma ve belgeleme konusunda başarılı olmuş ve komisyon, bu başarısı sayesinde, dünya çapında kurulacak hakikat komisyonları için de bir model oluşturmuştur. CONADEP’in kurulmasını takiben otuz yıl içinde otuzdan fazla ülkede hakikat komisyonları kurulmuştur. Yalnızca Latin Amerika’da, Arjantin’i takiben Uruguay, Şili, Paraguay, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Haiti, Panama ve Peru’da hakikat komisyonları kurulmuş ve Arjantin bu ülkelerden bazılarına yardımcı olabilmek adına personel göndermiştir (Wright, 2006: 117). Arjantin’de CONADEP’in kurulması, diğer Latin Amerika ülkelerinde de hukuki süreçlerin başlaması ve ülkelerin Kirli Savaş ile yüzleşebilmesi açısından önemlidir.

Arjantin’de yürütülen Kirli Savaş sırasında, kayıplar ile ilgili bilinen en çarpıcı ortadan kaldırma yöntemi “ölüm uçuşları” olarak bilinen, işkence görmüş veya öldürülmüş kişilerin elleri ve ayaklarının bağlanarak bedenlerinin uçaktan aşağı, Rio de Plata nehrine ya da okyanusa atılmasıdır.

Mahkumlar, uyuşturularak ve çoğu zaman canlı bir şekilde “ölüm uçuşları” ile ortadan kaldırılmış, Rio de Plata nehri bulanık bir mezarlığa dönüşmüştür (Adair, 2019: 8).

Bunların yanı sıra, 1982 yılında da Arjantin ve İngiltere arasında bir savaş meydana gelmiştir. O dönem Arjantin’de devlet başkanlığı görevini icra eden General Leopoldo Galiteri, İngilizlerin Falkland, Arjantinlilerin Malvinas olarak isimlendirildiği adalar üzerinde, adaların Arjantin’e yakınlığı gerekçesi ile egemenlik talebinde bulunmuştur. Falkland/Malvinas adaları ile ilgili problem 1982 yılında ortaya çıkmamıştır, 1964 yılında Birleşmiş Milletler’de gündeme gelmiş ve konu ile ilgili birçok müzakere gerçekleşmiş fakat müzakerelerden bir sonuç alınamamıştır. Askeri hükümetin meşruiyetini yavaş yavaş yitirmeye başlaması sonucu ve milliyetçi duyguların harekete geçirilmesi de amaçlanarak 1982 yılında adalar Arjantin tarafından işgal edilmiştir.

Yeterli ekipman ve donanıma sahip olmayan ve yeterli eğitimlerden geçmemiş olan Arjantin ordusu, İngiliz birlikleri karşısında ağır bir yenilgi almıştır. Halk tarafından savaşı destekleyen protesto ve gösteriler çok kısa bir süre içinde hükümet karşıtı gösterilere dönüşmüştür (Hedges, 2011: 218). Arjantinli ünlü yazar Jorge Luis Borges, Falkland/Malvinas savaşının gereksizliğini vurgulamak için şöyle bir yorumda bulunmuştur: “Bu savaş iki kelin bir tarak için kavgaya tutuşmasıdır.”

Yürütülen Kirli Savaş, ekonomik çöküş ve nihayetinde ordunun Falkland/Malvinas adalarında uğradığı yenilgi cunta hükümetinin meşruiyetini kaybetmesi ile sonuçlanmış ve askeri hükümet, yerini demokratik sivil hükümetlere bırakmak zorunda kalmıştır.

3.4. DEMOKRASİYE DÖNÜŞ: KIRLI SAVAŞ’IN İZLERİ VE 1983’TEN 2020’YE ARJANTİN’İN SİYASAL HAYATI

1983 yılında Arjantin, Radikal Sivil Birlik Partisi’nden (UCR) Raul Alfonsin’in %52 gibi bir oy oranıyla devlet başkanı seçilmesi ile demokrasiye yeniden dönmüştür. Raul Alfonsin, 1983 yılından 1989 yılına kadar devlet başkanlığı yapmıştır.

Radikal Sivil Birlik Partisi’nin adayı Raul Alfonsin’in, Peronist Parti karşısında kazanması şaşkınlık yaratmıştır fakat diktatörlük döneminin sonunda büyük bir kitle Peronizm’i istikrarsızlık ile ilişkilendirmiş ve askeri baskının nedeni olarak görmüştür. Alfonsin seçim kampanyasını yürütürken sık sık bu görüşü kullanmıştır. Sosyal adaleti sağlama, yolsuzluklara son verme, ekonomiyi iyileştirme gibi söylemleri ile ülkede azımsanamayacak ölçüde Peronist Parti yanlısı vatandaşların da desteğini almayı başarmıştır. Raul Alfonsin’in en önemli seçim vaatlerinden biri de Kirli Savaş’a neden olan silahlı kuvvet mensuplarının yargılanarak demokrasinin yeniden tam inşasını sağlayacağı olmuştur (Adair, 2019: 30).

Nitekim vaatleri ile ilgili önemli adımlar atan Raul Alfonsin, CONADEP’in kurulmasını sağlayarak Kirli Savaş döneminde kaybolan insanların bulunması için çaba sarfetmiş ve Kirli Savaş’ın gerçeklerini gözler önüne serebilmek adına raporlar oluşturulmasını

sağlamıştır. Raul Alfonsin, 1984 yılında Pakistanlı gazeteci Altaf Gauhar'a verdiği bir röportajda şöyle söylemiştir: Görevde olduğum süre içinde diğer milletlerle dayanışma içinde, ahlaki değerlerine bağlı, demokratik ve adil bir Arjantin için çalışacağım (Alfonsin, 1985: 183).

Peronist Parti'nin, Radikal Sivil Birlik Partisi'nin karşısında kaybetmesinin en büyük nedenlerinden biri, Peronist Parti liderlerinin yapmış olduğu birtakım açıklamalar ile kamuoyunda oluşturduğu; Peronist Parti ile silahlı örgütler arasında bağlantı olabileceği ve Peronist Parti'nin, eğer iktidara gelirse Kirli Savaş failleri için af çıkarmasının olası olduğu düşüncesidir (Adair, 2019: 39). Bu konuda Peronist Parti'nin tam aksi yönünde bir izlenim veren Raul Alfonsin söylemleri ile paralel olarak CONADEP'i kurup, kaybolan kişilerin akibetinin araştırılmasını sağlamasının yanı sıra Kirli Savaş faillerinin de yargılanmasını sağlamış, askeri harcamaları kısıtlamış ve asker sayısında da azaltmaya gitmiştir.

Sivil mahkemelere askeri mahkemelerin kararlarını gözden geçirebilme yetkisi verilmiş ve 1976 ve 1983 yılları arasında ülkeyi yöneten üç askeri cuntanın dokuz üyesi yargılanmış ve generallerden Viola, Galtieri ve Videla'nın da içinde bulunduğu altı kişi hapse atılmıştır. Kalan üç generalin affedilmesi ise kamuoyu tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 257).

Askeri cunta hükümetinden, çökmüş bir ekonomiyi devralan Alfonsin hükümeti, yüksek enflasyona müdahale etmek ve dış borcu azaltmak amacıyla 1985 yılında Austral Planı'nı uygulamaya koymuştur ve bu plan 1986 yılının ilk çeyreğine kadar yürürlükte kalmıştır. Arjantin'in para birimi peso, yeni bir para birimi olarak kullanılmaya başlanan "austral" ile değiştirilmiş ve bir austral, bin pesoya eşitlenmiştir. Buna ek olarak, para basımı yasaklanmıştır. Austral Planı ilk etapta hızlı bir şekilde enflasyonun düşmesini sağlayarak kısa süreli bir başarı sağlamış olsa da, sonuç olarak başarısız olmuştur.

Alfonsin hükümetinin son dönemlerinde Arjantin'de hiper enflasyon ortaya çıkmış ve enflasyon %3000 gibi astronomik seviyelere ulaşmıştır. Bir yandan işçiler genel grev çağrısında bulunurken bir yandan da çeteler marketleri yağmalamaya başlamıştır. Bu

olaylar, Arjantin’de 14 kişinin ölümü ve 1.400 kişinin tutuklanması ile sonuçlanmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 263-264).

1987 yılının Paskalya’sında Alfonsin hükümeti bir de askeri ayaklanma ile karşı karşıya kalmıştır. Bu ayaklanma “carapintadas” yani boyalı yüzler olarak isimlendirilen, tanınmamak için yüzlerini boyayan düşük rütbeli askerlerin başlatmış olduğu bir ayaklanmadır. Alfonsin hükümetinin başlatmış olduğu askeri yargılanmaların durdurulmasını talep eden askerler, Arjantin’deki en büyük askeri garnizon olan Campo de Mayo’yu işgal etmiştir (Adair, 2019: 99).

Bunun üzerine Alfonsin Hükümeti İtaat Zorunluluğu Yasası’nı çıkartmıştır. Bu yasa; düşük rütbeli subayların, kendilerine verilen emirleri yerine getirmekle yükümlü olduklarından dolayı cezalandırılmayacaklarını vurgulamaktadır. Bu yasa ile hükümet yasama ve yürütme erki aracılığıyla yargı erkini zayıflatmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 257).

Sivil hükümet ve ordu ilişkisi açısından düşünüldüğünde, çıkartılan bu yasa aslında orduya verilmiş büyük bir tavizdir. Raul Alfonsin yönetiminin son dönemlerinde iki ayaklanma daha meydana gelmiş, fakat bu problemlerin çözümü yeni seçilen hükümete kalmıştır.

1989 yılında yapılan Arjantin Devlet Başkanlığı seçimlerini, peronist partinin adayı Carlos Menem kazanmıştır. Carlos Menem’in kökenleri bir dönem Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde olan Suriye’ye dayandığından, lakabı “El Turco” olarak bilinir. Raul Alfonsin hükümeti döneminde çözülememiş bir problem olan askeri ayaklanmalar, Carlos Menem hükümeti döneminde de problem olmaya devam etmiştir.

Özellikle bu dönemde Carlos Menem’in dış politikada Amerika Birleşik Devletleri ile yakınlaşması ordunun Carapintada yanlısı üyeleri tarafından hoş karşılanmamış ve yeni isyanlar meydana gelmiştir. Bu isyanlar öncekilerden farklı olarak askeri kayıplarla sonuçlanmıştır. Kasım 1990’da, Carapintada olarak isimlendirilen düşük rütbeli askerlerden oluşan isyancı grup, ordu karargahını ele geçirmiş ve generallerin tasfiyesini talep etmiştir. Carapintadalar ve hükümete sadık ordu mensupları arasındaki çatışmada 14

kişi ölmüş, 55 kişi yaralanmıştır. Bu ayaklanmadan sonra, Carlos Menem hükümeti bir af yasası çıkartmış ve Raul Alfonsin döneminde hapsedilen ve insanlık suçu dolayısıyla hüküm giyen cunta hükümeti generallerinin ve diğeri ordu mensuplarının tahliye edilmesini sağlamıştır. Carlos Menem'in affı ile, hapishanelerde, Kirli Savaştan hüküm giyen ne bir ordu mensubu ne de bir gerilla kalmıştır (Jonathan, C. B., 2010: 260).

Kirli Savaştan dolayı hüküm giyen faillerin de serbest bırakılmasını sağlayan Carlos Menem, Arjantinlilere büyük bir hayal kırıklığı yaşatmıştır.

Ekonomik düzenlemelere gelindiğinde; Raul Alfonsin yönetimi esnasında kullanılmaya başlanan austral para birimi, bu dönemde tekrar peso ile yer değiştirmiştir. Konvertibilite Planı devreye sokulmuş, bir dolar bir pesoya eşitlenmiştir. Menem hükümeti enflasyonun düşürülmesi konusunda ilk etapta başarılı olmuş, enflasyon %3.000 gibi oranlardan tek haneli rakamlara düşmüştür. 1989 yılından 1999 yılına kadar devlet başkanlığı yapan Carlos Menem, kamu şirketlerini özelleştirmesi ile ünlüdür (Hedges, 2011: 254-257).

Özelleştirme politikasını esas alan Menem, böylelikle dış borcu kapatacağını belirtmiştir. Bu kapsamda ulusal telekom şirketi, ulusal hava yolu ve demir yolu şirketi ve petrol şirketlerini özelleştirmiştir. Yabancı yatırımları arttırmak amacıyla gümrük tarifelerine de birtakım düzenlemeler getirmiştir. Peronist Parti mensubu Carlos Menem, ekonomide neoliberal politikaları benimseyerek peronizmle de ters düşmüştür. Öyle ki ordunun yirmi yılda yapamadığı Peronsuzlaştırma'yı, Menem iki yılda yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bill Clinton ile yakın ilişkilerde bulunan Menem hükümetinin ekonomik reformları ABD tarafından da birçok kez takdir edildi. Başkan Menem ekonomik başarısını bir kampanyaya dönüştürmüş ve başkanlık süresinin altı yıldan dört yıla düşürülmesini ve bir kişinin üst üste ikinci kez başkan seçilebilmesini öneren anayasa değişikliğine gidilmesini (1952 yılında Peron'un da yaptığı gibi) sağlamıştır. (Jonathan, C. B., 2010: 263-267). 1995 yılında ikinci kez devlet başkanı seçilen Carlos Menem, ekonomide seçildiği ilk dönem gibi başarılı olamamıştır.

Özelleştirme politikaları ile işten çıkartılan kamu çalışanlarının da etkisiyle işsizlik %20 oranında, yoksulluk ise %40 oranında artmıştır. Düşürülen enflasyona rağmen gelir

dağılımındaki adaletsizlikler iyileştirilememiştir. Tüm bunlara ek olarak, Carlos Menem'in adı birçok kez yolsuzluk ve rüşvet olaylarına karışmıştır (Hedges, 2011: 256).

Arjantin'de ister askeri ister sivil, Peronist ya da radikal farketmeksizin her hükümet siyasi yozlaşma belirtileri göstermişti. Özellikle caydırıcı cezaların eksikliği, her zaman rüşvet ve yolsuzluğu besledi. Yolsuzlukları ortaya çıkarabilecek tek bir mekanizma vardı, o da yazılı basındı. Askeri ve otoriter sivil hükümetlerin yönetimleri esnasında sindirilmiş olan yazılı basın, Carlos Menem yönetimi esnasında daha özgürdü ve bu da Carlos Menem hükümetinin yolsuzluklarının gözler önüne serilmesini sağladı. Gazeteler, özelleştirme adı altında yapılan yolsuzluklar, liyakatsiz atamalar, uyuşturucu ticareti ve kara para aklama gibi durumlardan söz etmekteydi fakat ülkede başkanın yargılayabilecek bağımsız bir mahkeme yoktu. Çünkü bu mahkemelerin tüm kadrolarına hükümet yanlısı görevliler yerleştirilmişti (Jonathan, C. B., 2010: 268-269).

Menem rejimi, ilk etapta kamu mallarının satışından gelen gelirler sayesinde müreffeh bir rejim görüntüsü vermiş olsa da, neoliberal politikalar giderek ekonominin temellerini zayıflatmış ve Arjantin büyük bir ekonomik krize süreklenmiştir.

Doların pesoya endekslenmesi başlangıçta ekonomiye istikrar kazandırması açısından avantaj oluşturmuş olsa da, Arjantin'in ihraç mallarını pahalı bir duruma, ithal mallarını ise ucuz bir hale getirmiştir ve bunun sonucunda ihracat durma noktasına gelmiş, ithalat ise coşmuştur. Bunun sonucunda ülke dış borca bağımlı hale gelmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2012/2014: 382). 1990'ların başında 62 milyar dolar civarı olan dış borç, Carlos Menem'in ikinci başkanlığı esnasında 127 milyar dolara yükselmiştir (Jonathan, C. B., 2010: 270).

Görev süresi dolan Carlos Menem, anayasada yeri olmadığından üçüncü kez başkanlığa adaylığını koyamamış, fakat 2003 yılındaki başkanlık seçimlerinde tekrar adaylığını koyacağını belirtmiştir. 1999 yılında yapılan genel seçimleri, Radikal Sivil Birlik Parti'si nin adayı ve eski Buenos Aires Valisi, Fernando de la Rúa kazanmıştır. 1999 yılından 2003 yılına kadar, dört yıl süre ile devlet başkanlığı yapması beklenen Rúa, 2001 yılında görevinden istifa etmiştir. İstifa etmesinin sebebi Arjantin'in içinde bulunduğu ekonomik kriz ve buna bağlı olarak sokağa dökülen insanların protestolarıdır.

Aralık 2001’de, Arjantin, dış borcunun bir kısmını ödeyebilmek için IMF’ye başvurmuş ve IMF tarafından reddedilmiştir. (Halevi, 2006: 121) Bu tarihten itibaren, Arjantin’in neoliberal demokrasisi tamamı ile çökmüştür. Ülkenin dış borcunun 93 milyar dolarlık kısmı temerrüde düşmüş ve bu tarihin en büyük temerrüdü olmuştur. Yoksulluk sebebi ile giderek artan ulusal huzursuzluk, halkı sokaklara dökmüş ve ülke çapında protestolar başlamıştır. İnsanlar; hepsini atın anlamına gelen “que se vayan todos” nidalarıyla, liderlerin görevlerinden alınmasını talep etmiştir. İsyanlar sırasında otuz dört kişi hayatını kaybetmiştir. İsyanlar başkan Fernando de la Rúa’nın helikopterle başkanlık sarayını terkederek istifa etmesi ile biraz olsun yatışmıştır. (Adair, 2019: 127)

Rúa’nın istifası üzerine bir hafta süre ile Adolfo Rodriguez Saa Arjantin Devlet Başkanlığı yapmış ve ardından o da istifa etmiştir. Bunun üzerine, 2002-2003 yılları arasında Eduardo Duhalde devlet başkanlığı yapmıştır. 2003 yılında yapılan genel seçimlerde, Carlos Menem belirttiği gibi yeniden aday olmuştur. Başkanlık seçimlerinin ilk turunda, adayların hiçbiri yeterli oyu alamadığından, seçimlerin ikinci turu yapılmak üzereyken, birinci turun galibi Carlos Menem adaylığını geri çekmiştir. Bunun üzerine birinci turun ikincisi, Nestor Kirchner Arjantin devlet başkanı olmuştur.

Peronist aday Nestor Kirchner, iktidara yalnızca %22 oyla gelmiş olmasına rağmen kısa bir süre içinde büyük bir popülarite kazanmıştır (Sanmartino, 2007: 111) Nestor Kirchner yönetiminin kısa bir süre içinde popülarite kazanmasının sebebi, Arjantin’i ekonomik krizin etkilerinden hızlı bir şekilde kurtarmayı başarmış olmasıdır. 2004 yılında 164.6 milyar dolar olan dış borç, 2006’da 107.8 milyar dolara kadar düşmüş ve ihracat iyileşmiştir. Ekonomik büyümenin bir sonucu olarak işsizlikte de büyük bir azalma olmuştur (Wylde, 2012: 95).

Aynı zamanda Nestor Kirchner hükümeti, Raul Alfonsin döneminde çıkartılan birtakım yasalar ile yargılanmaktan kurtulan ve Carlos Menem döneminde çıkartılan af yasası ile serbest bırakılan Kirli Savaş faillerinin yeniden yargılanmasını sağlamış ve Kirli Savaş’a karşı sessiz kalınan yıllar için halkından özür dilemiştir (Jonathan, C. B., 2010: 282).

Nestor Kirchner’in devlet başkanı olduğu yıllarda eşi Cristina Fernandez de Kirchner başkan yardımcılığı görevini icra etmiştir. 2007 seçimlerinde ise Nestor Kirchner’in eşi

Cristina Fernandez de Kirchner Arjantin devlet başkanı seçilmiştir. Aynı zamanda kendisi Arjantin’de seçilmiş ilk kadın başkan olma özelliğini taşımaktadır. Peronist aday Cristina Fernandez de Kirchner, 2011 yılındaki seçimleri de kazanarak, iki dönem Arjantin devlet başkanlığı görevini icra etmiştir. 12 yıllık Kirchnerler yönetiminin ardından, 2015 yılı genel seçimlerinde Arjantin’de sürpriz bir durum yaşanmıştır. PRO’nun (Cumhuriyetçi Öneri Partisi) adayı Mauricio Macri kazanmıştır. Böylelikle ülkede ilk kez, ne peronist ne de radikal olan bir devlet başkanı göreve başlamıştır. 2019 yılındaki genel seçimlerde ise, peronist aday Alberto Angel Fernandez seçimi kazanarak Arjantin’de bir kez daha peronizm rüzgarının esmesini sağlamıştır.

Son olarak, 2000’li yıllarda, tüm bu hükümetler döneminde Kirli Savaş faillerinin yargılanma süreçlerinin nasıl ilerlediğini genel hatlarıyla inceleyecek olursak: İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün verilerine göre, 2000’lerin başında Yüksek Mahkeme ve Federal Yargıçlar tarafından Kirli Savaş faillerini koruyan yasanın iptal edilmesi ile yargılama süreçleri yeniden başlamış ve bu kapsamda, 2019 itibarıyla, 3.161 kişinin suçlandığı, 901 kişinin hüküm giydiği ve 142 kişinin beraat ettiği raporlanmıştır. İnsanlık suçu içerdiği iddia edilen 611 davanın 211’i için hüküm verilmiştir. Eylül 2019 itibarıyla, Kirli Savaş döneminde ebeveynlerinden zorla alınan çocuklardan 130’u tespit edilmiş ve birçoğu aileleri ile yeniden bir araya gelmiştir. Arjantin Yasaları, 70 yaş ve üzerindeki mahkumların ev hapsi ile cezalandırılmasını uygun bulduğundan, bu kapsamda 650 tutuklu ve hükümlünün de ev hapsinde olduğu belirtilmiştir (HRW, 2020).

SONUÇ

Demokrasi; Antik Yunan'da ortaya çıkmış ve belirli süreçlerden geçerek bugünkü formuna kavuşmuştur. Demokrasinin tarihsel süreçteki gelişimi ve demokrasinin geri çevrilmesine neden olan askeri darbeler tezin ilk bölümünde incelenmiştir. Özellikle Latin Amerika tarihi, demokratik süreçleri sekteye uğratan askeri darbelerle doludur. Latin Amerika'nın önemli ülkelerinden biri olan ve bu tezin ana temasını oluşturan Arjantin'in süreçlerinin daha sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi için; tezin ikinci bölümünde Latin Amerika'nın sömürgeleştirilme sürecinden bağımsızlığına, ve bağımsızlıktan sonra demokratik sürecin Latin Amerika ülkelerinde nasıl ilerlediğine değinilmiştir. Tezin araştırma sorularından ilki olan, Latin Amerika tarihinde darbelerin yeri ve bu darbelerin dinamikleri nelerdir? sorusunu yanıtlayabilmek için, birinci ve ikinci bölümde yapılan değerlendirmeler sonucu biri iki yönlü olmak üzere toplam iki sonuca varılmıştır. Bunlardan birincisinin ilk yönü, toplum ve hükümet arasındaki ilişkidir. Sivil toplumun depolitik ve parçalanmış yapısı Latin Amerika'da darbelerin kök nedenleri ile yakından ilgilidir. Toplumun demokratik süreçlere kayıtsız, depolitize yapısı büyük ölçüde toplum ve hükümet arasındaki ilişkinin bir sonucudur. Latin Amerika diktatör rejimleri çok kez tecrübe etmiştir ve bu tecrübe aşıladığı korku aracılığıyla halkın siyaset ile olan bağlarını kopartmaya başlamıştır.

Askeri ve otoriter rejimlerin güçlü olması sivil toplumun kolayca çözülmesine neden olur (Merino, 2003:79). Darbeler seçimsel bir sürecin sonucu değildir ve iktidar olabilmek için toplumun desteğinin alınmasına gerek yoktur. Bundan ziyade, demokrasinin güçlenmesi veya devam ettirilmesine kayıtsız olan toplumlarda, %30'luk anti-demokratik bir azınlık darbenin teşvik edilmesi için yeterlidir. Bir ülke, ne koşulda olursa olsun demokratik sürecin sekteye uğramasını reddedecek ana aktörlere sahip olmadığı sürece, askeri darbe ihtimali her zaman olacaktır (Mares, 2014: 82). İkinci yönü ise, silahlı kuvvetler ve hükümet arasındaki ilişkidir. Şöyle ki, askeri kuvvetlerin kendini hükümet üstü bağımsız bir güç olarak tanımlaması ve bunun sürekli bir darbe tehdidi oluşturması Latin Amerika'da örneklerini görebileceğimiz bir durumdur.

Gelişmekte olan ülkelerde ordunun karakteristikleri baz alındığında toplumun gözünde şöyle bir resim belirir: Ordu, teknolojik yeterlilik, akılcı ve etkin kararlar verme ve bu kararları uygulama ve modernleştirme gibi özellikleriyle sivil kesimlerden üstündür. Bu varsayımsal üstünlük orduya ülkelerinin gelişmesini sağlamak adına sivil kesimlerinkinden çok daha üstün yetenekler bahşeder (O'Donnell, 1985a: 84). Silahlı kuvvetler ile hükümet arasındaki bu tarz bir ilişki sürekli olarak bir darbe ihtimalini işaret eder.

Latin Amerika ülkeleri bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra, bölgedeki hiçbir sınıf, kitlesel hareketler üzerinde söz sahibi olabilecek ve otorite oluşturabilecek bir güce sahip değildi. İktidarın merkezileşmesi uzun bir zaman dilimine yayılmak durumunda kaldı. Bu dönemde ekonomik iktidarı elinde tutan burjuvazi grup, işçi sınıfı ve köylü isyanlarını bastırabilmek adına ordu ile daima bir iş birliği içinde oldu. Bu durum birçok ülkede, başta Meksika olmak üzere, Brezilya, Peru, Arjantin ve Venezuela'da ordu kökenli otoriter liderlerin iktidarı ele almasına neden olmuştur (Topal, 2008: 28).

Birinci sorunun cevabının tamamlanması kapsamında ikinci sonuç, Latin Amerika'da demokratik süreçlerin kesintiye uğraması üzerinde dış müdahalelerin etkisidir. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri, 1800'lü yıllardan bu yana Latin Amerika tarihinde etkili olan bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Muz Savaşları, Condor Operasyonu, CIA destekli darbeler, ABD'nin ulusal güvenlik tehdidi gerekçesiyle Latin Amerika ülkelerinin iç meselelerine askeri operasyonlarla müdahil olması bu kapsamda önemli bulgulardır.

Üçüncü ve son bölümde, Arjantin'in bağımsızlığından bugüne kadarki siyasal hayatı ve demokrasi yolculuğu incelenmiş ve tezin ikinci araştırma sorusu olan Arjantin özelinde demokratikleşme süreci nasıl ilerlemiş ve ne şekilde kesintiye uğramıştır? sorusu yanıtlanmıştır. Bağımsızlıktan sonraki yıllar Arjantin'de fedaralistler ve üniteryenler arasındaki çekişmenin hakim olduğu yıllar olmuştur. 1826 yılında üniteryen lider Rivadavia'nın yeni bir anayasa oluşturmak için girişimde bulunması ve bu anayasa ile cumhuriyetin kurulacağını belirtmesi –her ne kadar başarısız olsa da- demokrasi anlamında önemli bir adım olmuştur. Rivadavia'nın istifası ile, lider olan Juan Manuel de

Rosas yaklaşık yirmi yıl iktidarda kalmıştır. Arjantin’de, devlet terörünün ilerlemesine neden olan Rosas yönetimi esnasında demokrasiden uzak, diktatörce bir yönetimden söz edilebilir. 1852 yılında Rosas yönetiminin sona ermesi ile birlikte, Urquiza Arjantin Konfederasyonu’nu kurmuş ve 1853 yılında bugün hala büyük ölçüde geçerli olan Arjantin Anayasası’nın oluşturulmasını sağlamıştır. 1853 Anayasası’nın oluşturulması, Arjantin demokrasisi için önemli bir adım olmuştur. Bu anayasa ile kölelik yasaklanmış ve göç teşvik edilmiştir. Göç konusundaki teşvik daha sonra bir hükümet geleneği haline gelmiş ve Arjantin nüfusunun büyük bir bölümü göçmenlerden oluşan bir ülke haline gelmiştir. Federalist ve üniteryen ideolojinin savaşının devam ettiği bu yıllarda, Buenos Aires Valiliği ve Arjantin Konfederasyonu arasında fiziki bir çatışma da meydana gelmiştir. Bu çatışmanın sonucunda yapılan müzakerelerde, Buenos Aires Valiliği de Arjantin Konfederasyonu’na katılmış ve Buenos Aires başkent ilan edilmiştir. 1862 yılında Arjantin cumhuriyet olmuş ve bu tarihten itibaren düzenli seçimler yapılmaya başlanmıştır. Tam bir demokrasiden söz etmenin hala mümkün olmadığı bu yıllarda, Arjantin küçük ve ayrıcalıklı bir grubun iktidarda olduğu anayasal bir yönetim biçimi ile yönetilmiştir.

1880’den 1916 yılına kadarki süreç ise Arjantin’in liberal çağı olarak bilinmektedir. Kırk yılı aşkın bir süre ülke siyasetinde PAN partisi egemen olmuştur ve popülaritesini yitirmeye başlaması ve siyasi rakiplerinin ortaya çıkması, bu yıllarda demokrasinin gelişmesi için önemli adımların atılmasını sağlamıştır. 1912’de devlet başkanı olan Peña, “Peña Yasaları” olarak bilinen yasaları çıkartmıştır. Bu yasalar kapsamında; oy kullanmak zorunlu hale gelmiş, seçimlerin denetlenmesi mümkün kılınmıştır. Bu noktada, muhalefetin varlığının demokratik süreçler için önemi gözler önüne serilmektedir. Peña yönetimi 1916 itibari ile yerini, Arjantin siyasetinde önemli bir fenomen olarak ortaya çıkan UCR’ye yani Radikal Sivil Birlik Partisi’ne bırakmıştır. Radikal Sivil Birlik Partisi’nin adayı Yrigoyen’in, 1916’da ülkede yapılan ilk adil seçimle devlet başkanı seçilmesi Arjantin’de “oy sandığı devrimi” olarak bilinmektedir. 1916 ve 1930 yılları arasında, Radikal Sivil Birlik Partisi’nin ülke yönetiminde söz sahibi olduğu dönem demokrasi açısından değerlendirildiğinde ancak sınırlı bir demokrasinin varlığından söz edilebilir. Kadınların ve göçmenlerin henüz oy kullanma hakkına sahip olmadığı bu

dönem, 1930 yılında gerçekleştirilen bir askeri darbe ile son bulmuş ve Arjantin’de 1943 yılına kadar süren ve “Kötü Şöhretli On Yıl” olarak bilinen bir dönem başlamıştır. 1930-32 yılları arasında askeri cunta hükümetinin iktidarlığında yönetilen Arjantin’de, 1932’de yeniden seçimler yapılmıştır. Fakat 1932 seçimi adil ve özgür olmayan bir seçim olarak nam salmıştır. Bu seçimlerle radikal başkan Agustin P. Justo göreve gelmiştir ve 1938 yılına kadar görev yapmıştır. 1938 yılında, yine birtakım usulsüzlüklere ev sahipliği yapan bir seçim sonucunda Roberto Maria Ortiz devlet başkanı seçilmiş ve 1943 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Bu dönemde de yine ancak sınırlı bir demokrasinin varlığından söz edilebilir. 1943’te gerçekleştirilen yeni bir darbe ile ordu yönetimi devralmış ve 1946 yılına kadar ülke askeri rejim ile yönetilmiştir.

1946 yılında yapılan seçimlerde, 1943 yılında darbe yapan askeri grubun üyelerinden biri olan, İşçi Partisi’nin adayı Juan Domingo Perón devlet başkanı seçilmiş ve Arjantin siyasetinde yeni bir sayfa açılmıştır. Perón, Arjantin’de, peronizm olarak bilinen yeni bir siyasi akımın öncüsü olmuş, işçi hakları ve sendikalaşma gibi konularda önemli adımlar atarak büyük ölçüde işçilerden oluşan bir siyasi kitle yaratmıştır. Eşi Eva Perón ile birlikte, Arjantin siyasetinin önemli bir figürü haline gelmiştir. Bu dönemde kadınlara oy kullanma hakkı verilmesi, genişleyen sosyal ve siyasi haklar ile bu hakların garanti altına alınması, yenilikçi ve sosyal reformları desteklemeyi amaçlayan anayasal reformların yapılması demokrasi açısından önemli adımlardır. Yaptığı anayasa reformu ile üst üste ikinci kez başkan seçilebilmeyi mümkün hale getiren Perón ikinci kez başkan seçilmiş fakat ikinci başkanlık dönemini tamamlayamamış, 1955 yılında yapılan askeri darbe ile ordu yönetime el koymuştur.

1955 ve 1958 yılları arasında askeri rejim ile yönetilen Arjantin’de, 1958 yılında, yeniden başkanlık seçimleri yapılmıştır fakat bu seçimlere peronist partinin katılması yasaklanmıştır. 1958 seçimlerinde, radikal Arturo Frondizi, peronist kesimin de desteği ile devlet başkanı seçilmiş ve 1962 yılında yapılan yeni bir askeri darbeye kadar iktidarda kalmıştır. Siyasi partilerin yasaklanması demokrasi açısından kusurlu bir yaklaşımdır ve dolayısıyla bu seçimlerin adil bir biçimde düzenlendiğini söylemek güç olacaktır.

Madrid’de sürgünde olan Perón, ülkede bulunmadığı, herhangi bir siyasi parti tarafından temsil edilmediği sırada bile, Arjantin siyasetine egemen olmuştur ve Perón’suz da olsa, Peronizm gücünü kaybetmeden var olmaya devam etmiştir.

1963 yılında yapılan ve peronist partinin katılımının yasak olmaya devam ettiği seçimlerde, radikallerden Arturo Umberto Illia devlet başkanı seçilmiş ve 1966 yılında, ordunun Arjantin Devrimi adını verdiği askeri darbe ile devrilmiştir. 1966 yılından 1973 yılına kadar ordu yönetiminde kalmıştır ve Arjantin, halkın siyasetten dışlandığı ve halk üzerinde güçlü bir denetim ve kontrolün bulunduğu bürokratik-otoriter rejimin hakim olduğu bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde, ülke geneline yayılan siyasi hoşnutsuzluk ve özellikle peronist kitlenin protesto ve isyanları, orduyu, Madrid’de sürgünde olan Juan Domingo Perón ile uzlaşmaya itmiş ve ordu, peronist partinin seçim yasağını da kaldırarak seçim çağrısında bulunmuştur. Juan Domingo Perón’un seçimlere direkt olarak katılması ordu tarafından çeşitli manipülatif eylemlerle –çıkartılan yasalarla- engellenmiş olsa da, 1973 yılında yapılan seçimleri peronist partinin adayı Hector Jose Campora kazanmıştır. Hector Jose Campora’nun istifası üzerine devlet başkanlığı görevini yapmaya Juan Domingo Perón’un kendisi devam etmiştir, eşi Ísabel Perón ise başkan yardımcısı olmuştur. Perón’un görevi sırasında hayatını kaybetmesi üzerine, eşi Ísabel Perón devlet başkanı olmuş ve 1976’da gerçekleştirilen askeri darbe ile devrilmiştir.

Araştırmanın, amacına bu sorunun cevaplanması ile ulaşabilecek olduğu üçüncü soru 1976-1983 tarihleri arasında yaşanan “Kirli Savaş” Arjantin’in demokrasi sürecinde nasıl bir öneme sahip olduğu ve Arjantin siyasal hayatının şekillenmesinde ne gibi etkileri olduğudur. Demokratik sürecin askeri darbelerle birçok kez sekteye uğradığı Arjantin’de, Peronizm çok güçlü bir siyasi akım haline gelmiştir. 1976’da gerçekleştirilen askeri darbe ile yönetimi devralan ordu, ülkede; başta peronist gerilla grupları ve solcu muhalifler olmak üzere bir cadı avına çıkmış ve Arjantin’i kirli bir savaşa sürüklemiştir. 1976’da başlayarak 1983 yılına kadar devam eden Kirli Savaş dönemi, demokrasi ve insan hakları bakımından değerlendirildiğinde adeta bir felakettir. Ordu yönetimi devraldığında, ulusal yeniden yapılanma süreci başlattığını açıklamış ve Arjantin’de köklü dönüşümler yapacağını ilan etmiştir. Bu kapsamda; binlerce kişi tutuklanmış, işkence görmüş,

öldürölmüş ya da ortadan kaybolmuştur. Kirli Savaş, Arjantin toplumunda çok büyük bir travma yaratmış olmasının yanı sıra, Arjantin'in siyasal hayatının şekillenmesinde de zaman zaman etkili olmuştur.

Öncelikle, bu dönemde halkın orduya olan güveni azalmıştır. Kötüleşen ekonomik durum, Arjantin'in Falkland/Malvinas savaşı ile uluslararası arenada itibarsızlaşması ve ordunun bu savaş ile ortaya çıkan başarısızlığı, rejimin binlerce insanı ortadan kaybetmesi, öldürmesi ve işkence etmesi, ordunun yönetim konusundaki basiretsizliğini gözler önüne sermiş ve Arjantin toplumunda demokrasi ve insan hakları ile ilgili talepler daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır.

Kirli Savaş'ın bitmesi ile, 1983 yılında Arjantin'de demokrasiye tam geçiş sağlanmış ve bu tarihten itibaren Arjantin'de iktidara gelen hükümetler, uzunca bir süre Kirli Savaş failleri ile ilgili üstlendiği sorumluluklarla değerlendirilmiştir.

Demokrasiye dönüş sonrası, 1983 yılında yapılan seçimlerde, peronizme olan destek azalmıştır. Bunun iki durumla bağlantısı vardır; bunlardan birincisi, seçim kampanyaları yürüten peronist partinin adayının, Kirli Savaş faillerinin cezalandırılması hususunda yeterince kararlı olmadığı düşüncesi ve muhalif oldukları gerekçesi ile ortadan kaybedilmiş binlerce peronistin, mağdur edilmiş olsalar bile Kirli Savaşın sebeplerinden birisi olarak görülmesidir. Peronist adayın aksine, Radikal Sivil Birlik Partisi'nin adayı Raul Alfonsin, seçim kampanyasını yürütürken Kirli Savaş faillerinin cezalandırılması hususunda katı bir tutum izlemiş ve halkın yarısından fazlasının oylarını almayı başarak Arjantin devlet başkanı seçilmiştir.

Raul Alfonsin, Kirli Savaşın failleri ile ilgili verdiği sözleri yerine getirmek için çok önemli adımlar atmıştır. Kayıpların akibetini araştırmak üzere, CONADEP'i kurmuş ve insanlık suçu işleyen Kirli Savaş faillerinin yargılanması ve tutuklanmasını sağlamıştır. Düşük rütbeli askerler, sıranın kendilerine de geleceğini bildiklerinden birtakım isyanlar ve ayaklanmalar ile Alfonsin hükümetinden yargılanmama talebinde bulunmuşlardır. Ülkede yeni bir kaos çıkmasını istemeyen ve uzlaşma yoluna giden Alfonsin, düşük rütbeli askerlerin yargılanmasına engel olan bir yasa çıkarmıştır. Çıkardığı yasalar ile Kirli Savaş faillerine birtakım tavizler vermiş olan Alfonsin, halkın desteğini kaybetmiş ve

1989 yılındaki başkanlık seçimlerinde Radikal Sivil Birlik Partisi kaybederek, peronist partinin adayı Carlos Menem seçimleri kazanmıştır.

Carlos Menem yönetimi esnasında Kirli Savaş faillerinin tahliyesini sağlayan bir af yasası çıkartmıştır. Menem, çıkarttığı af yasası ile geniş kitlelerden eleştiri almış ve bu anlamda peronist partiye olan güvenin azalmasına sebep olmuştur. Peronist yönetim anlayışı ile bağdaşmayan neoliberal ekonomi politikaları izleyen Carlos Menem, Arjantin’de ekonomi ile ilgili ilk etapta olumlu gelişmeler kaydetse bile, devraldığından daha kötü bir ekonomi ile yönetimi 1999 yılındaki seçimler ile tekrar Radikal Sivil Birlik Partisi’ne teslim etmiştir.

Arjantin’de 2001 yılında ortaya çıkan büyük ekonomik kriz bu dönemdeki siyasal hayatı şekillendirmekte etkili olmuştur. Halkın yoğun protestoları sonucu devlet başkanı olan Fernando de la Rúa istifa etmek zorunda kalmıştır. 2003 yılında yapılan yeni seçimlerde ise peronizm tekrar ivme kazanmış ve Nestor Kirchner devlet başkanı seçilmiştir. Nestor Kirchner, Kirli Savaş faillerinin yeniden yargılanmasını sağlamış ve Arjantin ekonomisinin hızlı bir şekilde toparlanması konusunda proaktif ve başarılı bir yönetim sergilemiştir. Kendisinden sonra iki dönem devlet başkanlığı yapan eşi Cristina Fernandez de Kirchner de, eşi gibi Kirli Savaş faillerinin yargılanması ile ilgili çalışmalara devam etmiştir. Arjantin’de on iki yıl devam eden peronist Kirchnerler yönetimi, 2015 yılında yerini ne peronist ne de radikal olan Mauricio Macri’ye bırakmıştır. 2019 yılındaki genel seçimlerde ise peronist aday Alberto Angel Fernandez seçimleri kazanmış ve dört yıllık bir aranın ardından peronizm rüzgarı esmeye devam etmiştir.

Yerleşik bir demokrasi kültürünün oluşması ve demokrasinin kurumsallaşması için ağır bedeller ödeyen Arjantin’in siyasal hayatı radikal ve çoğunlukla peronist ideolojinin egemenliğinde şekillenmiştir. Kirli Savaş, hem Arjantin’in demokrasi yolculuğunda bir dönüm noktası olmuş hem de Arjantin’in siyasal hayatının şekillenmesinde zaman zaman etkili olmuş önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Bugün Arjantin hala ekonomik problemlerle boğuşuyor olsa da, ülkedeki siyasal hakların ve sivil özgürlüklerin durumu ele alındığında özgür ve demokrat bir ülke konumundadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2014). *Ulusların Düşüşü*. (Çev. Faruk Resim Velioğlu). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık. (Eserin orijinali 2012’de yayımlandı).

Adair, J. (2019). *In Search of the Lost Decade: Everyday Rights in Post-Dictatorship Argentina*. California: University of California Press.

Alfonsin, R. (1985). Demokrasi, Temel Haklar, İnsan Onuru İçin Mücadele: Raul Alfonsin’in 1984 Yılında Altaf Gauhar’a Buenos Aires’te Vermiş Olduğu Röportaj. (Çev. Özden Arıkan). *Dünya Sorunları Dizisi-2: Latin Amerika’da Devlet, Militarizm ve Demokrasi Dosyası*. R. Zarakolu (Editör). s.178-184. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Beneditti, M. (1992). *Textos Preferidos y Complementarios de Autor y Lector: Documentación Bibliográfica, Volumen 33*. Barcelona: Anthropos Editorial.

Boin, D. (2018). *A Social and Cultural History of Late Antiquity*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Borón, A. A. (2000). Ruling without a Party Argentine Dominant Classes in the Twentieth Century. *Conservative Parties, the Right, and Democracy in Latin America*. K. J. Middlebrook (Editör). s.139-163. Maryland: Johns Hopkins University Press.

Botana, N. R. ve Gallo, E. (2013). Introduction. *Liberal Thought in Argentina 1837-1940*. (Çev. Ian Barnett). N.R Botana ve E. Gallo (Editörler). s. IX-XXXII. Indianapolis: Liberty Fund, Incorporated.

Brown, Jonathan, C. (2010). *A Brief History of Argentina*. (Second Edition). New York: Infobase Publishing.

Brown, Matthew. (2014). *From Frontiers to Football*. Londra: Reaktion Books.

- Capen, N. (1875). *The History of Democracy: Or, Political Progress, Historically Illustrated, from the Earliest to the Latest Periods, Volume I*. Hartford: American Publishing Company.
- Chasteen, J. C. (2012). *Latin Amerika Tarihi*. (Çev. Ekin Duru). İstanbul: Say Yayınları. (Eserin orijinali 2011’de yayımlandı).
- Colby, J. M. (2011). *The Business of Empire: United Fruit, Race, and U.S. Expansion in Central America*. New York: Cornell University Press.
- Conniff, M. L. (2012). Introduction. *Populism in Latin America*. (Second Edition). M. L. Conniff (Editör). s.1-22. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Corradi, J. E. (1985). Arjantin’de Devlet Terörü. (Çev. Şen Süer). *Dünya Sorunları Dizisi-2: Latin Amerika’da Devlet, Militarizm ve Demokrasi Dosyası*. R. Zarakolu (Editör). s.136-153. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Cortés, H. (2014). *Five Letters 1519-1526*. (Çev. J. B. Morris). Londra: Routledge.
- Crenzel, E. (2011). *The Memory of the Argentina Disappearances*. United Kingdom: Taylor & Francis Group.
- Dahl, R. (2010). *Demokrasi Üzerine*. (Çev. Betül Kadioğlu), (2. Baskı). İstanbul: Phoenix Yayınları.
- Day, M. (2016). *Revolution and Independence in Latin America*. New York: Britannica Educational Publishing & Rosen Publishing Group.
- DeLaney, J. (2014). Immigration, Identity, and Nationalism in Argentina, 1850– 1950. *Immigration and National Identities in Latin America*. N. Foote ve M. Goebel (Editörler). s.141-159. Florida: University Press of Florida.
- Di Tella, G. (1983). *Argentina Under Perón, 1973-1976*. London: The Macmillan.
- Dinges, J. (2005). *The Condor Years*. New York: The New Press.

- Dunn, J. (2017). *Halkın Özgürlüğü*. (Çev. Akın Emre Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık. (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- Elena, E. (2011). *Dignifying Argentina: Peronism, Citizenship, and Mass Consumption*. Pennsylvania: University of Pittsburgh Press.
- Eshleman, A., Halley, J. ve Vijaya, R. M. (2011). *Seeing White: An Introduction to White Privilege and Race*. United Kingdom: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Feitlowitz, M. (2011). *Argentina and the Legacies of Torture*. Oxford: Oxford University Press, Incorporated.
- Galeano, E. (2015). *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*. (Çev. Roza Hakmen ve Attila Tokatlı). İstanbul: Sel Yayınları. (Eserin orijinali 2014'te yayımlandı).
- Gat, A. (2009). *Victorious and Vulnerable*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Greenberg, D. J. (2020). Latin America and Its Subregions. *Latin America in the World: An Introduction*. Latin America in the World. D. J. Greenberg ve A. G. Rodriguez (Editörler). s.3-32. New York: Routledge.
- Gürsoy, Y. (2018). Rejim Değişiklikleri: Otoriterleşme ve Demokratikleşme: Demokratikleşmenin Tanımı. *Karşılaştırmalı Siyaset, Temel Konular ve Yaklaşımlar*. (5. Baskı). S.Sayarı ve H. D. Bilgin (Derleyenler). s.76-99. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Halevi, J. (2006). Arjantin Krizi. *Küreselleşme Kısacasında Arjantin*. (Çev. Hale Alpmen ve Özge İnciler), (2. Baskı). s.120-130. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Hedges, J. (2011). *Argentina: A Modern History*. New York: I.B Tauris and Co. Ltd.
- Hobsbawm, E. J. (2018). *Yaşasın Devrim: Latin Amerika Üzerine Yazılar*. (Çev. Saliha Nilüfer). İstanbul: İletişim Yayıncılık. (Eserin orijinali 2016'da yayımlandı).
- Hobsbawm, E. J. (2003). *Devrim Çağı*. (Çev. Bahadır Sina Şener), (3. Baskı). Ankara: Dost Yayınları. (Eserin orijinali 1975'da yayımlandı).

- Horowitz, J. (2012). Populism and Its Legacies in Argentina. *Populism in Latin America*. (Second Edition). M. L. Conniff (Editör). s.23-47. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Huntington, S. P. (1996). *Üçüncü Dalga, Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*. (Çev. Ergun Özbudun). İstanbul: Yetkin Yayınları. (Eserin orijinali 1991’de yayımlandı).
- Jones, M. P., Lauga, M. ve Roesch, M.L. (2005). Argentina. *Elections in the Americas: A Data Handbook, Volume II*. D. Nohlen (Editör). s.59-122. Oxford: Oxford University Press.
- Kallen, S. A. (2017). *A Journey with Christopher Columbus*. Minneapolis: Lerner Publishing Group.
- Kaminsky, A. K. (2008). *Argentina: Stories for a Nation*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. (2. Baskı), (Çev. İ. H. Kurt). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1994’te yayımlandı).
- Kristof, K. (2015). *Seyir Defterleri*. (Çev. Sait Maden). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurtz, M. J. (2013). *Latin American State Building in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lanctot, B. (2013). *Beyond Civilization and Barbarism*. Maryland: Bucknell University Press.
- Langley, L. D. (2002). *The Banana Wars: An Inner History of American Empire, 1900–1934*. Maryland: Rowman & Littlefield.
- Lesser J. ve Rein R. (2014). Motherlands of Choice Ethnicity, Belonging, and Identities among Jewish Latin Americans. *Immigration and National Identities in Latin*

- America*. N. Foote ve M. Goebel (Editörler). s.91-114. Florida: University Press of Florida.
- Lesser, J. (2013). *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil, 1808 to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, Colin. (2002). *Argentina: A Short History*. United Kingdom: Oneworld Publications.
- Lewis, Daniel K. (2001). *History of Argentina*. California: Greenwood Publishing Group, Incorporated.
- Lewis, Paul H. (2002). *Guerrillas and Generals : The 'Dirty War' in Argentina*. California: Greenwood Publishing Group, Incorporated.
- Lindstrom, N. (2004). *Early Spanish American Narrative*. Teksas: University of Texas Press.
- Linz, J. J. ve Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Lockhart, J. (1994). *Spanish Peru, 1532-1560*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Mares, D.R. (2014). Citizen Security, Democracy and the Civil– Military The Relationship. D.R. Mares ve R. Martínez (Editörler). *Debating Civil Military Relations in Latin America*, s. 81-100. United Kingdom: Sussex Academic Press.
- McAlister, L. N. (1987). *Spain and Portugal in the New World, 1492-1700*. (Second Edition). Minnesota: University of Minnesota Press.
- McSherry, J. P. (2005). *Predatory States : Operation Condor and Covert War in Latin America*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- McSherry, J. P. (2005). Operation Condor as a Hemispheric “Counterterror” Organization. C. Menjivar and N. Rodriguez (Editörler). *When States Kill: Latin America, the U.S., and Technologies of Terror*, s.28-58. Texas: University of Texas Press.

- McPherson, A. A. (2016). *Short History of U. S. Interventions in Latin America and the Caribbean : A Short History*. New Jersey: John Wiley & Sons, Incorporated.
- Merino, M. A. G. (2003). *Incomplete Democracy*. North Carolina: University of North Carolina Press.
- Merritt, C. (2012). *Tango Nuevo*. Florida: University Press of Florida.
- Mitre, B. (2013). Bartolomé Mitre's Speech: On Trade (1869). *Liberal Thought in Argentina 1837-1940*. (Çev. Ian Barnett). N.R Botana ve E. Gallo (Editörler). s.230-235. Indianapolis: Liberty Fund, Incorporated.
- Moore, Jr. B. (1989). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*. (Çev. Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel). Ankara: V Yayınları. (Eserin orijinali 1973'ta yayımlandı).
- Nallim, J. A. (2012). *Transformations and Crisis of Liberalism in Argentina, 1930-1955*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- O'Donnel, G. A. (1985). Bürokratik-Otoriter Devlet Yapısındaki Gerilimler ve Demokrasi Sorunu. (Çev. Ender Ateşman). *Dünya Sorunları Dizisi-2: Latin Amerika'da Devlet, Militarizm ve Demokrasi Dosyası*. R. Zarakolu (Editör). s.105-135. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- O'Donnel, G. A. (1985). Modernleşme ve Askeri Darbeler. (Çev. Ahmet Serdar Sipahi). *Dünya Sorunları Dizisi-2: Latin Amerika'da Devlet, Militarizm ve Demokrasi Dosyası*. R. Zarakolu (Editör). s.58-104. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- O'Donnell, G. A. (1979). *Modernization and Bureaucratic-Authoritarianism: Studies in South American Politics*. Berkeley: Institute of International Studies, University of California.
- Özbudun S. (2012). *Latin Amerika'da Yerli Hareketleri*. Ankara: Dipnot Yayınları.

- Philip, G. (1985). Arjantin Ordusunun Çöküşü. (Çev. Füsün Tülek). *Dünya Sorunları Dizisi-2: Latin Amerika'da Devlet, Militarizm ve Demokrasi Dosyası*. R. Zarakolu (Editör). s.154-165. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Platon. (2008). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cımcöz), (35. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Prescott, W. H. (2009). *History of the Conquest of Peru*. Auckland: The Floating Press.
- Raby, D. L. (2017). *Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*. (Çev. Ertan Günçiner), (2. Baskı). İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 2006'da yayımlandı).
- Rector, C. (2010). *Federations*. New York: Cornell University Press.
- Regalado, R. (2010). *Latin Amerika Yol Ayrımında*. (Çev. Barış Ateşer ve Selim Sezer). İstanbul: Akademi Yayın. (Eserin orijinali 2007'de yayımlandı).
- Rein, R. (2014). *Fútbol, Jews, and the Making of Argentina*. Stanford: Stanford University Press.
- Robinson, E. W. (2008). Introduction. *Ancient Greek Democracy: Readings and Sources*. E. W. Robinson (Editör). s.7. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Rock, David. (1993). *Authoritarian Argentina: The Nationalist Movement, Its History and Its Impact*. California: University of California Press.
- Romero, L. A. (2002). *A History of Argentina in the Twentieth Century*. (Çev. James P. Brennan). Pennsylvania: Pennsylvania State University Press. (Eserin orijinali 1994'te yayımlandı).
- Roskin. M. G. (2013). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. (Çev. Bahattin Seçilmişoğlu), (4. Baskı). Ankara: Adres Yayınları. (Eserin orijinali 2007'de yayımlandı).
- Sanmartino, J. (2007). Arjantin Kriz Sonrası İktisadi Dönüşümler ve Siyasi Dinamikler. *Latin Amerika'yı Anlamak*. (Çev. Onur Koyunlu). A. Topal (Hazırlayan). s.90-121. İstanbul: Yordam Kitap.

- Santucho, M. R. (2008). Burjuva İktidarı ve Devrimci İktidar. *Latin Amerika'da İsyanın Tarihi*. S. Özbudun (Hazırlayan). s. 447-474. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Sarlo, B. (1985). Zorbalığı Anmak: Diktatoryadan Sonra Arjantin. (Çev. Yılmaz Öner). *Dünya Sorunları Dizisi-2: Latin Amerika'da Devlet, Militarizm ve Demokrasi Dosyası*. R. Zarakolu (Editör). s.166-167. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Schmidli, W. M. (2013). *Human Rights and U.S. Cold War Policy toward Argentina*. New York: Cornell University Press.
- Sebastian, E. (2017). *Colonial and Postcolonial Latin America and the Caribbean*. New York: Britannica Educational Publishing & Rosen Publishing
- Shiff, R. (2009). From Military Professionalism to Coup De'tat: Concordance Theory in India and Pakistan. G. Caforia (Editör). *Advances in Military Sociology*, s.363-402. Bradford: Emerald Publishing Limited.
- Singh, N. (2014). *Seizing Power: The Strategic Logic of Military Coups*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Smith, Adam. (2006). *Milletlerin Zenginliği*. (Çev. Haldun Derin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Smith, Joseph. (2002). *A History of Brazil*. Londra: Routledge.
- Tahsin, E. (2018). Dünya Ekonomisi İçinde Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi. *Dünya Siyasetinde Latin Amerika-2*. İ. Ermağan (Editör). s.337-364. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tepeciklioğlu, E. (2017). Brezilya Federal Cumhuriyeti ve Türkiye ile İlişkileri. *Dünya Siyasetinde Latin Amerika*. İ. Ermağan (Editör). s.43-67. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tilly, C. (2014). *Demokrasi*. (Çev. Ebru Arıcan), (2. Baskı). Ankara: Phoenix Yayınları. (Eserin orijinali 2007'de yayımlandı).
- Tocqueville, A. (1994). *Amerika'da Demokrasi*. (Çev. İhsan Sezal ve Fatoş Dilber). Ankara: Yetkin Yayınları. (Eserin orijinali 1956'da yayımlandı).

- Topal, A. (2007). Türkiye’den Latin Amerika’ya Bakmak: Tarihsel Arka Plan. *Latin Amerika’yı Anlamak*. A. Topal (Hazırlayan). s.21-48. İstanbul: Yordam Kitap.
- Torre, C. (2010). *Populist Seduction in Latin America*. (Second Edition). Ohio: Ohio University Press.
- Uysal Oğuz, C. (2018). Latin Amerika’da Siyasal, Ekonomik ve Toplumsal Yapının Gelişimi: Genel Bir Değerlendirme. *Dünya Siyasetinde Latin Amerika-2*. İ. Ermağan (Editör). s.1-23. Ankara: Nobel Yayınları.
- Walker, I. (2013). *Democracy in Latin America*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Wilson, J. (2014). *Buenos Aires*. Londra: Reaktion Books.
- Wright, T. C. (2006). *State Terrorism in Latin America : Chile, Argentina, and International Human Rights*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Wylde, C. (2012). *Latin America After Neoliberalism*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Yılmaz, Ö. (2019). Paraguay’ın Bağımsızlık Süreci. *Reflections On International Relations & Politics & History & Law*. N. Kenar ve P. O. Amour (Editörler). s.153-160. Londra: Ijopac Publication.
- Zinn, H. (1992). Columbus, Kızılderililer ve İnsanlığın Gelişmesi, 1492-1992. (Çev. Kemal Kutlu). *Fatihler Yargılanıyor*. V. Yılmaz (Editör). s.51-88. İstanbul: Tümsamanlar Yayıncılık.
- Zweig, S. (2015). *Düünün Dünyası*. (5. Baskı), (Çev. Gülperi Sert). İstanbul: Can Yayınları. (Eserin orijinali 1985’te yayımlandı).

Makaleler

- Dinçkol, B. (2017). Atina Demokrasısından Roma Cumhuriyetine - "Demos"tan "Populus Romanus"a. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. *Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23 (3), 751-765.
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/36611/414860> adresinden erişildi.

Ergün, S. (2010). Arjantin'in Ekonomik İstikrarsızlık Tarihi. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 20, 1-18.

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868215.pdf>
adresinden erişildi.

Kesici, H. (2010). Adam Smith ve Ahlak Teorisi. *Journal of Social Policy Conferences*, 0 (58), 89-97. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/887/9867> adresinden erişildi.

Richey, J. W. (2013). Playing at Nation: Soccer Institutions, Racial İdeology, and National İntegration in Argentina, 1912-1931. *University of North Carolina at Chapel Hill*. DOI: <https://doi.org/10.17615/rjyq-nx74>

Raporlar

Nash J., Sinnott, D. ve Torre, A. (2011). World Bank Latin American and Caribbean Studies, Natural Resources in Latin America and the Caribbean: Beyond Booms and Busts? World Bank resmi sitesinden erişildi: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2482>

Reichl, C. ve Schatz M. (2019). World Mining Data 2019 by Federal Ministry for Sustainability and Tourism of Austria. <https://www.world-mining-data.info/wmd/downloads/PDF/WMD2019.pdf> adresinden erişildi.

İnternet Kaynakları

Arjantin İnsan Hakları ve Adalet Bakanlığı. (1995). Constitucion de la Nacion Argentina, <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/0-4999/804/norma.htm> adresinden erişildi.

Bertelsmann Transformation Index. (2020).

<https://www.bti-project.org/en/home.html?&d=D&cb=00000> adresinden erişildi.

BBC News. (2005, 20 Ocak). Grim Account of Argentina Deaths. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4193341.stm> adresinden erişildi.

CIA. (2020). Central Intelligence Agency- Reading Room.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/search/site/%22Operation%20Condor%22>
adresinden erişildi.

Eva Peron'un Ulusal Radyoya Yapmış Olduğu Konuşma. (1951, 31 Ağustos).

https://www.youtube.com/watch?v=t_eHA6lir28 adresinden erişildi.

Freedom House. (2019). Countries and Territories, Global Freedom Scores.

<https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores> adresinden erişildi.

Freedom House. (2019). Countries Internet Freedom Scores.

<https://freedomhouse.org/countries/freedom-net/scores> adresinden erişildi.

Human Rights Watch. (2020). Human Rights Watch, World Report 2020.

<https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/argentina> adresinden
erişildi.

Jamasmie, C. (2020, 2 Nisan). Mexico Mining Halt to Silver Supply.

<https://www.mining.com/mexicos-mining-halt-to-hit-silver-supply/> adresinden
erişildi.

Leotaud, V. R. (2020, 16 Şubat). Peru's Mining Sector Slowed Down in 2019.

<https://www.mining.com/perus-mining-sector-slowed-down-in-2019/> adresinden
erişildi.

OPEC. (2018). Opec Share of World Crude Oil Reserves, 2018.

https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm adresinden erişildi.

Platts. (2015, 9 Haziran). Peru's Copper, Gold, Zinc Production Rises, Silver Falls in

April. [https://www.mining.com/web/perus-copper-gold-zinc-production-rises-](https://www.mining.com/web/perus-copper-gold-zinc-production-rises-silver-falls-in-april)
[silver-falls-in-april](https://www.mining.com/web/perus-copper-gold-zinc-production-rises-silver-falls-in-april) adresinden erişildi.

World Bank. (2019). World Bank National Accounts Data, and OECD National Accounts
Data Files. Latin America Countries, GDP per Capita (current US\$).

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> adresinden erişildi.

World Trade Organization. (2019). World Trade Statistical Review 2019.
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts19_toc_e.htm
adresinden erişildi.

EKLER

Ek- 1. Araştırmacının 2019 Yılındaki Arjantin Seyahatinden Fotoğraflar

Eva Perón'un Mezarı, Recoleta Mezarlığı, Buenos Aires, Arjantin, 2019

Eva Perón Müzesi, Buenos Aires, Arjantin, 2019

Eva Perón'un kurmuş olduğu Sosyal Yardım Vakfı'nın, faaliyetlerinin bir kısmını yürütmek için satın almış olduğu bina, 2002 yılında müzeye dönüştürülmüştür. Müze; kronolojik bir sırayla Eva Perón'a ait kıyafetleri, ziynet eşyaları, diğer kişisel eşyaları ve fotoğrafları içermektedir. Aynı zamanda <http://web.museoevita.org.ar/> adresinden sanal tur ile de gezilebilir.

Plaza de Mayo, Buenos Aires, Arjantin, 2019

Plaza de Mayo; Arjantin’de Casa Rosada olarak bilinen devlet başkanlığı ofisinin hemen karşısında bulunan bir meydandır. Resimde de görüleceği üzere, Plaza de Mayo annelerinin beyaz başörtüsü ile bu meydanda toplanmalarına ithafen yerlerde beyaz başörtüsü resimleri bulunmaktadır.

La Boca, Buenos Aires, Arjantin, 2019

Mahkumlar, uyuşturularak ve çoğu zaman canlı bir şekilde “ölüm uçuşları” ile ortadan kaldırılmış, Rio de Plata nehri bulanık bir mezarlığa dönüşmüştür (Adair, 2019: 8).

Buenos Aires’in La Boca isimli semtinde, Kirli Savaş döneminde elleri ve ayakları bağlanarak uçaktan aşağı atılan insanları tasvir eden bir duvar resmi bulunmaktadır: